

HEGATS

Euskal Idazleen Elkartearen Literatur Aldizkaria

• 55 •

ITXARO BORDA, LUIS GARDE, JULE SOIKOETXEA, BEATRIZ CHIVITE, PATXI EZKIAGA, TERE IRASTORZA, GARAZI UGALDE

5€
54
ISSN: 1130244-5
9 771130 244008

HEGATS

Harpidedun egin nahi duzu? **Urtean 5 euro** besterik ez dira.
Bidal ezazu mezu bat helbide honetara: eie@idazleak.eus

HEGATS

Euskal Idazleen Elkartearen Literatur Aldizkaria
• 55 •

EUSKAL IDAZLEEN ELKARTEA

HEGATS

Argitaratzailea: Euskal Idazleen Elkartea (idazleak.eus)
Zuzendaria eta koordinatzailea: Felipe Juaristi
Diseinua eta maketazioa: Sardina Grafica
Azala eta argazkiak: Iñigo Ibañez
Inprimategia: Antza
ISSN.: 1130244-5
L. G.: SS-359/90

08.
Urteko
Gertakariak

12.
Gaurko
Poesia

20.
Beatriz Chivite
Garazi Ugalde

28.
Komunismoa

70.
Jule
Goikoetxea

66.
Primo
Levi

60.
Itxaro
Borda

36.
Tere
Irastorza

42.
Carson
McCullers

46.
17 Liburu
17 Ohar

48.
Patxi
Ezkiaga

78.
Kanonaz
Haraindi

84.
Efemerideak

86.
Luis
Garde

95.
Hitzen
Uberan

A U R K I B I D E A

HEGATS

54.
Gernika
80. urteurrena

(Argazkia: Maider Egues)

Jasone Osoro

Poesia hautatu du Felipek. Olerkariz bete ditu orrialde hauek guztiak eta ederra da egiaztatzea poesiaren euskal letretan ere badaudela belaunaldi bat baino gehiago. Ederra da ikustea nola batzuk eta besteek sinbologia antzekoa erabiltzen duten baina, era berean, ikuspegi, bizipen eta sorkuntza-iturri ezberdinetatik. Ederra da irakurtzea Patxi Ezkiaga sirenak aldarrikatuz, hain ahotsa-hotsa-doinua mirestuz; esanaz, sirenak oraindik deika dauzkagula itsasotik eta kasu egin beharra dagoela. Ederra da irakurtzea poesian daudela plazera, politika, disidentzia, gorputza, droga, maitasuna. Ederra aita-alaba batek elkarrekin nobela bat idatzi zutela jakitea. Poeta diren gurasoek alabari poetak irakurtzea gomendatzen diotela. Ederra da irakurtzea argitaratzea ez dela urgentzia, esan beharrekoak esateko beste modu batzuk ere badaudelako. Ederra den bezala sariak baloratzea, baina autokritika puntua ere izatea. Poesiak ez digu gurea den baino mundu ederrago edo eztsuago bat bermatuko, ez da gure minentzako opio-belarra, dio Gardek. Eta, halere, poesiak bi aldeak erakusten omen ditu Chiviteren ustez, batetik kritika soziala, eta bestetik esperantza. Ederra. Orriotan irakurri daitekeenez, poesiak generoa badu, genero hori libertatearena da. Ederra, ezta? Tere Irastorzak kontatu dio Feliperi.

Hausnarketara eramaten gaituzten adierazpen asko daude aldizkari honetan. Formatik haratago, edukari ere erreparatu behar zaio esaldiz esaldi bildu diren paragrafoetan. Orain arte Hegatsen beti egin izan den bezala.

Bada, bitxia da irakurtzea gizakiak gaur egun ez zukeela poesia asmatuko eta, aldi berean, poeta gazte batek esatea Interneti esker, Instagram, Facebook eta Twitterri esker, badaudela poeta *superstar* modukoak, eta poesia bigarrenaz jaiotzen ari dela. Ederra.

(Argazkia: Iñigo Ibañez)

Felipe Juaristi

Asko da idazle kopurua eta gehiago da idazleek idatzitakoa. Idazle gehienek badakite zergatik eta zertarako idatzi nahi duten. Fama edo izena aipatuko dute batzuek; dirua eta posizio sozial gorengoa, besteek. Gutxi batzuek, ez. Barne indar eta gogo batek idaztera bultzatzen dituelako idazten dute. Hunkigarria da idazteko arrazoi objektiborik ez izanda, orduak eta egunak idazten diharduten idazleen egoera. Dena dela, halako kontuak gehiago dira idazleen arteko hizketaldietarako baliagarri, baldin eta oraindik badaude elkartzaren idazleak, irakurleen gogoetarako gai baino.

Zenbaki honetan euskal poesia hartu dugu ardatz. Gero eta gehiago dira beren zentzumen guztiak poesiaren lurralde zail bezain oparoan jarriak dituzten gizakiak. Begia ez ezik, baita belarriak, eskuak, sudurra eta ahoa ere. Poesia idazteko dena gutxi baita, eta gutxi ere gehiegizko bilakatzen da. Poesia misterioa da batzuentzat, nolabaiteko aldarean aurkitu beharreko egia xume bezain ozena. Argitasuna dakarren faroa, besteentzat. Bizitzeko modua, bizimodua bainoago, ez gutxi entzat. Horregatik eskaini diogu gaur egun egiten den poesiari espazio handi eta itxurosoa.

Bestalde, aurren ospatzen diren urteurren ezagunei ere jarri diegu gure adimena, antena tente eta bizkorra balitz bezala. Iraultza sobietarra, batetik; eta Gernikako bonbardaketa, bestetik. Biek ala biek ekarri dute gogora triskantza sekulakoa, desolazioarekin batera. Iraultza sobietarrak sortu zuen esperantza mundu osora zabaldu zen, eta aurreko iraultzek ez bezala eragina izan zuen XX. mendean, bitan banatu baitzuen bera, eta bertako biztanleak jo zituen zeharo: batzuk suzko eraztunez, beste batzuk kotoizko sokaz. Baina biak ala biak izan dira poeta eta idazleen inspirazio iturri garden bezain mamikoa.

Espero dugu atsegina bezain interesgarria suertatzea zenbaki hau. Eta batez ere espero dugu, gure esperantza txikiak aldeztetik fortunaren esku jarrita eta gure ahaleginak gogoko lanean bilduta, zenbaki hau irakurria izatea.

UR- TEKO GER- TAKA- RIAK

OTSAILA

Otsailaren 20tik hasi eta martxoaren 17ra arte, Antton Olariaga (Usurbil, 1946) marrazkilariaren lanak erakutsi dituzte Donostiako Komikigunean. Ibilbide luzeko marrazkilaria da Olariaga. 70eko hamarkadan ekin zion lanari, Valentziako *Las Provincias* egunkariko ilustrazioak eginez, eta, gerora, euskarazko prentsan hasi zen lanean: *Zeruko Argia*, *Anaitasuna...* Gaur egun, Zakilixut tira egiten du egunero *Berria* egunkarian.

Literaturan ere ibili da, liburu azalak egiten. Erein argitaletxearen eskutik etorri zitzaion hori egiteko lehen aukera. Arlo horretan bertan, kolaborazio berezia egin zuen iaz Olariagak Harkaitz Cano idazlearekin eta Jexuxmai Lopetegi musikariarekin. Horren emaitza da *Itzal zaunka* disko-liburu ilustratua.

John Berger hil zen, otsailaren 2an. Guk dakigula, euskaraz ez da John Bergerren lanik irakurtzeko aukerarik. Gaztelarazko bertsoan, *Un séptimo hombre* kaleratu zuen 2011an.

MARTXOA

Ez dok hiru

Euskal Musikaren benetako historia. Martxoaren 7an estreinatu zuten Bilboko Arriaga antzokian. Urte osoan barrena Euskal Herriko hirietan erakutsiko duten antzezlan da. Mikel Martinez eta Patxo Telleriaren lana, hasieratik amaieraraino.

Ana Malagonek *Gelditu zaitzte gurekin* aurkeztu zuen martxoaren 24an Donostian, Elkar argitaletxearen eskutik. Era askotakoak dira hamalau istorio hauetako protagonistak: gazte, heldu eta zaharrak, baina denetan nabari da halako sentipen asegaiz bat, denbora igaro arren munduan norberaren lekua aurkitu ezin bat, noizbait izandako nahi eta ametsak bete gabe geratuko diren konbentzimendua, nostalgian goxatzen ez den desolazioa. Begirada zorrotz eta idazkera zehatz baten jabe da Ana Malagon, eta dohain horiek egiten dute egungo gizarte zatikatu eta kontraesankor honen berriemaile aparta, bere tristezian ere distiratsua.

Juanjo Olasagarrek *Poz aldrebesa* aurkeztu zuen martxoaren 23an, Susa argitaletxearen eskutik.

Bi gizonzkoren bizimodu gorabeheratsua kontatzen du Juanjo Olasagarrek bere hirugarren nobelan: amodioa, lagunartea, politika.

Arantxa Iturbe, martxoaren 11n, *Koadernoia zuri* liburu kaleratu du, Elkar argitaletxearen eskutik.

Bi ahizpa, urtetan elkar ikusi ez dutenak, bat-batean amaren heriotzak berriro elkartu dituen arte. Asko dute bata besteari esateko, urrun egon diren bitartean bakoitzari gertatu zaizkionak, eta baita lehenagotik nork bere kolkoan gordetakoak ere. Otzan eta esanekoa izana da bata, errebelde eta lotsagabeagoa bestea, ama estu eta zurrunaren alabak biak ere. Trapu zikinak etxean garbitzeko aginduaren kontra, isilpekoak argitara aterako dituzte Arratek eta Begoñak, beren arteko arrangurak eta ezin ulertuak sendatzeko, hezkuntza zikiratzaile baten min herdoilduak goxatzen saiatzeko.

Svetlana Alexievitchen *Gerrak ez du emakume aurpegirik* liburu kaleratu da. Iker Sancho da itzultzailea.

Gerra imajinatzean, gizonzko soldaduak datozkigu berehala gogora, baina ia milioi bat izan ziren II. Mundu Gerran parte hartu zuten emakumen sobietarrak: mediku eta erizainak, frankotiratzaileak, tanke-gidariak, gerrillari partisoak... Ehunka lekukotasun bildu ditu egileak, haien oroitzapenak eta impresioak biltzeko, ez kazetarien ohiko galde-erantzunekin, baizik eta konfiantza emanez, lasai hitz egin dezaten. Jasotako erretratuak antz gutxi du historiografia ofizialaren heroitasunarekin: hor ageri dira gosea, beldurra, hotza, zauriak eta oinazea... baina baita ere beste nesken elkartasuna, gizonzkoen laguntza edo gutxiespena, etsaienganako gorrotoa edo errukia... Bizitzaren eta heriotzaren arteko hari gainean dantzan, gizatasun sakon baten taupadak helarazten dizkigu, zirrarez eta dardaraz

APIRILA

Maddi Zubeldia:

Deserria haurtzaro eleberria argitaratu du, Elkar argitaletxearen eskutik.

Lehen asmoa aspalditik barnean neraman korapilo minbera askatzea izan dut", email bidezko elkarrizketa honetan aitortu digunez. "Eta deserriaren gaia tratatzea ere interesgarri iruditu digunez. "Eta deserriaren gaia tratatzea ere interesgarri iruditu digunez. "Liburuaren azalak argi iradokitzen duen bezala, haur baten ikuspegitik landu du deserriaren ingurukoa.

Juan Luis Zabalak martxoaren 4an *Txistu ta biok* eleberria aurkeztu zuen. Liburu horrek Irun-Kutxa Literatura Saria irabazi zuen 2015. urtean.

Liburu jakin baterako pentsatu gabeko 23 ipuin bildu eta *Ospa* izenburua duen liburuan argitaratu ditu Juan Luis Zabala azkoitiarrak. Izenburua da gainera izaera autonomoa duten ipuinak elkartzeko era, testu gehienetan "ihes egin nahi duen norbait, edo ihes egiteko gogo bat" agertzen baita. Susak argitaratu du.

Martxel Mariskal Balerdik martxoaren 6an *Azken Zakatzak* kaleratu zuen, Susa argitaletxearen eskutik.

Beti Mugan, Lisabö eta beste musika talde batzuentzat idatzitako kantuetatik ezagutzen genuen Martxel Mariskalen ahotsa. Liburu honen konposizio barrenkorak zabaldu egin du bere indar espresiboaren sakontasuna, arnas luzekoa eta oparora, lanketa gaitz baten emaitza trinkoa. Itsasoa eta oinazea, bi horiek dira Mariskalen lehendabiziko poema liburuak dakartzan gai askoren artean nabarmenak: bizi baldintza zailen aurreko ahaleginak eta nekeak, edertasunaren aurreko atsegina eta ikara.

U R T E K O G E R T A K A R I A K

MAIATZA

Maiatz aldizkariak 64. zenbakia kaleratu du.

35 urte bete ditu aurtan Maiatz proiektuak.

Hiru ahots berri Maiatz aldizkariaren orriotan: Laurence Larre, Maialen Etxegoin, Eric Traonmilin.

Jakes Laffitteren “Kepa Mendizorroztakoa” pastorala osorik.

Itzulpenak: Itxaro Bordak Emily Brontë, Ainara Maiak Jan

Zrzavy, Lucien Etxezaharretak Boubacar Boris Diop.

Joandako idazleak gogoan: Mayi Pelot, Maijan Minaberri,

Piarres Xarriton, Pello Uharte.

Eta kolaborazioak: Amaieur B. Blasco, Ttote Etxebeste, Juankar

Mugartza, Joseba Aurkenerena, Piarres Tounday, Amaia

Hennebutte, Rakel Pardo, Mayani, Jakes Sarraillet, Txomin

Peillen.

Era berean, Maiatz aldizkariak 33. literatura Topaketak

antolatu ditu Baionan (maiatzaren 17an eta 18an) eta Iruñean

(maiatzaren 25ean). Partaideen artean idazle eta pentsalari

asko aritu dira. Honako hauek, besteak beste: Mizel Jorajuria,

Itxaro Borda, Juan Gorostidi, Pantxix Bidart, Jurgi Ekiza, Rosa

Arburua, Aingeru Epaltza, Luis Garde, Marikita Tanburin eta

Lucien Etxezaharreta.

Pott Banda Ekilibrista Bihotza (1977-1980) liburua aurkezteko ekitaldia egin zuten, maiatzaren 9an, Bilbon, Bidebarrieta Kulturgunean. Bernardo Atxagak, Joseba Sarrionandiak, Joxemari Iturralde, Jon Juaristik, Ruper Ordorikak eta Manu Ertzillak 1977an osatu zuten taldearen oroimenezko lana da liburua. Jon Kortazarrek koordinatu du.

Anjel Lertxundik, EIEren babesarekin, *Demagun ehun urte barru* liburua aurkeztu zuen maiatzaren 11n. Gogoeta liburua da, sorkuntzaren eta itzulpengintzaren artean dagoen harremana aztergai duena.

Fito Rodríguez Bornaetxeak *Arakistainen bidea* kaleratu zuen maiatzean.

Idazle askoren erreferentziaz josita dago liburua. Aimé Cesaire, René Char, Joyce Mansour, Robert Rius, Jaques Prévert, Unica Zürn, Francis Martinez Picabia, André Breton edota Robert Desnos, besteak beste. Askotan, surrealizatza hartu izan ohi da ulertezina dena, inkoherentzat daukaguna. Baina, Rodríguezek literatura garaikidea ulertzeko ezinbestekoa den mugimendu ho-nen genealogia egiterakoan, poeta surrealista askoren konpromiso politikoa oroitarazi digu, errealitate ulergaitz samarra aldatzeko erakutsi zuten koherentzia.

EKAINA

Itziar Diaz de Ultzurrunek *King Kong Teoria* itzuli du. Elkar argitaletxeak kaleratu du.

Patriarkatu kapitalistaren kanpoko zirkulu marjinaletan dabilerarik, zirimola estutuz-estutuz joan, eta hara non begi-begiraino iristen den: XIX. mendean politikoki inposatzen diren genero-ereduen kontrako piztia da King Kong, generoen aurreko kaosa. Ez alferrik, feminitatea hipokrisia hutsa da Despentesentzat, otzan zuria izateko artea, emakumeen neurriaren eginiko presondegi bat, eta neurritz kanpoko emakume munstroak sortzen ditu, behar ez bezalakoak, beti zerbaitegi: santuegiak edo putegiak, lodiegiak edo argalegiak, erlegegiak edo argiegiak... horietan feminitatearen egiak.

PENTSAMENDUA ETA POESIA JARDUNALDIAK

Hamargarren Saioa egin dute aurtan.

2008an Felipe Juaristik, Juan Ramon Makusok, Pello Otxotekok

eta Aritz Gorrotxategik, Donostia Kulturaren babesarekin, hasiera

eman zioten ekimen honetan hainbat poetek hartu dute parte.

Hori ospatzeko, aurtan, bi egunetako jardunaldiak antolatu dira,

ekainaren 7an Chillida Lekun eta 12an Victoria Eugeniako

Club Aretoan.

Chillida Lekun parte hartu zuten Francisco Jarautak eta

antolatzaileek, alegia Felipe Juaristik, Juan Ramon Makusok,

Pello Otxotekok eta Aritz Gorrotxategik.

Victoria Eugeniako Club Aretoan, berriz, Isabel Cadenas

Cañónek, Mireia Calafellek, Beatriz Chivitek, Tere Irastortzak,

Gerard de Jong-ek eta Angeles Morak.

Bietan Jon Makusok lagundu zuen biolinarekin.

Alaine Agirrek *Txoriak etortzen ez diren lekua* poesia-liburua aurkeztu zuen Bermeon ekainaren 16an.

Liburu horretan ere eleberrietan ezagun egin duten ezaugarriak ikus daitezke: hizkuntza eder eta adierazkor baten bilaketa, eritmoaren sena, sentimenduen agerpen gordina, emozioen intentsitatea...

Era berean, *Bi aldiz erditu zinen nitaz, ama* eleberria aurkeztu zuen ekainean bertan. Elkar Fundazioak 2016ko Joseba Jaka sorkuntzako beka liburu honen proiektuari eman zion.

IRAILA

Juan Kruz Igerabide: 2017/09/14

Labur txintan, aforismo liburua kaleratu du, Pamiela

argitaletxearen eskutik.

Miren Amurizak irabazi du Igartza Saria. *Paperezko txoriak* izeneko eleberria idatziko du. *Paperezko txoriak* eleberrarekin gailendu da Elkar argitaletxeak, Beasaingo Udalak eta CAF enpresak antolatzen duten idazle berrientzako sariketan.

Irailaren 4an eta 5ean Poesia Orduak egin ziren Donostiako Victoria Eugenia Klub Aretoan.

Irailaren 4an, *Jukebox EkaHitza*. Paddy Rekalde, Itsua eta Oier Floresekin batera.

Irailaren 5ean, *Pekineko Kea*. Beatriz Chivite, Paula Olaz eta

Javier López Jasorekin batera.

Donostia Kulturak eta Euskal Idazleen Elkarteak lagunduta.

Irun Hiria Literatura sariak.

Eleberri sailean Maixa Zugastik irabazi du,

L. A. A. liburuari esker.

Poesia sailean Asier Serranok, *Denen mina da nirea*

liburuari esker.

Jon Iñaki Lasak *Bidaia* poema liburua kaleratu du, irailaren 13an, Pamiela argitaletxearekin.

Iaz egindako poemak bildu ditu bertara eta esan daiteke garai hartan hildako Josemari Lasa osaba izan dela liburu honen pizgailua, detonatzailea.

URRIA

Iruñean Garaikide egitaraua.

Euskarazko taularatze, adierazpen modu eta idazkera eszeniko berritzaileen erakuslehoi bat sortu asmoz, *Garaikide* izeneko ekimena jarri du martxan Iruñeko Udalak. Irailaren 29tik urriaren 25era antolatu dituzte ekitaldiak: antzerkia, dantza garaikidea, musika, eta oro har kategoria bakarrean sailkatzeari ihes egiten dioten lanak.

Aurtan EIEk hogeita hamabost urte bete ditu. Hori ospatzeko hitzaldia antolatu du Bilbon: “...Eta hogeita urte barru, orduan ere umorez” izeneko. Ekitaldi horretan partaide izan dira Juan Kruz Igerabide eta Jule Goikoetxea. Urriaren 5ean.

Uxue Alberdi *Jenis Japlin* liburua aurkeztu zuen, urriaren 10ean Susa argitaletxearen eskutik.

Nagore Vargas protagonistaren bizitzari tiraka, Euskal Herriaren azken hogeita hamar urteei ere eman die idazleak errepassoa.

Euskadi Literatura Sariak.

Asier Serrano poetak irabazi du Euskadi Literatura Saria, *Linbotarrak* liburuari esker.

Leire Bilbaok irabazi du Euskadi Literatura Saria, haur eta gazte literaturaren arloan, *Xomorropoemak eta beste piztia batzuk* liburuari esker.

Arantxa Urretabizkaiek irabazi du Euskadi Literatura Saria, saiakeraren arloan, *Bidean Ikasia* liburuari esker.

Matias Mujikak irabazi du Euskadi Literatura Saria,

Itzulpengintzaren arloan, François Villonen *Testamentua* liburuari esker.

Euskal Harria liburuak berrogeita hamar urte bete ditu.

Poema liburuaren urteurrena aitzakia harturik, Gabriel Arestiren ibilbidea ekarri dute gogora. Urriaren 11n, asteazkenean, Euskaltzaindiak Bilbon duen egoitza nagusian (Plaza Barrian). Oskorri taldeak, Bernardo Atxagak, Arantxa Urretabizkaiek, Xabier Kintanak eta Jon Kortazarrek hartu dute parte.

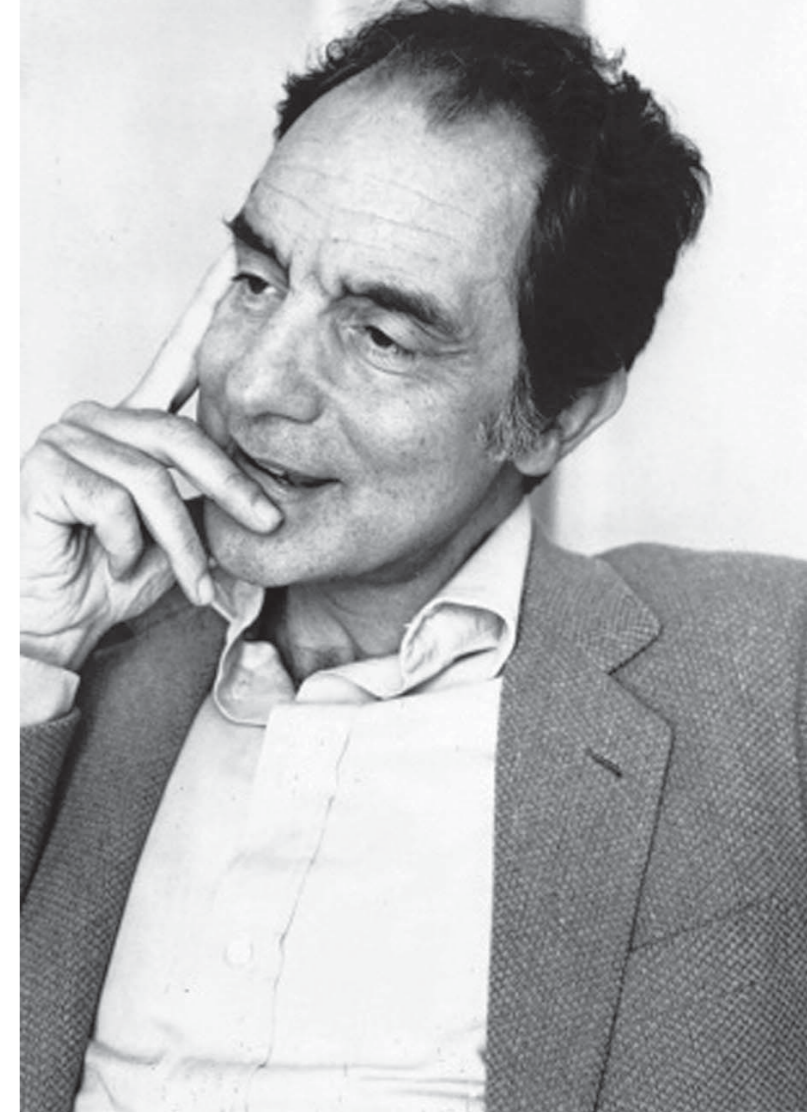
Iruñean Garaikide egitaraua.

Euskarazko taularatze, adierazpen modu eta idazkera eszeniko berritzaileen erakuslehoi bat sortu asmoz, *Garaikide* izeneko ekimena jarri du martxan Iruñeko Udalak. Irailaren 29tik urriaren 25era antolatu dituzte ekitaldiak: antzerkia, dantza garaikidea, musika, eta oro har kategoria bakarrean sailkatzeari ihes egiten dioten lanak.

SEI PROPOSAMEN HAIEK ETORKIZUN BATERAKO

Txibien sasoia da itsaspean.
Omar Nabarro

Testua: Igor Estankona

Italo Calvino

Armiarmako kritiken hemerotekara noa eta 247 kritika daude nik idatziak, noiz idatzi ote nituen horiek denak? Poesiaren gainekoak dira azken aldiko guztiak, eta harritzen naiz oraindik: noiz iruzkindu ditut ia berrehun poemategi? Justua izan ote naiz hainbeste txera eta bihotz jarrita ondu dituztenekin? Eta are: fidela izan ote naiz nire poesiaren ideiarekin, nabarmendu ote ditut merezi duten baloreak, poesiaren arte horretan garrantzitsuak iruditzen zaizkidanak?

Roccamare de Castiglione della Pescaia, 1985eko irailean, izpiliku usain urdin bat zebilen eta txitxarrek kantatzen zuten udazkenaren atariko kantu bat. Agian bideak oraindik epel eguzkiarenak, Italo Calvino iktus batek jo zuen, eta han joan zen, ospitaleko teila gorrien artetik, erdikinean utzirik Harvardgo Unibertsitaterako konferentzia sorta bat.

Lezioni americane deitu zituen gero argitaldaria.

Lezioni americane haietan proposatzen zuen gida antzeko bat, idaztearen plazeraren ezaugarri zenbait isolatuz: “Literaturaren etorkizunean fedea dut badakidalako zenbait gauza literaturak soilik, bere bitarteko espezifikoezin, eman ditzakeela”.

Bitartekoak. Bitartekoak ez dira musak bitartekoak ez dira berez-berez zerutik eroriak. Bitartekoak dira idazlearen tresna estilistikoak, poetaren erreminta kontziente eta inkontzienteak: arintasuna, bizkortasuna, zehaztasuna, ikusgaitasuna, aniztasuna, koherentzia.

LEGGEREZZA

Euskal poesia arintasunerantz egiten ari da. Gure poesiaren iragana izanik urgentea eta batzuetan burrunba bezain astuna, azken aldian ematen du desagertu egingo dela halako batean, kea dela

behe-lainoan. Poetak hasi dira idazten klasikoan moduan, badakite poemak pisua daukala eta pisu hori kenduz-kenduz iristen dela bat *festina lentera*:

*Udazkeneko
lehen hostoa
han erori da*
(Beatriz Chivite, *Pekineko kea*, Pamiela 2017).

Berez pisua ez da txarra, baina pasa dira ia lau hamarkada aitaren etxearen aurriek guztiz markatuak, poesiaren mailuak hondoratuak, lepoan hartu eta segi aurrera eginez ziuatatean euria labirintoa.

Artzek iradokitako bidezidorretatik doaz, ostera, behinenak diren gure garaiko poemak. Lanbroak izkutatzen dizkigunean barruan pizten zaizkigun bazterrak agertarazten dizkigute, beharrik, euren arintasunagatik:

*hitzez eta kontzeptuz ehizatu ezin duda
laino miresgarria da ene poesia
oraintxe bertan jaiotzen ari den
zaldikume baten azalaren usaina
izartu berritan oroitu ezin dudan amets izartua.*
(Peru Magdalena, *Argia*, Elkar 2016).

RAPIDITÀ

Zein ederra den ipuin bat bizkor pasatzen denean, sintetikoki kontatua eta magikoki egiazkoa: “Joan ei ziran batzuk, hortxe bertan Supileorren, kuebara. Lehenengoz joan ziranean ilun-edo

01

02

03

01 Bernardo Atxaga (Argazkia: Javier Martín)
 02 Jorge Luis Borges
 03 Peru Magdalena

zan, eta dana urrea seguru! Eta joan ziran atzera urre-altxatzen... eta danak suge-buruak”. Zeberion bildutako kontakizun txundigarrian ez da esaten batzuk horiek nortzuk ziren, ez da esaten gaua zen edo itzalduta zen eguna edo haitzuloa ote zegoen gerizpetan ilun, ez eta zergatik begitandu zitzairen urrea hango barruko hura. Denbora bera ere ez da existitzen, ez da behar: zikoitzen denbora antsietatez bete bezala doa, suzian, narrazioa.

Bizkortasunak behar du irakurlea bizkorra, baina idazlea bizkorragoa kentzeko –berriro kendu, poetaren zeregina ote da?- behar ez den informazioa, esan barik doana, diskurtsoa moteltzen duena. Euskal poesiaren etorkizuna euskal erritmoaren domeinuan dago. Italo Calvinok ere badio bere *Lezioni americane*etan, alegia, digresioa, dilazioa, ponderazioa, ederrak direla eta literaturaren plazeretik. Azkartasuna uste dut ez doala horren kontra. Azkartasuna litzateke efimeroa dena sedimentatzeko behar den pazientziaren fruitu paradoxikoa:

Hamahiru urte nituen

*bi gorpu-hezurren
 aurkikuntzaren berri eman zutenean.
 Foya de Coves, Busot, Alacant.
 1995eko martxoa. Kare bizia.
 Informe toxikologikoaren arabera
 Lasa eta Zabala izan zitezkeen.
 Ez nituen ezagutzen eta hala ere
 ezin askatuzko zerk lotzen ninduen eurekin?
 (Jon Benito, *Bulkada*, Susa 2010).*

ESATTEZZA

Oroitzen dut garbi asko Bernardo Atxagaren poema bat arean goiztiarki irakurria eta erdizka gozatua, non hitzen hautu zorrotzak ez baitzidan irudimena eragozten ezpada kontrakoa, indeterminazioaren ilusia sortzen. Hizkuntza gero eta landu eta abe-

ratsagoa, orduan eta gutxiago ohartzen gara hor dela testua, eta idazlearen eskutik igaro ondoren zaigula emana.

“Esnatu da trikua habi hosto lehorrez egindakoan” (Bernardo Atxaga, 1990).

Erreparatzen dut ahapaldia eta ez dakit zer den hain eder bihurtzen duena, habia deitza trikuaren zuloari, edo hostoak oraindik lehor egotea negu umeleko lozorroaren ostean.

Beharragorik ez dauka euskal poesiak, etorkizunik edukiko badu, hizkuntza fintzea eta fintzea baino. Fintzea eta fintzea lehengai, misterioaren plazeraz goza gaitzen aurrerantzean ere: “eta dakizkien hitz guztiak ekartzen ditu gogora;/ gutxi gora behera, aditzak barne, hogeitazapi hitz”.

VISIBILITÀ

Sartu gaitzen berriro maisuaren bidean:

*Landareek edo harriek ez bezala,
 abereak,
 ikuskor dena ikusteko dauzka begiak buruan.
 (JosAnton Artze, 1992).*

Edo beste modu batera esanda: euskal inkontzientea zer egiten da, sortu? Edo euskal inkontzienteari kantatzen dioten poemek dute dardarizo egiten euskal ariman? Irudi bisualen garaian behar bada galdera biek dute erantzun bat zentzu bietakoa, baina poesiak badauka indar bat zinematik edo nobelak ez daukatena: hizkuntzak egiten du irudia. Bai surrealismoan, bai erromanitikoetan edo are Hedoi Etxarte eta espresionista guztien obretan, irudien bidez pentsatzen du poetak, lotu egiten ditu geruzak, gure garaiko kontakizuna eginez koloretan, faszikuluka, kapaz dena likidotik gas egoerara pasatzeko maitasun bat, eta ikusgarri egin:

*Eta geroa irakinaraziz lurrintzen den sukaldeetan
 arnasarik eza aditzen da pasa-ezinka.
 (Tere Irastortza, *Mundua betetzen zenuten*,
 Pamiela 2015).*

MOLTEPLICITÀ

Italo Calvinok diosku aniztasuna kudeatzen dakien literatura dela potentzial handiena duena. Hortik joango ahal da gure etorkizuna: “Asmo handiak dituelako, egingarriak ere ez diren asmoak, hara hor zergatik bizi den literatura. Zientziak muzin egin dienez azalpen orokorrei eta sektorialak eta espezializatuak diren erantzunak bilatzen dituelarik, literaturaren erronka da jakintza eta kode diferenteak elkarlotzea munduaren fazeten ikuspegi plurala emanez”.

Ez da ari, seguruenik, obra sistematikoez edo asmo goren bat duten obrez. Egia ez partzialak eta egia konpletoagoak asmatzeko poesiak daukan erraztasunaz ariko da, eskuarki. Uste dut euskal poesian bukatu dela entziklopedisten aroa, korronteen eta banden aroa, manifestuen aro eder hura, hain aberatsa. Gaur eguneko –eta etorkizuneko– poesia izango da, nik uste, gure alde eta kontra idatzitako ariketa biderkatzaile hori, ez duena ahazten munduaren kristal guztia norbere kristaletik begiratzean:

*Ezin konta ahala gizon airean,
 lurlean eta itsasoan,
 eta egiazki gertatzen den guztia niri gertatzen zait.
 (Jorge Luis Borges, 1941).*

Edo beste modu batean esanda: “Orain arriskuzko kirolak negozio bat dira, mesedez, Evander. Mike, barkatu, Marie Laurencin kendu egin dute zerrendetatik. Pintura usaina zegoen bazter hartan, hiru hankako aulki bi eta liburu horiztatuak lurlean sakabainatuta” (Beñat Sarasola, *Alea*, Susa 2009).

COERENZA (SOLO PROGETTATA)

Zirriboratu baino ez ei zuen egin Italo Calvinok azken lezioa. Ezin asmatu beraz zer esan nahiko zigun *literaturaren koherentzia*. Hala ere, zeharka inoiz esan zuen maite zuela Dostoievski “koherentzia deformatzen duelako, amorruez eta neurrigabe”.

Irudi ederra da gure etorkizunerako sei proposamen Italo Calvinori lapurtutako hauek borobiltzeko, nahiz eta itxura batean bi termino izan –*koherentzia* eta *deformatu*– ez direnak uztargarri. Pentsatzen jarrita, ordea, poesiaren funtsa horixe izan daiteke. Errealismo hertsiena izan daiteke fantasia poetiko zoroena:

*Ezkiak, sahatsak,
 intxaurrondoak, haltzak,
 hurritzak, ibiltariak,
 akaziak, gaztainondoak,
 haritzak, lizarrak,
 likidanbarrak,
 erramuak.
 (Jon Gerediaga, *Argia, lurra, zuhaitza,*
zerua, Pamiela 2015).*

Eta era berean, poesiaren puruz, irudimenekoa da errealea:

*itsaslaberretako lanpernek
 uhin harrotuen
 fereka
 sentitzen dutenean bezala.
 (Andolin Eguzkitza, *Arimaren ondoko ezkien
 artetik ibilki*, Susa 2004).*

A H O T S B E R R I A K

G A U R K O

E U S K A L

P O E S I A N

Testua: Izaskun Gracia Quintana

Urteetan zehar poesiak izan duen bilakaera bitxi-bitxia izan da. Guztiok badakigu, antzina arterik handienetarikoa bat bazen ere, gaur egun literaturako generorik laidoztatutako bat dela. Literatura-merkatua eta irakurleen gustuak aintzakotzat hartuta, behintzat: idazle gehienek prosa landu egiten dute –eleberria, oro har, baina ipuingintzaren produkzioa ez da batere nolanhikoa– eta irakurleen ehuneko txiki bat baino ez dago poesian interesaturik. Kontuan izan behar dugu bakarrik egunkarietan, aldizkarietan edota telebistako saioetan poesiak duen oihartzuna –eta, bereziki, narratibarekin konparatuta–, eta berehala konturatuko gara ia beti, salbuespenak salbuespen, irigarria dela.

Hala eta guztiz ere, poesiak behin eta berriro apurtzen ditu arauak –merkatuak zuzentzen dituztenak, gutxienez– eta bizirik jarraitzen du, hauskortasunean indartsu, bera desagertarazteko eskaintza-eskariaren legea baino gehiago behar dela eta, oztupoak oztupo, bera bizirik mantentzeko eskarmentu handiko poetek lan egiten dutela eta poeta berriak etengabe agertzen direla erakutsiz.

Zentzu horretan, euskal poesia hiltzeko arriskuan ez dagoela esan dezakegu. Egia da ekoizpena handiagoa izan litekeela, baina beraren aurka duen guztia –merkatuaren gutxiespena eta irakurle ezaxolen kopuru handia ez ezik, oraindik gaintu ez den krisialdia edota zientziak letrak baino gehiago sustatzen dituen heziketa-sistema ere, adibidez– aintzat hartuz gero, ezin gara kexatu.

Bereziki, gutxiengoan dagoen generoa izateak beste gauza on batzuk ere baititu: alde batetik, poesiaren inguruan –literatur-giro «ofizial»etik at ere bai– antolatzen den guztia –irakurketak, aurkezpenak, sariak, bekak, topaketak eta abar–, beti ikusgai egoten eta agian irakurle eta idazle berriak lortzen laguntzen diona. Beste alde batetik, poesia idaztea poeten lanbide bakarra ez denez gero, askeak dira nahi dutena –eta garrantzitsuena: nahi duten moduan– idazteko. Eta askatasun hori da generoari idazkera-, gai- eta ahots-aniztasuna ematen diona.

Martxel Mariskal Balerdi (Argazkia: Susa)

Euskal poesiari dagokionez, pozik egon gaitezke jarduera luzeko poetak –Tere Irastortza, Pako Aristi, Amaia Iturbide, Felipe Juaristi, Karlos Linazasoro, Castillo Suarez eta beste asko bezala– ditugulako eta haien ondoan, astiro baina beti ari, poeta berriak, poesiaren kartografia hedatzen dituztenak, agertzen direlako. Azken horiei dagokienez, poz-pozik egon gaitezke, bigarren milurteko bigarren hamarkadaren urte hauetan oso proposamen interesgarriak aurki ditzakegulako poesian «estreinatu» diren idazleen artean. Baina zeri buruz idazten dute poeta horiek? Zer da idaztera bultzatzen dituen?

Norberaren gorabeheren lekukotasuna emateko, adibidez, agertu da Ione Gorostazu *des egiten* poema-bildumarekin¹, non «ni»-aren ezereztea gauzatzen duen. Errausteko prozesu hori mingarria den arren, beharrezkoa ere bada autoreak bere burua eta beraren inguruan dagoena edo gertatzen dena ulertu dezan. Hortaz, arimaren karkasa mugatzaile bihurtzen da gorputza: “Ni gorputzak mugatua naiz”; espiritua moldatzen eta otzantzen saiatzen den gizartearen baliabidea balitz bezala, eta horren aurka borrokatu behar du askea izateko.

Era berean, genero-roleri ere egiten die kontra borroka horretan eta bizitza osoagoa eratzearan alde mintzatzen da, besteek guregandik espero duten eta gu geu garen arteko betiko gatazkatik urrun, arreta benetan garrantzitsua dena gordetzean jarrita. Azken finean, heriotza hurbil dago –ez dugu esango zelatan dagoela, baina bai beti gure ondoan– eta bizitza birtualak, lanak eta edozein eratako behar-beharrezkotzat hartzen dugun guztiak ihesbide hutsala baino ez digu eskaintzen:

*Eta banoanean
zer gertatuko da?
Besarkada birtual bat
besterik ez.*

Alaine Agirre

«Benetako» bizitza ez da perfektua izango –ez du zertan polita edota erraza ere izan–, baina bai egiazkoa, eta hori da autoreak bilatzen duena:

*Ez da aski egitea
nahi dut sortu
ez da aski sentitzea
nahi dut bizi
ez da aski mintzatzea
esan egin nahi dut.*

Gorostazu ez da, hala eta guztiz ere, «ni» iheskoraren kartografia egiten saiatzen den poeta bakarra. Alaine Agirrek ere bere buruaren disezioa eskaintzen digu *Txoriak etortzen ez diren lekua* olerki-bilduman², baina beste ikuspuntu batetik. Agirrek ospitale psikiatriko batean egindako egonaldia erabiltzen du bere buruari, bere existentziari buruz hausnartzeko, erietxea eta bere horma artean gertatzen dena kanpoko munduaren analogiatzat hartuta.

Poemetan agertzeko txandakatu egiten dira aldi oro «ni»-idazlea eta «ni»-gaixoa, poetak ahal duen guztia ikusiz, begiratu, entzunez, ikasiz eta *idatziz*, «ospitale» deritzoten kartzelatik –eta autoreak hor eta bere buruan eraikitutako beste kartzela batetik– bizirik irten ahal izateko:

*Ordutan egon nintzen
sabaia begira
negarrez
ez nekielako non eta zerekin idatzi
ez nuelako norekin hitz egin. [...]
Ezinegona.
Ezin-neu-egona.*

Hain zehatza da ikuskapen hori, ezen ahaztu ahal baitugu ez dugula inon ikusi idazten ez duen edo erietxean ez dagoen beste «ni»-a, lerro artean bilatu behar dugula. Poema-bildumaren amaieran aurki dezakegu, izenburua ematen dion olerkian, zeinek ospitaleko irrealtasuna uzten duen eta natura –bere jatorria, bere askatasuna, bere «benetako» bizitza, alegiazkoa izanda ere– besarkatzen duen:

*Txoriak etortzen ez diren leku honetan
txoriak pintatzen dituzte patioko paretetan.*

Euskal poesian –edozein poesiatan, egia esan– «ni» poetikoa eta idazleek dauzkaten beste «ni»ak bilatzea edo, behintzat, ulertzea oso gai garrantzitsua den arren, horrek ez du esan nahi euskal poetei lurreko esperientziak edo bizipenak aztertzea ahazten zaienik. Horren adibide argiak dira Unai Baztarrikaren *Ezinbestean*³ eta Jon Barberena Ibarraren *Izoztu zitzaigun negu hura*⁴ poema-bildumak.

Hor aurkitzen ditugu naturaz janzten diren zenbait poema –hori ez da batere ezohikoa euskal autoreen artean, baina ematen du naturarekin dugun harremana bereziki garrantzitsua dela bilduma horietan–, non ematen baitu autoreen ideiak eguraldiarekin aldatzen direla, munduaren gorabeherekin batera dantzatuko balira bezala. Kasu honetan, Baztarrikaren olerkietan ikusten den bezala, eguraldiak ez du urteen joana adierazten, baizik eta geure buruaren gorabeherak:

*Maite dut udako ekaitzen ondoren sortzen den ozono usaina.
Barruan lehertzen zaizkit trumoiak.*

Eguneroko objektuek, gauza *hiritar* horiek sortzen dituzten gorabeherak, alegia, galdu ditugun pertsonak eta bizi garen bakardadea gogorarazten dizkigutenean. Barberenaren hitzetan:

*Etzeko objektuak mintzo zaizkigu.
Atearen kirrinka eta eskailearen karraska hotsa
inoiz baino ozenago entzuten dira bizi garen isil(g)une honetan.*

Gaur egungo poema-bildumetan, beste alde batetik, analizatu egiten da paradoxa modernoa: Komunikazioaren aro minean deitoratzen ditugun gizartearen komunikaziorik eza eta –askotan– inposatutako bakardadea. Martxel Mariskal Balerdiaren *Azken zakatzak* liburuan⁵ dioenez, gero eta konektatuago dagoen gizartearen gero eta bakarriketa gehiago eta elkarriketa gutxiago daude; gero eta birtualagoa den munduan gu geu ere alegiazko bihurtzeko arriskuan gaude:

*Nik diotsut: zure irribarrea zeharo da birtuala
erreal bezainbestekoa zure bakardadea.*

Idazle horien arabera, sentitzen dugun absentiak ere noizean behin on egin ahal badigu ere, ez gaude prest –gizarteak ez digu uzten prest egoten, hobeto esan– geure buruari aurre egiteko. Horrenbestez, gaurko poetek aterpea bilatzen dute idaztean, agian

1 - Elkar, 2012.

2 - Erein, 2017.

3 - Erein, 2014, Blas de Otero - Bilbo Uria Nazioarteko VI. Poesia Lehiaketaren irabazlea.

4 - Denonartean, 2016, «Iruña Hiria» I. Nazioarteko Poesia Sariketaren irabazlea.

5 - Susa, 2017.

aurreko belaunaldikoek baino indar handiagoz. Idaztea edo, hobeki esateko, idazteko arazoak edo ezintasuna, idazle orok ditugun orri zuriaren beldurra –agian, gure ziurtasunik ezaren isla baino ez dena, Mari Luz Estebanek *ez naizen idazlea naiz*⁶ esatean argi eta garbi adierazten duen bezala– ere hitzez adierazten du Baztarririk, adibidez:

*Zuriak izutu nau.
Orrialdearen hutsune kalkulatuak kikildu nau.
Kurtsore dardaratiak mehatxatu nau.
Hizki bakartuak ikaratu nau.*

Gai hori ere ez da berria, baina benetan interesgarria da nola hitz egiten duten horri buruz –baita errealitatearen eta ametsen arteko tentuz jokatzeari, eta nostalgiarekin edota existentzia-hutsarekin zerikusia duten guztiari buruz ere–: sentimentaltasunetik eta mal-ko errazetik aldenduz, heldutasuna eta hausnarketak emandako lasaitasuna erakutsiz.

Ildo horretatik jarraituz, ez da posible lengoia eta hizkuntza alde batera uztea, edozein poesiaren bizkarrezurra osatzen dute eta. Euskal poetek ere gai horiek –eta beste gai batzuekin duten lotura (idazteko grina eta ezingaitza, hitzekin jolastean sor daitekeen guztia, hitzen eta hizkuntzaren beraren mugak...)– nahitaezkoztat dute eta horren adibide argia dugu Javier Aramendiren (Madril, 1959) *Verba polita* poema-bilduma.⁷

Hor egiten dio autoreak eleari primerako gorazarrea. Hor tipografiarekin, irudiekin eta hizkien eta hitzen antolaketarekin egindako jolasek, hitzek berek eta literaturak aurkitzen dute beren lekua. Hainbat erreferentzia aurkituta, nabarmena ere bada literaturarako, batetik, eta libururako eta liburuen munduari buruzko guztirako, bestetik, duen zaletasuna:

*Badago
ene bizitzaren kodexean
glosa bat
283. orrialdean,
pasarte ilun batean,
eta orri bat falta da
300-325 orrialdeen artean.
Badu amaieran
appendix bat,
eskribauek argitu ez dutena.
Nire arimak,
ilea nahasirik,
sakelan sartuta
darama
erortzeko zorian,
eta edizio bakarra da.*

Sentimenduen eta hitzen bidea hartuta, ezinbestekoa da filosofiari buruz hitz egitea. Jakintza hori gustukoa dute belaunaldi guztietako euskal poeta askok, bai, baina gutxik erakutsi dute zaletasun

Mariluz Esteban (Argazkia: Carlos Corbella)

hori Jule Goikoetxeak *Tractatus*⁸ poema-bilduman egiten duen moduan. Izenburuak argi eta garbi adierazten duenez, Ludwig Wittgenstein hartzen du mentore edo erreferentetzat⁹, besteak beste, errealitatearen zentzua hitzaren eta hizkuntzaren bidez aditzeko edo adierazteko ezintasuna, bateko, eta azkenean gizartea bera dela gu definitzen gaituena konturatzearen etsipena, besteko, agerian jarritz:

*hazitakoan
zibilizazioaren plazer/
diskurtsibo patologikoan barrena/
galdu naiz.*

Ione Gorostazuren eta Ekhine Eizagirreren¹⁰ lanetan gertatzen den bezala, *Tractatus* liburuan ere ikus daiteke feminismoak gero eta protagonismo handiagoa duela gaurko euskal poesian:

*Ez naiz zure
ez zenuke jakingo
zer egin
horrenbeste disidentziarekin.*

Era berean, sexuari eta maitasunari buruzko poemak erreferentziaz beteak, burutsuak, eta askotan metaforikoak irakurri ditzakegu gaur egun, ikuspegi tipiko edo klasikotik urrunduta eta harremanen gorabeherak zintzotasunez hitz egitearen aldeko deia egiteko idatzirik.

Belaunaldi guztietako euskal poetek bizitza modernoa/hiri-

Jon Barberena

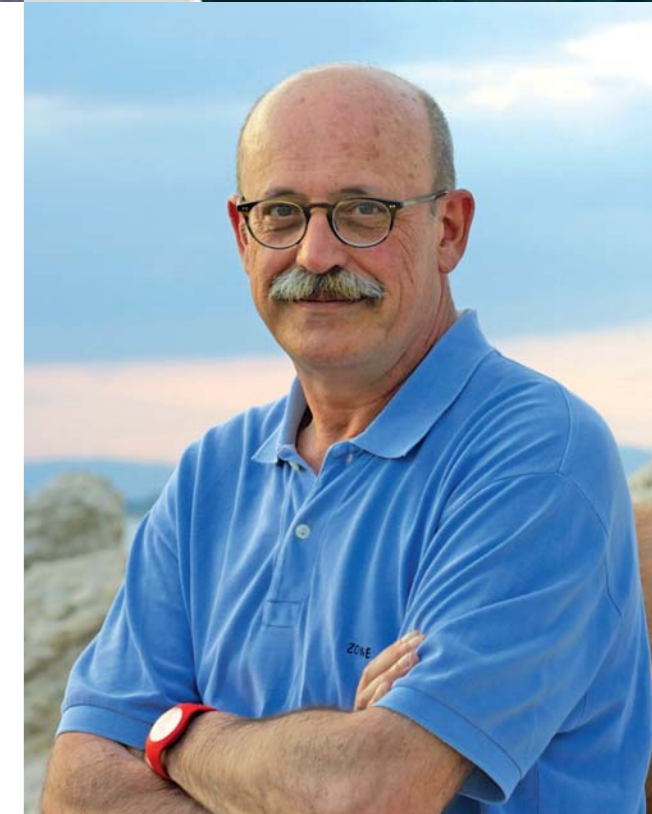
tarra tradiziozko/herriko bizimoduarekin aurrez aurre jarri ohi duten arren, Goikoetxeak unibertsalagoa egiten du erkaketa hori, mugaldeak aintzakotzat hartu gabe eta zuzenik Europari buruz hitz eginez, mundu klasikoaren eta modernoaren bat egitearen emaitza baino ez garelara –bere abantaila eta eragozpenekin– ondorio gisa ateraz:

*eskuarteko harrotzez
ehundutakoa
erdigune ezereztua
Europa
barrenik gabeko
biolontxelo barrokoa.*

Gaurko poesiak landutako gaiak ez dira asko aldatu, ikusi dugunez, baina bai gai horiei buruz hitz egiteko moduak. Ematen du Angel Erroren esaldia “*Oro errana da, aspaldidanik! Oro errana dela ere errana da! Oro errana da, bada, ezinbestean! Oro errana da, baina ez nik*”¹¹) aintzakotzat hartuta, beren buruak eta mundua ulertzeko eta aditzera emateko erak bilatzen jarraitzen dutela poetek. Ez dugu jakiterik zer gertatuko den idazle horiekin denboraren poderioz –poema-bilduma gehiago idatziko duten ala opera prima horiek esperimendu poetikoak baino ez diren–, baina azken urteetan euskal poesiari eman dioten lana kalitate handikoa da, ezbairik gabe, eta gerta daiteke lan hori belaunaldiko berrientzat inspirazioa izatea.

Gaur egun, agian, inoiz baino galduago sentitzen garelako. Gaur egun, agian, poesia inoiz baino gehiago behar dugulako.

Ekhine Eizagirre (Argazkia: Susa)

Javier Aramendi

6 - *Amaren heriotzak libreago egin ninduen*, Pamiela, 2013.

7 - *Erein*, 2014.

8 - *Susa*, 2014.

9 - Olerkiak ere filosofo austriarraren lana *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921) gogora ekartzen duten hiru partetan antolatuturik daude: «Tractatus Civicus», «Tractatus Magnanimus» eta «Tractatus Innavigabilis».

10 - *Alde erantzira nabil*, Susa, 2016.

11 - *Eta harkadian ni*, Elkar, 2002.

BEATRIZ CHIVITE

GARAZI UGALDE

A h o t s
g a z t e
s o l a s e a n

Bi poeta gazte elkartu ditugu: Beatriz Chivite eta Garazi Ugalde. Sariketen eskutik eman dituzte argitara beren lanak. Bien esperientzia nolakoa izan den jakin nahi izan dugu, baita idazketarekin duten harremana nolakoa den ere. Huntaz eta hartaz jardun dugu. Batez ere, poesiaz.

Zein da poesiarekin gogoratzen duzun lehen oroitzapena? Nolakoa izan zen lehen harreman hura?

Garazi: Lehen harremana musikaren bidez egin nuen. Etxean euskal musika jartzen zuten, Mikel Laboa, Xabier Lete..., eta halako kantarien bidez, agian inkontzienteki, ezagutu nuen poesiaren mundua. Etxean literatur zaleak eta irakurleak ere baziren, eta poesia beti egon da presente.

Beatriz: Nire kasuan, bai aita eta bai ama biak poetak dira. Bost urte nituela, nire aitak bere poesia liburu bat eskaini zidan, *Calles poco transitadas (poemas para B)*, eta gogoan dut nire irakasleak liburu gelara ekarri eta hainbat olerki irakurri zituela guztien aurrean. Liburuaren egilea nire aita zela esan zien gelakideei, eta nik lotsa ikaragarria pasatu nuen, gorri-gorri jarri nintzen.

Harro ere jarriko zinen...

Beatriz: Bai, tira... Kontua da etxetik datorkidala zaletasuna. Nire gurasoen hainbat lagun ere poetak dira...

Beraz, kondentatuta zeunden poeta izatera...

Beatriz: Nire ahizpa ere poeta da, Literatura Konparatua ikasten ari da. Beraz, familiatik datorkit, bai.

Azken hamarkadetan poetaren figurak devaluazio moduko bat izan du. Genero bezala, baztertu samar dagoela esan daiteke, etekin ekonomikoari dagokionez ere, poesia liburu gutxi saltzen dira, eta nobela da nagusi.

Beatriz: Nik guztiz kontrakoa uste dut. Orain, interneten garaian, badago poesiarentzat leku birtual bat. Instagram-en eta Facebook-en hasten diren poeta asko daude, eta badira sarean garrantzi handia dutenak. Badago, adibidez, poeta gazte bat, Rupi Kaur, emakumea, Kanadakoa, eta sekulako izarra da han eta baita mundu osoan zehar ere. Beraz, badaude poeta *superstar* modukoak, instagram, Facebook edota Twitter-i esker. Agian ez dira poesia liburu asko argitaratzen, baina, nire ustez, poesia bigarrenaz jaiotzen ari da.

Hala ere, badirudi oraindik liburuak ematen duela prestigioa. Zuek, adibidez, liburu formatuan argitaratu dituzue zeuon poemak. Eta liburu esaten dudanean ez naiz soilik euskarri fisikoaz ari. Liburuaren atzean argitaletxe bat dago, hautaketa prozesu bat, eta, neurri batean, irakurlearentzako berme moduko bat.

Beatriz: Publiko ezberdina dago. Egia da argitaratzeko unean prestigio hori eskuratzen duzula, batez ere literaturaren arloan, edo literaturarekin zerikusia duten pertsonekin. Nik ez dut interneten idazten, baina interneten idazten duten pertsona asko eza gutzen ditut, eta haiek beste publiko bat daukate, beste prestigio bat. Eta, nire ustez, jende gehiagok irakurtzen du haien poesia nirea baino. Nik argitaratu dut, baina nork erosten ditu poesia liburu horiek? Haiek, ordea ez dute liburu moduan argitaratzen, baina jende askorengana heltzen dira.

Garazi: Ez dakit ez ote dugun gehiegi baloratzen papera... Tira, fetixistak ere bagara liburuarekin, baina gero zenbat jenderengana heltzen den hori beste kontu bat da. Gaur egungo teknologia berriekin askoz irismen handiagoa dute sarean idatzitako testuek. Neuk ere ez dut interneten ezer zabaltzen, baina liburuak argitaratzea bai izan dela lehen urrats moduko bat, publikoki agertzeko edo.

Imajinatu poesia auzitegi baten aurrean defendatu behar duzuela. Zer argudio erabili zenituzkete poesiaren alde egiteko?

Beatriz: (*barre artean*) Poesia bakarrik defendatzen da, ez du nire beharrik.

Garazi: Niri bereziki gustatzen zait formatu txikia, eta bere txiki horretan eraginkorra. Errazagoa egiten zait ideiak modu horretan antolatzea, zerbait adieraztea, arnas luzeagoko testu batean baino.

“ E d o z e i n e g o e r a k
e d o z e i n m o m e n t u k
e m a n d e z a k e p o e m a b a t ”

Beatriz: Niri gustatzen zaidana da hitz gutxitan asko esatea; hitz bakoitzaren esanahia pentsatzea eta lantzea. Eta poesiak hori ematen dizu, hitz gutxitan sakontasuna lortzea. Poesia bukatzen denean ez da olerkia bukatzen; azken hitza idazten duzunean ez da poesia bukatzen; poesiak pentsamendua dakar, pentsamendua ere eragiten du. Eta, beraz, haren eragina epe oso luzekoa izan daiteke zure buruan, nahiz eta poema hiru lerroz bakarrik osatua egon. Harago iristeko aukera ematen digu poesiak.

Jendeak gailuetan irakurtzeko joera handia baitu orain, eta, adibidez, poesia oso praktikoa izan daiteke horretarako. Hamar-hamabost minutuko joan-etorri batean denbora eman dezake bospasei poema irakurtzeko, baita mugikorrean ere. Eta kontrakoa gertatzen da, jendeak nahiago ditu testu luzeak.

Garazi: Nik askotan konparatu izan dut ipuin laburrekin. Gaur egungo bizimodurako ipuin laburrak oso eraginkorrak dira, nobela bat baino askoz ere eraginkorragoak. Eserialdi batean irakurri daitezke. Ondo dator hori gaur egungo martxa azkar horrekin.

Beatriz: Azken batean, poemak ere badira azkar irakurtzeko zer-bait, baina, aldi berean, gure erritmoa mantsotzen dute. Azkar irakurtzen dira, baina gure bihotzaren erritmoa pausatzen dute.

Senak noiz esaten dizue irudi baten atzean poema bat dagoela? Intuizio horretan badago gakoren bat?

Beatriz: Ni oso kuxkuxeroa naiz. Uneoro ari naiz begiratzen eta entzuten. Beste mahaien konbertsazioak ere entzuten ari naiz orain... (*barreak*) Beraz, eszena asko harrapatzen ditut. Gero irudi asko idazten ditut, eta barrua gehien ukitzen didana lantzen dut.

Garazi: Edozein egoerak, edozein momentuk eman dezake poema bat. Azken batean, begirada bat da. Nire kasuan ideia soil batetik ere abia naiteke, eta gero horrekin apur bat obsesionatzen naiz, eta hortik ateratzen da poema. Hala ere, poema bakoitzak prozesu ezberdina dauka.

Beatriz: Nik momentuan idazten ditut poemak. Eszena harrapatzen baldin badut, edo zer-bait ikusten badut, telefonoan edo koadernoan idazten dut, ez galtzeko, eta gero berriro hartzen dut.

Garazi: Beste batzuetan badago adierazi nahi duzun zer-bait, eta

hasten zara pentsatzen: “Hau nola adieraziko dut?”. Normalean poema horiek denbora gehiago eskatzen didate. Landu, berridatzi...

Belaunaldi bezala, asko bidaiatu duzue, teknologia berriekin eta atzerriko hizkuntzekin oso trebatuta zaudete... Prekarietatea ere eguneroko ogia da gazteentzat. Poesia idazteko orduan, eta batez ere ikuskeraren aldetik, horrek zer eragin du zuen sorkuntzan? Zuen begirada harago joan da...

Beatriz: Nire ustez ez gara hizkuntzetan trebatuagoak, baizik eta hizkuntza gehiago hitz egiten ditugula. Gauza ezberdinak dira. Nire aitak gaztelaraz hitz egiten du soilik, baina oso ondo hitz egiten du. Nik, aldiz, ez dut gaztelera hain ondo hitz egiten, ezta euskara, ingelesa eta italiara ere, nire buruko hizkuntzak nahasmen soila dira. Eta horrek beste begirada mota bat ere badakar. Ez agian nire aitak duen begirada zuzena, baizik eta borobilagoa, barreiatuagoa.

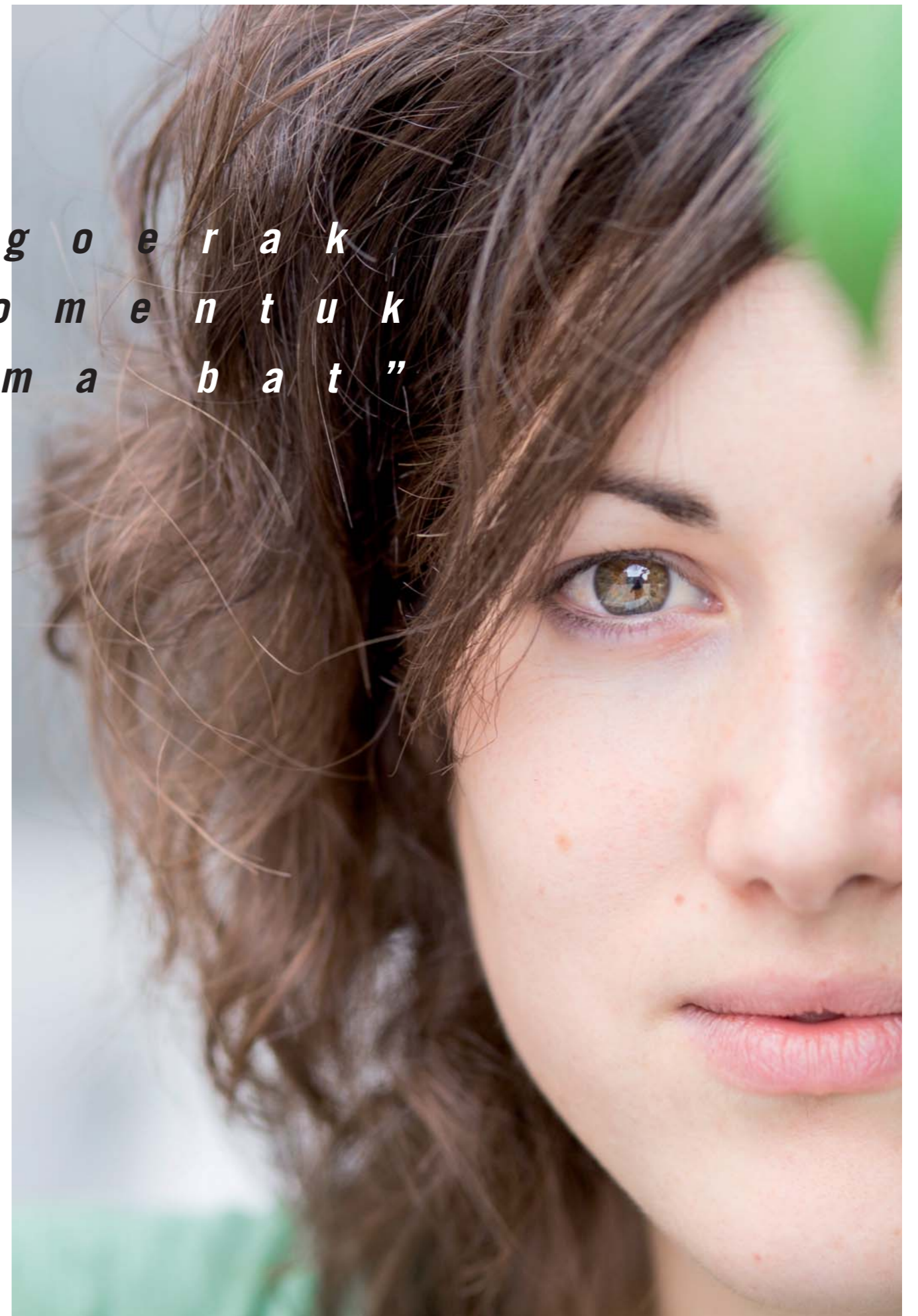
Garazi: *Pekineko kean* badaukazu, hain justu, poema bat hainbat hizkuntzatan.

Beatriz: Bai, nahasketa bat da, horrela amets egiten dut.

Garazi: Nik uste kanpora joan izanak eta beste errealitate eta herrialde batzuk ezagutu izanak laguntzen dizula beste modu batean sortzen. Neure burua egoera berri horietako batean ikuste horrek askotan idaztera eraman nau. Han kokatzeko, zurea ez den konfort eremu batetik kanpo zaudelako, ulertzeko behar bat baduzulako...

Beatriz: Oso garrantzitsua da hizkuntza bakoitzean pertsona ezberdina zarelako. Hainbat hizkuntza hitz egiten badituzu, hainbat pertsonalitate dituzu, eta hainbat begirada ezberdin. Eta pentsatzeko modua ere aldatzen da. Poesia liburu batean hainbat begirada ezberdin izateko gai gara.

Garazi: Baina belaunaldiaren kontua aipatu duzula eta, egia da gure belaunaldiak deserrotze moduko bat duela, nahiz eta sus-traiak hemen izan. Batzuetan halabeharrak eraginda atera gara kanpora, eta beste batzuetan, aukera asko izan ditugulako hala egiteko.

“ N i r e u s t e z ,
p o e s i a b i g a r r e n e z
j a i o t z e n a r i d a ”

Krisi garai honetan, nola uztar daiteke poesia errealitatearekin? Zer ahal du poesiak errealitate hori aldatzeko?

Beatriz: Nik poesia, batez ere, hiritan idazten dut, hiriak eskaintzen dizkidan iruditan oinarrituta. Eta hirietan, noski, egoera sozial larri asko ikusten dira. Eta haiei buruz idaztea ere gustatzen zait. Baina, aldi berean, poesiak beste gauza bat ere eskaini dezake, esperantza edo argitasuna. Beraz, poesiak bi aldeak erakusten ditu: batetik, kritika soziala, eta, bestetik, esperantza. Eta biak beharrezkoak dira.

Garazi: Niretzat, ezer baino lehen, nitasun horretatik abiatzen den zerbait da poesia. Zeure burua munduan kokatzeko modu bat da, eta hortik abiatuta, gainerako guztira heltzeko modu bat. Beraz, kritika sozialerako tresna ere bada.

Zenbaitetan, egoera hain da larria eta gogorra, hitzak zailak direla.

Beatriz: Baina, aldi berean, joan den astean Atenasera joan nintzen, eta errefuxiatuekin ibili nintzen. Haiei buruz idatzi nahi nuen, baina, hain eszena gogorrek ikusterakoan, pudorea sentitu nuen, ezin nuen horretaz hitz egin. Azken batean, nor naiz ni haien bizitzari buruz idatzeko? Zer nolako hitzak erabil ditzaket? Ez daukat hitzik. Zenbaitetan, egoera hain da larria eta gogorra, hitzak zailak direla. Argazki bat ere egin liteke, baina oso agresiboa iruditzen zait. Nahiago ditut hitzak.

Garazi: Horrek batzuetan bere denbora behar du. Zure baitatik pasa, eta zer eman dezakezun hortik. Nik ariketa hori egin izan dut, baina gerora. Momentuan ezin duzu horrela eta horrela jaso.

Beatriz: Distantzia beharrezkoa da.

Erreferenteei dagokionez, zer irakurtzen duzue? Atzerriko-tik gehiago hemengotik baino? Egile garaikideagoak ala klasikagoak?

Garazi: Ni euskal poesiari abiatu nintzen, baina azken urteotan bai saiatu naizela erreferenteak zabaltzen, ezagutzen ditugun beste hizkuntzak aprobetxatuz... Bestalde, gaur egun euskarazko itzulpen gero eta gehiago dugu.

Beatriz: Ni unibertsitatean hasi nintzen poesia irakurtzen, eta, batez ere, ekialdeko poesia: Txinako Tang dinastiako poetak, gero Song dinastiakoak, baita garaikideak ere. Eta orain denetarik irakurtzen ari naiz. Orain hilabete bat nire amak Sonja Åkesson poetaren liburu bat eman zidan, eta guztiz maitemindu nau,

poeta bikaina da. Bestalde, emakumeak irakurtzen saiatzen naiz. **Garazi:** Ni ere bai, eta, batez ere, antzeko ahotsak topatzen, neure burua identifikatzeko modukoak diren egileak, ez zaizkidanak hain urrun gelditzen. Hori bilatzen dut garaikideengan.

Biok sariketen bidez eman duzue ezagutzera zeuon burua. Zer aholku emango zenioke idazle hasi berri bati? Sariketarik izan daitezke modu bat?

Beatriz: Niretzat sariak oso garrantzitsuak dira, ez bakarrik zure liburua mugitzeko, baita zure biografia biluzik agertzeko ere. Zure hitzek bakarrik hitz egiten dute, bere burua defendatzen dute, anonimoak dira. Bestalde, sariaren dirua ere badago. Gure belaunaldiak ez du erraza lana aurkitzeko. Beraz, alde horretatik ere oso beharrezkoak dira. Argitaratzeko aukera ere ematen dizute.

Garazi: Nik hor badut iritzi kontrajarria. Bi bilduma txiki dauzkat, biak sariketei esker argitaratuak. Hori gabe, ziur asko ez lirakeke argitaratuta egongo. Zentzu horretan, niretzat aukera on bat zen, ez bainuen inguruan benetako iritzi kritiko bat edukitzeko aukera. Saria jasotzea idazten jarrartzeko bultzada da, baina badu beste aldea. Lan bat edo bi saritzen dira, eta hor dirua inbertitzen da, eta ez dakit benetan horrek zenbateraino sustatzen duen literatura. Neurea bai, baina... Zenbateko eragina du horrek literaturaren munduan? Nire zalantzak dauzkat horrekin. Autokritika bat ere izan daiteke esaten ari naizena.

Beatriz: Sariak, azken batean, zortea dira, erlatiboak.

Garazi: Argia-n kaleratutako idazle gazteen inguruko artikulua batean hori aipatzen zen, frustrazio iturri izan daitekeela askorentzat, idazteari uzterainokoa. Gainera, sariketarik izan daiteke bakarretakoak dira. Argialetxe batean huts-hutsetik argitaratzea... Oso zaila da. Beste bide bat aldizkariena izan daiteke. Neronek ez ditut baliatu, baina orain badago Lekore, adibidez. Hor badago aukera bat hasteko, argitaratzea errazagoa da. Nik sariketara bidali nuen bilduma formatuan, baina, agian, badaude beste aukerak. Jendearekin gauzak konpartitzeko aukera ematen du aldizkariak, zerbait kolektiboa egitekoa...

“TEORIA GRISA DA; BIZITZA, BERRIZ, BERDE ETA DISTIRATSUA”

Testua: Joxe Iriarte, Bikila

Goetheren hitzak erabiliko ditu Leninek bere alderdikideak konbentzitzeko iraultzak ez direla gauzatzen teoria jakin bati estu-estu atxikirik, baizik eta giza taldeen norabideari kasu eginez. Marxismo ortodoxoaren iritzian, historiaren aro, epe edo atal jakin batera (batez ere indar produktiboen aldetik) heldu edo mamitu arte ezinezkoa zen beste aro berri batera jauzi egitea. Horren arabera, Errusiako gizarte atzeratu erdi feudalarri zegokion hurrengo etapa kapitalismoarena zen, eta horregatik iraultzaileek (boltxebikeek ere) bertako burgesia liberal demokratikoari lagundu behar zioten monarkia ustela ordezkatuz, modu ahalik eta aurreratuenan.

Gerra erauntsiak amildu zuen monarkia. Behin-behineko gobernu liberal-burgesa ere gerraren zurrumbiloan harrapatuta geratu zen eta alderdi boltxebikeko Komite Zentraleko buruzagi gehienek izugarritzko duda-mudak izan zituzten beren jarrera finkatzeko. Alabaina, Leninek, 1917. urteko apirilean, “Finlandia” geltokira ongi etorria ematera etorritako herritarren aurrean, argi eta garbi azaldu zuen, errusiar inperioko langile, nekazari eta armadako soldaduek eskatzen zuten “ogia eta bakea” ez zela gobernu liberalaren eskutik etorriko, egoeraren jabe ziren sobieten eskutik baizik. Botere guztia sobietei! Aldarriak gizarte sozialistari atak irekitzen zizkion.

MEÑDE MOTZA

John Reed idazle eta kazetari amerikarrak idatzitako *Mundua aitoratu zuten hamar egunak* irakurri besterik ez dago, Urriko Iraultza benetako iraultza soziala izan zela ulertzeko. Giza mugimendu “telurikoa”. Neguko Jauregiaren asalto Petersburg-eko Sobietek erabaki zuten eta boltxebikeek antolatu, militarki. Aldiz, ortodoxiaren ikuspuntutik baldintzak askoz egokiagoak zituena Alemanian, SPD (Alderdi sozialdemokrata) iraultza soziala nahi ez eta monarkia ordezkatzea mugatuko zen. Are, Iraultza Soziala aldarrikatzen zuten guztiak menderatzeko militarrek erabili zituen, (Rosa Luxemburg erail zuten). Beraz, Kontra Iraultza Alemanian sozialdemokraziaren gidaritzapean zegoen; Errusian, berriz, Iraultza Sozialista boltxebikeen gidaritzapean. Eta Iraultza horrek markatu zuen hein handi batean XX. mendea. Eric Hobsbawmek *Mende motza* izendatu zuen, 1917tik 1991era arte iraun zuelako.

Dena den, bai batean zein bestean, urte latzak igaro behar izan zituzten. Alemanian, potentzia irabazleek ezarritako zigorrek gizarte osoa ito zuten. Ia hogeitaz gatazka sozial odoltsuen ondoren, azkenean, anabasaren erdian sorturiko alderdi nazional sozialista garaitu zen eta komunista eta sozialdemokratak birrinduko zituen, ia diferentziarik egin gabe. Ezin ahaztu nazien

gainbehera Stalingradon hasi zela, Armada Gorriaren kuraiaren eraginez.

Sobiet Batasunean, berriz, kosta ahala kosta Boltxebikeek eutsi ahal izan zioten botereari. Izan ere, boltxebikeek uste eta desio zuten iraultza internazionala ez zen gauzatu, eta Iraultza Sobietarra (berez unibertuala izan beharko lukeena) isolatua eta setiatua geratu zen, “herri edo eremu mugatu bateko sozialismo” bihurtuz. Guardia Zuriak berrantolatua ziren kanpoko indarren laguntzaz (ingelesen, frantsesen laguntzaz...) gerra zibil luze eta odoltsuari bide emanez, non Armada Gorria garaile aterako zen baina ez, nolana.

BORONDATEA OINARRI

Marxek zioen baldintza jakin batzuen baitan kokatzen dela gizakion askatasun gosea. Zenbateraino mugatzen du gizakia baldintza objektiboak eta zenbateko indarra du borondateak muga horiek gainditzeko?

Borondateak, *Europar zehar zebilen komunismoaren mamua*, hezur mamizko bihurtuko zuen estreinakoan. Kapitalismoa ez zen garaiezina. Lehenengo aldiz historian zehar iraultza proletarioaren garaipena suertatu zen. Errusiar inperioa, izaera nazional jakin bati uko eginda, sobietar federazio bilakatu zen; eta bertako nazio guztiek estreinako aldiz beren buruaren jabe izateko aukera izan zuten, autodeterminazioaren doktrina praktikoaren eraginez. Langileria produkzio indarren jabe bihurtu zen; emakumeek lehenengo aldiz aintzakotzat hartuak izan ziren eta zenbait eskubideren jabe; gazteriak batez ere, sexu askatasuna aldarrikatu zuten; askatasunak mila aurpegi irudikatu zituen; mundu guztiko langileria Sobiet Batasunari jarri zen begira, anarkistak ere bai.

Baldintzen zama ez zen nola nahikoa, jakina. “*Lasterra amaitu da, sua moteldu. Espiritu burges-koxkorak kerua botatzen du*” ohartarazten du Maiakovskik. Handik gutxira, Eseninek bezala, bere buruaz beste egingo zuen, eta berarekin poeta belaunaldi oso bat galduko zen.

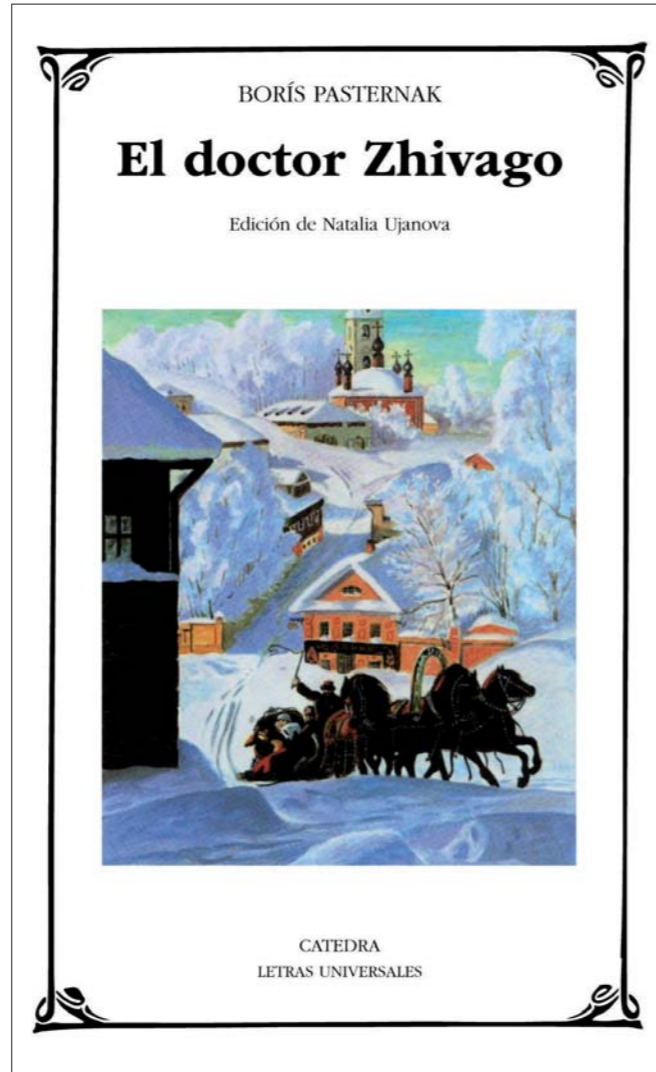
Ordurako, Iraultzari su eta hauspo eman zion langileria iraultzailea fisikoki birrinduta zegoen. Gerra-komunismoak ez zuen iraun urte asko, baina bere eragin kaltegarriak, ordea, bai. Kronstad-eko sarraskia. Milioika nekazari gosez eta izurritez hilak; gizarteak oro har gorriak eta bi jasan behar izan zuen; errepresioa mugatua eta etsaiari zuzendua behar zena endemiko eta orokor bihurtu. Ezkerreko oposizioa partidutik kanporatua; baita Trostkiren aldekoak ere. Ondoren Moskuko Epaketak, *gulaga*, estalinismoa, hitz batez. “*Helburuak eta bideak, lotuta daudenez gero, elkarrekin aldarazten dira; norabide berriak helburu berriak erakusten baitu*” zioskun poetak. Partiduak ordezkatu zuen langileria, Komite zentralak partidua eta Komite zentrala Idazkari nagusiak. Saturnok bere seme-alabak irentsi zituen.

Azkenez, gizarte utopikotik baino distopikotik hurbilago. Marxek irudikatutako gizarte “desalienatu”aren ikuspegitik Sobiet Batasunean buruturiko iraultza porrota itzala izan zen, horretan ez dago zalantzarik. Baina Alemanian sozialdemokraziak iraultzari atek itxi zizkionean ireki zion bidea nazismoari. Ez da aitzakia. Batean eta bestean, ezer ez zegoen idatzita alde aurretik. Izan zitekeena eta izan zenaren artean historia luzea eta gatazkatsua dago, zeinean bariante asko eta konplexuak tartekatzen diren alde aurretik jakin ezin direnak.

IRAUTZA SOBIETARRA ETA LITERATURA

Frantziako iraultzak edo amerikarrak bezala, Iraultza Sobietarrak ere izugarritzko eragina izan zuen literaturaren arloan, orriotan ezin aztertu dezakedana. Horregatik zertzelada partzial eta xume batzuk besterik ez.

Iraultza horren abiapuntua literaturan Maxim Gorkiren *Ama dugu*. Autokraziaren erresuma bidegabean, gazte iraultzaileen

amaren bilakaera harrigarri bezain hunkigarria bere sakrifizioaz gizarte paradigma bihurtuko zena maisuki kontatua. Autorea, Leninen begikoa, Stalinek ere loriatua erregimenaren mesederako, baina azkenean Sobiet Batasuna deitoratu zuena. Maximo Gorkik Iraultzarekin izan zuen maitasun-gorrotu istorioa ere oso aproposa da literaturen begietatik irakurrita.

Ni gai banintz, Leninen azken hatsaz idatziko nuke. Gaixo, eri, baina ez itsu, jabetzen hasia zen gauzak ez zihoazela bide onetik. Errusiar “txobinismoa” oso presente zegoela estatuko aparatuan, beste nazioen kalterako; *aparaxiak* hezitako gaztedi komunista berria burokrata akritikoak zirela; eta *txeka* jaun eta jabe. Damu, egoera horrekiko zuen erantzukizunaz barkamenak eskatzen dio munduko langileriarri eta Stalinen izaerari buruzko kritika latza egiten du. Alferrik, ordea. Ikono bilakatu baina jada isolatua, Stalinen sikarioen menpe; bere azken idatzietan azaltzen den etsipen gordina islatu nahiko nuke. Nahi izatea ez da nahikoa...

Eta Trostkiri buruz? Ezbairik gabe, iraultzaren bigarren izarra, Stalini itzala egin lekioketen bakarra. Zorionez, Eduardo Padura kubatarak idatzirik *El hombre que amaba a los perros* (Zakurrak maite zituen gizona) eleberriak ematen digu horretarako aukera bikaina. Zein eder eta maisuki deskribatzen duen “Armada Gorriaren” sortzailearen destino tragikoa (Profeta Armata, Desarmatua eta Erbesteratua, Isaac Deustcher-en esanetan); Espainiako gerra zibilarekin kateatzen baitu, Jose Mercader bere hiltzailearen bitartez. Alemania galduta, Espainiako iraultzan ikusten zuen Trostkik Stalini eta bide batez faxismoari aurre egiteko azken aukera. Larrutik ordaindu zuten bere jarraitzaile edo lagunek (Staline POUM desagitea agindu zuenean), berak ere bai, PSUCeko militantaren pioletak kazkezurra zulatu zionean.

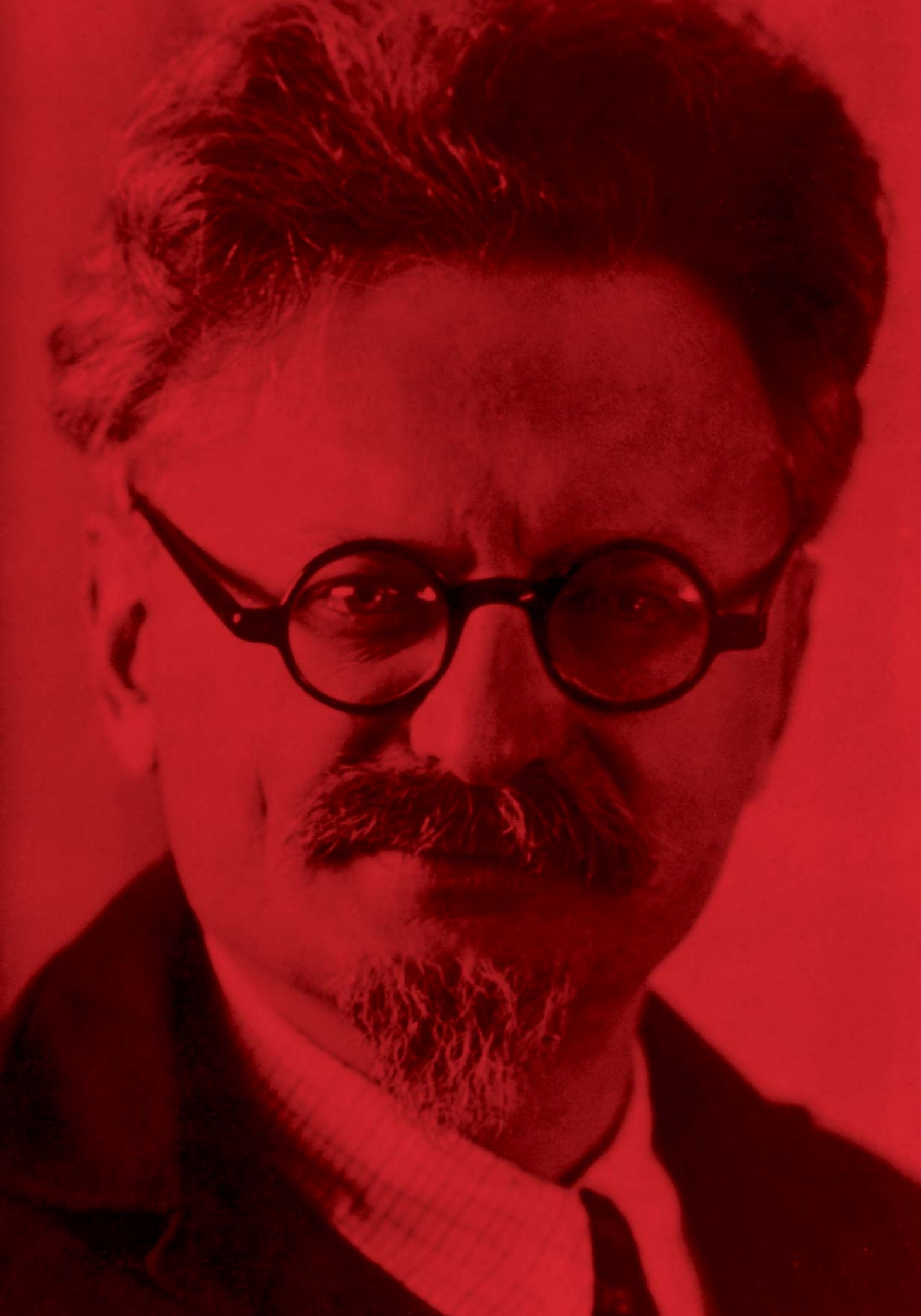
Katalunian borrokatutako Orwell idazleak *Matxinada landetxean*, irudikatu zuen: abereak Iraultza Sobietarren bilakaera tragikoaren irudi bihurtuz; eta 1984 izenburuko obran estalinismoa eta nazismoarekin hibrido distopikoa ekarri zuen gogora. Ordurako Iraultza Sobietikoa oso ondo ezagutzen zuen Victor Sergek idatzia zuen *Tuláyev auzia*, non argi eta garbi azaltzen ziren estalinismoaren barne mekanismoak.

Alabaina, ezin ahaztu iraultzak lehen urteetan ahalegin bete egin zuela literatura garatzeko. Askatasun osoa izan zuten era guztiko idazle eta irakurleek. Futuristek, esate baterako, Maiakovski izan zuten ikur nagusia, baina ez bakarra. Satirikoez ere askatasun osoz xaxatzen zituzten burokrata berriak. Yuri Oleshak *Inbidia* izenburuko nobelan erregimena zirikatzen da, modu oso finez. *Proletkultur* mugimenduari buruz, esaterako, eztabaida sutuak kaleratu ziren, baita boltxebikeen buruzagien artean ere.

Alabaina, sormenaren eta askatasunaren aroak ez zuen iraun; pixkanaka, eta 1928an dekretuz, literatura propagandaren agindupean ezarri zen. Nikolái Ostrovskik-en *Horrela gogortu zen altzairua* liburua arrakastatsua dugu eredu. Sobietar gizaki berraren apologia gordina da, ondo idatzia baina inozoa eta sinisgarritasun gutxikoa. Kontrakoez edo kritikoez ere idatzi zituzten liburu bikain asko. Iraultzarekin ados, baina apologiatik urrun dugu Isaac Babelen *Zalditeria Gorria*. Horrek ez zuen libratu Stalinen biktima izatetik, edo Dimitri Furmanofen *Tchapayef*, gerrillari boltxebikearen bizitzan oinarrituriko nobela. Ezin ahaztu Mijaíl Shólojov, Nobel Sariaren irabazlea, (batez ere *Don berea* liburuari esker ezaguna). Erregimenak aintzakotzat zuen, internazionalki ospea ematen ziolako.

Iraultza zirikatzen (Vasili Grossmanen *Bizitza eta destinoa*) edo arbuizatzen zutenek ere obra bikainak burutu zituzten. Aipatzeak dira hala Mijaíl Bulgákoven *Guardia Zuria*, nola Boris Pastenarken *Zhivago doktorea*. Eta nola ez, Alexander Solzhenitsyn-en *Egun bat Ivan Denisovichen bizitzan*.

GIZAKIA EZ DA SOILIK «POLITIKAZ» BIZI

Testua: Hedoi Etxarte

1923ko uztailean argitaratu zuen Leon Trotskik *Eguneroko bizitzaren arazoak*¹ liburua. Hitzaurrean azaldu zuenez, liburua hamar-hamabi orduko hiru saioren osteko emaitza izan zen. Trotskik agitazioa eta propaganda egiten zuten Moskuko hogeita bost militanterekin egin zituen asanbladok. Bertan iraultzaren hasieratik egon zen trantsizio garaian langileek zuten bizitza aztertu zuten, baita propaganda lanetan aritzen zirenek langileen bizitzetan izan zitzaizketen ondorioak ere. Azterketa horren oinarria galdaketa bat izan zen. Militanteek honako galderei erantzun zieten, adibidez: Ze liburu falta dira zehazki fabriketako liburutegietan? Ze literatura irakurtzen dute langileek?² Ze egunkari irakurtzen dituzte gustuen langileek? Masari funtsezko jakintza geografikoak falta zaizkio nazioarteko informazioa ulertzeko? Badira fabriketan geure hezkuntza politikoa egin ahal izateko mapa geografikoak? Irakurleak asetzen ditugu nazioarteko mugimendu iraultzaileen eta greben informazioak eskaintzean? Elizarekin hautsi duten langileek ze zeremonia berri dituzte? Nabaritzen da langileen artean euren kultur maila –hezkuntza, higieena– goratzeko guraririk? Ze garrantzia dute erlijio, nazio ala bestelako aurreiritziek langileen giroetan? Nola azalerazen dira aurreiritziok? Zer egiten dute langileek igande eta jai egunetan?

Ez dezagun ahaztu Trotski izan zela, Armada Gorria muntatzeaz gain, iraultza egin ostean iraultza egiten jarraitu nahi izan zuen boltxebikea. Literatura kritikaria. Eta, beraz, bizitzako alderdi guztiak zalantzan jarri nahi izan zituela. Hilabete gutxi

falta ziren Lenin hiltzeko. Eta bere ostean Stalinekin, SESBen eta munduko langileen buru berriak, iraultza bukatutzat joko zuen: historia bukatuta zegoen, kudeaketaren hasiera zen.

Baina Trotski beste musika batek mugitzen zuen uztail hartan. *Eguneroko bizitzaren arazoak* liburuaren lehenengo kapitulua, “Gizakia ez da soilik «politikaz» bizi”, hala hasi zuen: «Garrantzitsua da ulertzea, behingoz, ideia erraz bat, eta ez dezagun ahaztu ahozko eta idatzizko geure propagandan: garai bakoitzak bere kantak ditu»³. Langileak vodka karekin, elizaren eta zinearen menpe zeuden une hartan Trotskik uste zuen –Frantziako iraultzan Sain-Justek bezala– iraultzak huts egingo zuela ez zuelako inolako bertuteren arabera gizakia landu⁴. Bertute horrek lotura zuen, noski, jantzearekin: alfabetatze orokorrarekin, zientziarekin, artearekin, gorputz osasungarri bat izatearekin, merkatuaren menpeko hirigintza politikaren menpe jartzearekin, lo egitean jendeak zeuzkan ametsekin.

72 LITERATURA SOBIETAR

1917ko urriko iraultzaren ostean Errusiako literatura bitan banandu zen. Batetik, erbesteratu ziren *zuriak* egin zutena –Vladimir Nabokov, Ivan Bunin, Aleksandr Solzhenitsin–. Bestetik, Sobietar Batasunean geratu zirenak –Maxim Gorki, Vladimir Maiakovski, Anna Akhmatova, Marina Tsvetaeva, Osip Mandelstam, Daniil Harms, Andrei Platonov, Mikhail Kolokhov–.

Halere, garrantzitsua da Luka Brajnovic-ek “sobietar lite-

1 - Leon Trotski, *Problemas de la via cotidiana*, Fundación Federico Engels, 2007 Madril.

2 - Ivanov Pariseko Komunakoa zen eta erantzun zuen Rubakin poetaren lanak eskatzen zituztela langileek, baita Demian Bedny poetaren lanak, eta, horo har eskaintza urriagoa zela eskaria baino. Osnas elektrizitate fabrika bateko langilea zen, bere lantokian Svertchkov eta Chapovalov irakurtzen zen gehien, eta «langile helduek» Upton Sinclair. Lagutin eta Kazanskik esan zuten haien fabriketan oso langile gutxi zekitela irakurtzen. Eta komunisten arteko portzentajea are baxuagoa zela –bete zeudelako asanbladekin lanpetuta–. Eta gazteriak ez zuela Dostoievskirekiko inolako interesik.

3 - Trotskiren argitalpen honen berri Boris Gunjevic teologoaren *El dolor de dios. Inversiones del apocalipsis* (Akal, 2016 Martil) liburuan izan nuen.

4 - Luka Brajnovic, *Literatura de la revolución bolchevique*, Eunsa, 1975 Barañain. 11.or.

ratura” terminoari egiten dion zuzenketa. Alegia, “sobietar literaturaz” hitz egiten denean, ia soil-soilik errusierazko le-trez hitz egiten baita. Baina SESBean «literatura nazional» saldo bat zegoen. Hasteko, SESB 15 errepublikek osatzen zuten –Errusia, Ukraina, Bielorrusia, Estonia, Lituania, Letonia, Moldavia, Armenia, Georgia, Azerbaijan, Kazakhstan, Kirgizistan, Uzbekistan, Tadjikistan eta Turkmenistan–. Eta Europari begirako errepublika guztietan hizkuntza nazionalak baziren, Asiari begirakoetan are konplexuagoa zen egoera linguistikoa, eskualde berean hizkuntza ezberdinak zirelako ohikoak. Esaterako, 1966ko *Entziklopedia literario laburrean* Dagestango literatura «eleanitza» dela aipatzen da, «garatzen delako avareraz, dargisieraz, kumikeraz, lakeraz, lezgeraz, tabaseneraz eta tatskiarreraz»⁵.

Eskema eurozentriko batetik –Brajnovicen aburuz– bi «literatura handi» utzi ohi dira sobietar literaturatik kanpo: bielorrusierazkoa eta ukrainerazkoa. Bakoitzak bere «tradizio kulturala dauka, bizantziar ondaretik sortzen dira eta Europa mendebaldeko literaturen eragin handia daukate». Brajnovicek dio eskema eurozentrikoak ez duela balio, baina eslavo-zentrikoak ere ez duela balio. Alegia, badirela, sobietar mendean hamaika literatura nazional eslaviarrak ez diren hizkuntzetan idazten eta irakurtzen.

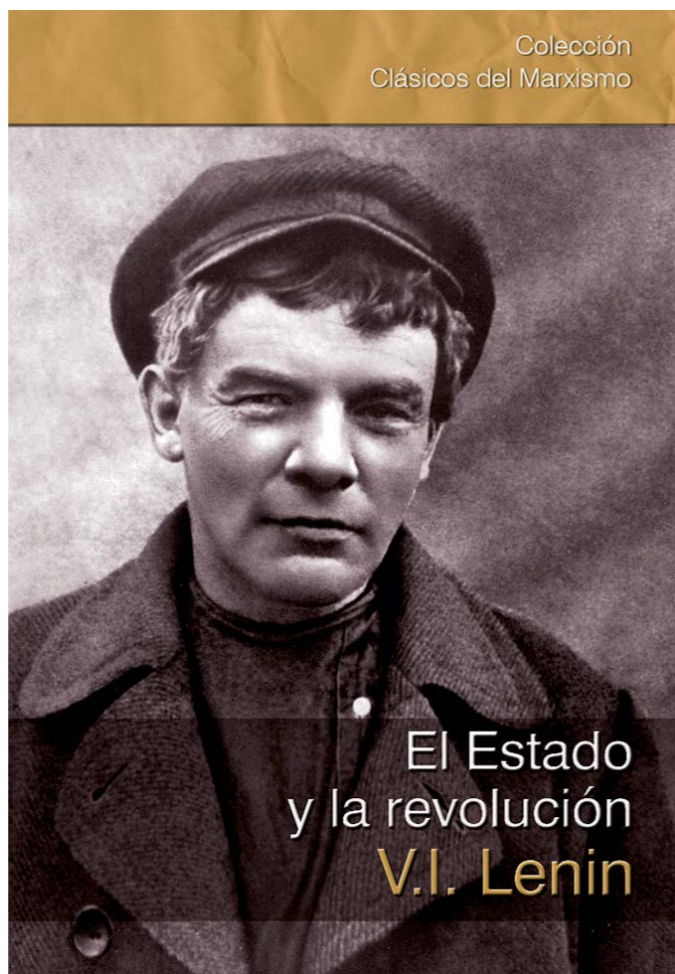
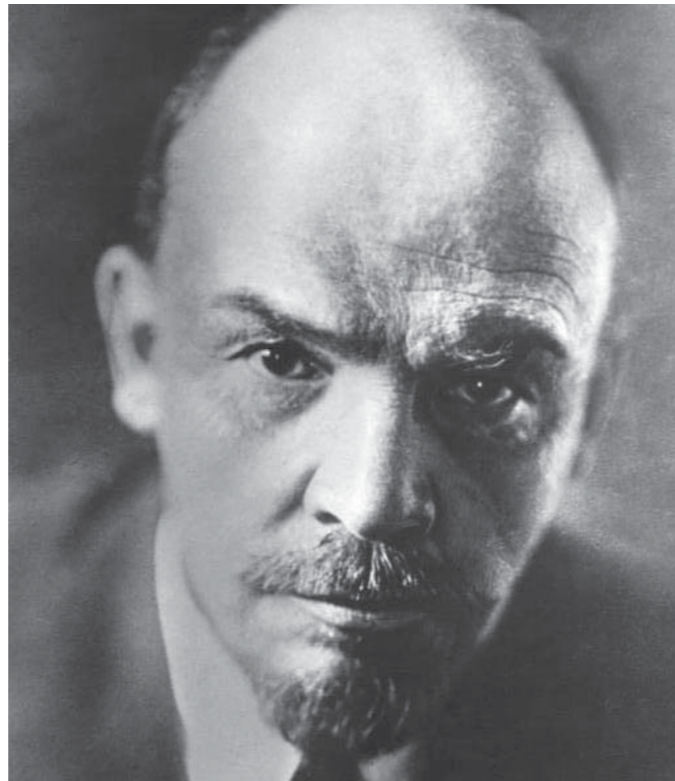
1967ko martxoan Konstantin Voronkovek –Idazle sobietarren IV. kongresuan– idatzi zuen literatura sobietarra hirurogeita hamabi hizkuntzetan idazten zela. Alegia, SESBeko hizkuntza eta literatura nazional gehienak ezezagunak direla Mendebaldean. Sobietar iraultzak lotura zuzena izan zuen literatura horien guztien garapenean. Horietako asko, lehenengoz idazten hasi ziren, adibidez. Eta guztiek, bereziki haur literaturan, boom handi bat izan zuten ia analfabetoa zen gizarte batetik munduko estatu jantzienetako baterako pausu horretan.

Halere, Brajnovicen arabera, hizkuntzen bereizketak baino, SESBeko literaturan nabarmenagoak izan dira garai politikoak (iraultzarena, Stalinena, Stalin ostekoa). Ez soilik kontu estilistikoengatik, baizik eta, geografikoki ere, sobietar iraultzaren garaian idazle guztiek egin ziotelako Vladimir Maiakovskiren *Aurora* eta *Ezkerreko martxa* poemei jaramon: gizaki berriak sortu zituzten eta literaturaren alorrak eraldatu zituzten.

Orduz geroztik, sobietar mendeko errusiar literaturak geografia guztia ordezkatzeko lana hartu zuen. SESBen azken izkinara arte joan ziren idazleak. Aleksander Fadeev Ekialde urruneko gerrilletan izan zen. Dimitri Furmanov Txapaiev XXV. dibisioko komisarioa izan zen Krimean eta Georgian. Aleksander Serafinovitz *Pravda* egunkariaren korrespondentsala izan zen Kaukason gerra zibilean. Isaak Babel eta Vsevolod Vishnievski Ukrainako lehenengo zalditerian militatzen izan ziren –*Zalditeria gorria* (Alberdania, 2007). Mikhail Xolokhov Don ibaian izan zen armada zuriaren atzetik –*Don ibaiko ipuinak* (Alberdania, 2007)–. Konstantin Fedin eta Juri Libedinski agitazioan aritu ziren iraultzaren garaian eta leninismoaren lehen urteetan. Nikolai Ostrovskik «poloniar zuriak» borrokatu zituen Moldavian. Leonid Leonov batetik betstera ibili zen Armada gorriarekin.

ERREALISMO SOZIALISTA ERREALISMO SOZIALISTAREN AURRETIK

Aipatu berri ditugun autoreek fundatu zuten gerora helduko zen sobietar literatura. Maxim Gorkik *errealismo sozialista*

5 - Luka Brajnovic, *Literatura de la revolución bolchevique*, Eunsa, 1975 Barañain. 11.or.

formulatu baino hiru bosturteko lehenago. Georgi Brovmanek idatzi bezala, idazleok komunistaren figura sortu zuten: «gizaki berri idealaren» patroï ezberdinak sortu zituzten. Eta, gerora, errusieratik gainontzeko sobietar hizkuntzetara pasa ziren heroi horiek. Sobietar idazleok «faktografia dokumentalak» sortzen zituzten. Hainbestearino, literatur kritikariek sorkuntza gisa ikusi baino kontatutakoaren egiazotasuna aztertzen zutela.

Egiazotasuna eta hezkuntza landu nahi izan zituen iraultzaren osteko nobela errusiarrak. Existitu zen, baita, «literatura eszeptiko bat», intermitenteki –Leninen heriotzara arte eta Khruxoven garaitik Breznevenera–. Brajnovicen aburuz, bi talde handi daude idazle sobietarren artean –bai errusieraz zein beste hizkuntzetan idazten dutenen artean–. Batetik, bizitza politikari lotutako ekoizpenak, pragmatismo ideologikoarekin sortutakoa. Bestetik, abangoardiako literaturak –bereziki iraultzaren aurretik, bitartean, eta iraultza amaitu berria izan zenean–. Abangoardismo horrek tradizioa hautsi nahi izan zuten.

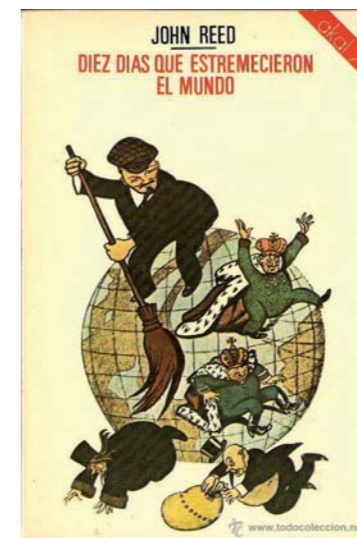
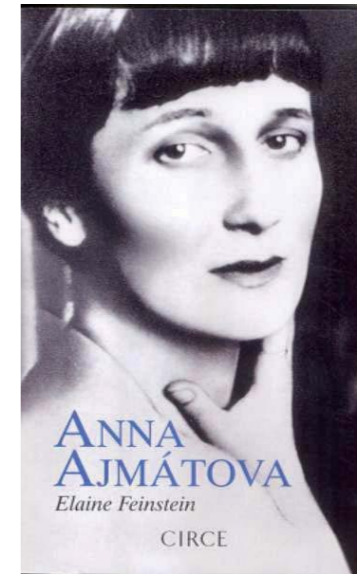
IRAUTZA ESTETIKO BAT

Duela mende batetik sarritan idatzi izan da, ziurrenik Lukacsek finen, sobietar iraultza gertatu behar ez zen tokian gertatu zela. Errusia nekazari eta «kulturalki atzeratuan» izan zela langileriaren eraldaketa garaikiderik sakonena. Eta ez Alemanian, Belgikan, Erresuma Batuan, ala mundu industrialeko beste herriren batean. Ikuspegi material batetik. Optika marxista batekin, sobietar iraultza Errusian paradoxa bat zen ia.

Boris Groysen arabera –sobietar arteari buruzko saiakera eder eta originalenetakoan– paradoxa tekniko eta kultural bat egongo zen akaso iraultza Errusian gertatzearekin. Baina, estetikoki, «Errusia askoz prestatuagoa zegoen iraultzarako Mendebalde baina, alegia, prest zegoen askoz neurri handiagoan bere bizitza guztia ordura arte ikusi gabeko formetan antolatzeko. Eta, ahalbidetu zuen, aurreririk gabe, bizitza guztia forma berrietara moldatzea inoizko esperimentu artistiko antolatu nabarmenena aurrera eramanez»⁶.

Iraultza sobietarrak berritasun bat ekarri zuen artearen historian. Kapitalismoa bizitzaren zentroan ekonomia jartzen duen mundu ordenaketa bada. Sozialismoak politika jartzen du zentroan. Eta,

6 - Boris Groys, *Obra de arte total Stalin*, Pre-Textos, 2008 Valentzia. 30.or.

beraz, bereziki errealismo sozialista landu zuten artistek, estatuaren boterearekin aliantzan, bizitza moldatzeko lana abiatu zuten. Hara beste paradoxa bat, Groysen arabera. Errealismo sozialista landu zuten artistek abangoardiaren printzipioa bera garatu zuten, alegia artea «museotik kanpo, artearen historiari kanpo» gelditu behar zela. Horrek arteari gogortasuna izateko aukera eman zion.

Errealismo sozialista ez zuten masek sortzen, noski. Haien izenean, elite ilustratu eta esperimentatu batek sortzen zuten. Abangoardiatik zetozen asko. Abangoardiaren metodoen immanentiak errealismo sozialistara eraman zituen. Zeren errealismo sozialistak garatu zuen arteak ez zuten, garaian, masen behar errealekin inolako loturarik. Groysen aburuz, errealismo sozialistaren oinarriko formulak «maila intelektual altuko diskurtsoekin landu ziren». Parte hartzaileek bizitza ere jokatzen zuten termino egokiaren bila, eta horrek euren ardura handitzen zuen. Errealismo sozialistak, garbi gera dadin, ez zuten kanpoko errealitatearen kopiarik egin nahi. Bere pathos nagusia, exijentzia, ia, mundua irudikatetik mundua eraldatzerako pausua zen.

Gainera, errealismo sozialistarako biraketa hori, hein handi batean, Europako abangoardiak ere segitu zuen. Stalin il ostean, sobietar kulturak aurreko garaiekin loturak bilatu zituen, eta neotradizionalismora eta posmodernismora jo zuen.

Akaso, sobietar arteari buruz jarduten dugunean. Garrantzitsuena litzateke ez ahaztea Urriko Iraultzaren ostean hamabost errepubliketan ezarri zen botereak ez zuela soilik jendarte justuago bat nahi. Ez ziola soilik ongizate ekonomikoa eman nahi jendeari. Sortuko zuen mundu hori «ziurrenik maila gorenean, ederra izan behar zuen». Eta aurrez, Tsarren menpean egon zen, «bizitza desordenatua, kaotikoa, (...) ordezkatu behar zuen bizitza harmoniko batekin, plan artistiko bakar batekin antolatuta».

TERE IRASTORTZA

FELIPE JUARISTI *irekin solasean*

Batez ere poesia argitaratu du, eta bolada batzuetan zutabeak eta idatzi ditudanean ere poesietako bizipen kontzeptutik gertuago egon naiz iritzi ematetik baino.

Testua: Felipe Juaristi / Argazkiak: Iñigo Ibañez

Tere Irastortzak arlo ezberdinetan lan egin duen arren (aurrena Bergarako UNEDen Euskarazko Departamenduan hamahiru urtez) eta azken hogeitau urteotan Beasaingo Ikastolako zuzendari, beti izan du bere eginkizun nagusitzat euskal kultura eta literatura zabaltzea. Idazle Eskolaren esperientzia azpimarra dezaket alde horretatik. Ez da erraza hamalau urtez bi urteko gradu-ondoko bati euskaraz eustea, eta azken urteetan inolako laguntzarik gabe gainera.

Galdera: Batzuk orain konturatu dira emakume zarela. Gaur egun gure kulturaz gero eta garrantzia handiagoa ematen zaio generoari. Egia ere bada, gero eta emakume gehiago direla idazten ari direnak, batzuk poesia gainera.

Ez dut horren aldarrikapenik egin nahi izaten. Esango nuke sarri gertatzen dela, emakume garelako ez konturatzea zer garen. Niri bezala emakume asko oohoori – esango nuke ahoz ari banintz.

Kultur-canonak badu generoa, eta ez da emea. Canon horretan poesiak ez du garrantzia gehiegi, baina esango nuke, poesiak, niri interesatu zaidan poesia, zuka, hika ari dela gehienetan, eza gutzen dudana hizkuntza guztietan. Zu hori, irakurle hori, entzule hori... emea da gehienetan (ez dakit beti emakumea den), baina ez da ia sekula argitaletxe batzuentzat atrapatu beharreko irakurleria femeninoa.

Esango nuke, poesiak generoa badu... libertatearena dela : ziurrenera emakume eta gizon izateko modu emankorra, bizipenentara emanagoa. Poesia da generorik libreena, ezin duelako laburtu daitekeen ezer esan. Ulertezinari beldurrik ez diolako, jakinahiak liburuaren amaierak baino pisu handiagoa duelako. Esango nuke poesiak baduela beste genero bat... eta da naturarekiko gertutasunarena, gorputzaren indarra mundua ulertzen eta adierazten...

Gerta liteke gainera, poesia beste molde batetara idatz daitezkeenez, poesiaren idazkerak beste denbora, aldi eta giro batzuk maneiatzen dituen, transakzional eta ekonomikoa den denbora gutxiago eskatzen duenez..., emakume gehiago hasia poesia idazten eta argitaratzen, geure bizimodua, gainerakoan, askatasun ekonomikoa ematen digun langintzari buruzko ikuspegi pertsonalagoa dugulako ere. Virginia Woolfek esaten zuen bezala errazagoa da emakume batentzat idazle izatea eskultore izatea baino: espazio eta inbertsio gutxiago eskatzen du, langintza inti-

mo eta disimulatuagoa da... Eta gainera, gizonezkoen moldeetara jarrita dagoen merkatu-dinamikak eragiten digun egonezinari aurre egiteko premia handiagoa ere izan dezakegu. Azken horretaz ezin dut pluralean idatzi.

1980. urtean, hemeretzi urte zenituelarik, argitaratu zenuen lehen liburua. Gabeziak zuen izenburua. Gogoan dut garai hartan oihartzuna izan zuela. Emakume gazte bat, ulergarria egiten zen poesia, sentimenduak pil-pilean... Horrelako argudioak aipatzen ziren. Eta esango nuke gaur egun ere irakur daitekeen liburua dela, eskutik erori gabe, esan nahi dut. Zergatik poesia?

Azken galderatik hasita. Poesia idazten hasi nintzen, nahiko in-pentsan. Egia da aurretik gaztekeraz idatzia nuela nobelatxoren bat ere..., baina irakurtzeko ere beti joera handia izan dut poesia-rako, genero guztien jarraipena egin arren.

Ulergarria? Uste dut geure gazte-garaiko poesia oso-oso ulerterraza zela orokorrean. Poesia esperimantalagoa ere bazebilen, Artzerena, Ibon Sarasolarena, Urkizuren *Dorrejilgo kantuak*, nire garaikide zen Otamendirena... baina poesia garbia ere bai, poesia soziala orokorrean baina baita eguneroko bizipenentara oso emana eta ulerterraza ere. Burura datozkit Mikel Arregi, A Urretabizkaiaren lehen poema liburua, Mikel Lasa eta Amaia Lasa... Ezberdintasun handiena, ziurrenera, izango zen traspasatzea eza. Badira poema batzuk gazte-ametsei buruzkoak eta..., baina uste dut beste kode bat zela, gauza tipiei begiratzen ziena, gaiak "idatzi gabekoen" zerrendan bilatzen ez zituena...

Gerora, 1995ean *Gabezien Khantoreak* antologia paratu nuen, egin nuen atzerantzko irakurketa, eta beno..., apenas aldatu nuen poemarik. Hein batean nahiko konforme geratu nintzen. Liburu hura neu nintzen haren liburutzat daukat, noski. Erortzen diren ala ez? Pentsatzen dut adin kontua ere badela. Gazteentzat errazagoak izan daitezkeela, baina ez ahaztu jende guztiak ez zuela ondo hartu. Dakizun bezala Espainiako Kritika Saria irabazi zuen liburuak..., eta Federiko Krutwig txit gorenak egundoko egurra eman zidan: zidan diot, liburuaz baino gehiago nitaz mintzo baitzen. Berak eta beste askok ez zuten ikusi ez liburu horretan eta ez beste batzuetan (*Derrotaren fabulak...*) poesia-estilo batetarako intenzionalitatea.

Garai hartan ez zen poesia asko argitaratzen. Atxagak 1978. urtean *Etiopia* kaleratu zuen; Sarrionandiak *Izuen gordelekuetan barrena* 1979. urtean. Poesia-liburu horiek, abangoardiakoak izan badira ere, ez dute euskal poesiaren ibilbidean eragin handirik izan. Ez dute Arestiren *Harri eta Herrik* lortutako eragina izan. Arrotzagoak egiten dira. Baina ez dakit euskal poesia, gaur egun ere, ez ote den arrotz egiten. Zer gertatu da? Poesiak galdu du bere sona? Prosak hartu du poesiaren tokia, alegia prosak hartu du gauzak izendatzeko ahalmena?

Poesia sozialak kontzeptu batzuk ekartzen dizkit gogora : GUHEMEN-ORAIN eta GERO. Poesia hori ez zen euskaraz bakarrik egiten. Garai hartako poeta irakurrienetakoek ere halaxe idazten zuten. Poesiaren eta literaturaren hedabideen artean ezkerak indar handia zuen. Nik Aresti baino lehen irakurri nuen Blas de Otero. Eskuratzen nituen liburu guztiak irakurri, liburua makinaz pasatu... Gabriel Aresti garrantzizko poetatzat daukat. Bai erabilitako gaietan ekarri zuen berrikuntzagatik, bai kultur-mailan eragin zuen mugimenduagatik. Azpimarratuko nuke, adibidez, garai hartan euskal antzerkiak, amateurra izan arren, zeukan indarrak. Bestalde, erabilitako forma poetikoen ugaritasuna ere izugarria da (kopletatik hasi eta poema luzeetara), baina idazle bezala ere erreferentzia berriak ere txertatu zituen literaturan (egin zituen

itzulpenen artean zeuden T. S. Eliot, Bocaccio...). Berak, Txillardegi batek bezala, euskara batuaren erabileran izan zuen eragina eredugarria da eta euskararen ezagutzagatik eta Leizarraga ulertu zuenean eman nahi izan zuen estilo-aldaketarengatik ere gogoratu egin behar da ...

Badakit hein batean poesia sozialak oso ildo maskulinoa hartu zuela, nolabait esan. Baina oraindik ere lotzen natzaio sarri Arestiri. Askotan etortzen zait burura Berriz diot esanez hasten den poema, non adierazten den *argia ez da ikusten, dirua ez da erosten, airea ez da aizacen*. Gabriel Arestiren jarraitzaileak ez ditut hainbeste barneratu, egia esateko. Baina uste dut garai hartan poesia ere indar handia zegoela. Xabier Letek, Bitoriano Gandiagak..., aurretik aipatu ditudan beste batzuekin batera bide oparoa egin zuten. Eta poesia soziala egiten zutenen indarrak eragiten zuen literaturako beste alor askotan ere. Beti iruditu zait aintzat hartzekoa Juan San Martinen figura, adibidez.

Orokorrean, oso jende irakurria zen, eta euskara batuaren alde egin zuten ahalegin gabe idatziz, itzuliz, kantatuz, argialetxeak sortuz uste dut ez ginatkeela egongo orain gauden egoeran. Nolabait esango nuke Arestiren bultzadaz euskal literatura berriro garaikide bilakatu zela.

Hala ere, eta galderaren hasierara etorrita, neuk ere HEMEN-ORAIN zutabeen gainean egituratu dut nire bidea, eta lehen

pertsona pluralen baino gehiago bigarren pertsona, hitanoa edo lehen pertsona erabili badut ere, beti pentsatu dut sentipenak kolektiboak direla; bizipen kolektibo gabe ez dago ulertzerik literatura. Zinez, uste dut neure poesia ere soziala dela, baina nortasunaren lurra iraultzeko idazteaz pentsatzerakoan ezinezkoa dela poesiaren eta artearen balio sozialaz ez jabetzea.

Alde handia ikusten dut, hala ere, neu eta orduko eta gero hainbat idazlerekin. Idazteko Arestik zuen diziplinaren orde, iruditzen zait, talde-bizipenak, talde-indarraren bidez egin duela aurre, eta horregatik sortu zela, zorionez, euskarazko kultur-industria... baina zer eta nola idatzi behar zen erabakitzen zuen gaineitura bat gauzatu zen: orain ez da poesia idatzi behar, orain narrazioak idatzi behar ditugu, geroago pasako gara narrazioa... Kontsigna asko xamar egon dela. Neu, berriz, horretan oso libre sentitu izan naiz beti.

Kurioski *Izuen gordelekuetan barrena*, izugarri estimatzen dudana poema-liburua, ez da kontsideratu izan poesia soziala, Sarrionandia kartzelan zela argitaratu bazen ere. *Etiopia* berriz, asko estimatzen dudana liburua izan da beti, *Ziutateaz* bezala...

Arestiren ondoren ere literatura indartsua egin delakoan nago, eta egiten delakoan, beti esango dut.

Poesiak azken urteotan loraldi bat izan du. Gogoan dut nire hainbat libururen lehen irakurketak egin nituenean, musikarekin

eta 2000 urte inguruan hasita... Ordura arte Artze bakarrik zen horretan ibilia, Lete ez dut kontatzen kantaria zenez. Eta azken urteetan jendaurreko poesia-irakurketek eta ilunabar literarioek indar handia hartu dute. Baina ezin da ahaztu ikuskizun gisara kudeatzen dela, eta poesiaren irakurketak, idazketak bezala, eta orokorrean literatura osoak bezala, intimidade-eskubidea aldarrikatzen duela, eta horretan, gailu askok hartzen diote aurre gaur egun liburuari. Irakurketa arintze aldera ari ote garen pentsatzen dut, sarri. Horrek kezkatzen nau. Izan ere, poesiak denbora behar du.

1980. urtean lehen liburua. 2015. urtean, azkena. Ez dago euskal poesian horren ibilbide luzea egin duen poetarik. Birtartean zer? Zeren bila ibili zara?

Beno, batez ere poesia argitaratu dut, eta bolada batzuetan zuta-beak eta idatzi ditudanean ere poesiako bizipen kontzeptutik gertuago egon naiz iritzi ematetik baino.

Itzuli ere asko itzuli dut, itzulpen gutxi argitaratu arren, eta baita irakurri ere. Arnas luzeko irakurlea naiz. Egileei jarraipena egiten diet. Eta uste baino buru hobea dut, esaldiak buruz ikasteko gauza izan ez arren.

CARSON McCULLERS: BARNEKO GELA

Testua: Itziar Minguez

Ehun urte beteko dira aurten Carson McCullers jaio zela; eta berrogeita hamar urte, bestalde, bera hil zela. Halako zifra, hain borobila, baliozkoa zaigu bere garaian errekonozimendu nahikotxoan izan zuen emakume baten lana berrikusteko eta, era berean, hartaz berriz gozatzeko eta gozatzeko. Errekonozimendu hori, aitor dezagun, lortu egin zuen emakume izan arren, eta 30eko hamarkadako kanon hertsietatik urrun bizirik. Zorionez, zenbaki borobilek bertute bat dute, nabarmendu egiten dituztela zenbakiari lotzen zaizkionak. Hala gertatzen da Georgian jaio zen idazle honekin. Seix Barral argitaletxeak, horrexegatik seguru asko, haren lanak kaleratuko ditu berriro, urte honetan.

Bihotza ehiztari bakartia da, *Begi urre-kolore baten ispiluan* eta *Kafetxe tristearen balada* irakurri nituen, hogeitau urte eskas nituela, Carson McCullersek liburu horiek idatzi zitueneko adin bertsuarekin. Garai hartan irakurle porrokatu eta kaotikoa nintzen. Ez nuen sumatu idazle amerikarraren jenialtasuna, XX. mendeak eman duen narratzaile in-dartsuen eta garrantzitsuenaren berezitasuna. Eskerrak eman behar dizkiot, berriro, efemeride bikoitz honi, begien aurrean jarri dizkidalako liburuok eta, berez eta nahita orain, begirada helduago batez jotzeko aukera izan dudalako. Ia bikoiztu ditut idazten ari naizen honetan Carson McCullersek zituen urteak, *Bihotza ehiztari bakartia da* idatzi zuenean. Garai hartan ezin izan nintzen jabetu bertako ñabardura guztiez eta, lehen irakurraldi hartan, ezin izan nituen ulertu ihes egin zidaten hainbat adierazpenen azpildurak. Berrirakurketa horiei gehitu behar izan dizkiet *Frankie eta ezteiak* eta Seix Barraleko edizioan bilduta dauden ipuin eta hiru eleberririk laburrak: *Zeruaren arnasa* du izenburua. Zein erraza den irakurketa horietatik arnasarik gabe ateratzea; zein erraza, era berean, McCullersen obra bizi izandako sentipenik behinenekoen emoziorik gabeko klaustrofobiarekin lotzea.

Carson McCullersen paisajea Amerikako hegoalde sakoneko paisajea da, baina ahots askok era ezberdinean kontatzen dute bera. *Bihotza ehiztari bakartia da* liburuaren ahots narratibo kaleidoskopikoak bost protagonista ditu ahantz ezinezkoak: Singer, Mick Kelly, Biff Branon, Blount eta Copeland doktorea. Haien arteko elkartasun bide edo zubi Singer da, "Mutua", zeinak, paradoxikoki, besteen gaineko ahotsa daraman. Eleberririk horretan azaltzen da McCullersen obsesio gorena: bakardadea. Bakardade hori ez da pertsonaien ezaugarri-marka, baizik eta giza kondizioa, alegia, giza kondizio bakarra. McCullersek idatzi zuen oro bakardadearen teoria adierazteko izan zen, gizatasunaren esentzia azkeneko eta oren baldintzatzailea baita. Maitasuna, erantzunik izan edo ez, familiaren gainbehera, zurtasuna, zoritxarra, arraza bereizketa, alegia McCullersek ukitzen dituen gai guztiek gai bera dute mintzagai: bakardadea. Izanik Singer, "Mutua", pertsonaia osatuena, Mick Kelly da, nire gusturako, bakardadearen ideal hori ondoen betetzen duena. Kontuz, ideala esan dut, izan ere McCullersek badirudi bakardade perfektuaren teoria eraiki nahi duela, eta Mick Kelly, *Bihotza ehiztari bakartia da* liburuko gazte nerabezaro aurrekoa, eta Frankie, *Frankie eta ezteiak* eleberririk protagonista gorena, biak direla ideal horri ederkien lotzen zaizkionak. Bi pertsonaiek elkarrekin topo egiten dute puntu askotan, biak jotzen baititu pasio geldigaitz eta mugaezin batek, pasio hutsak alegia. Eta biak berak dira, beren irrikak motzean lotuz, bakardadeaz inor baino hobeto mintzatzeko direnak. Eta ez al da egia adin horretan hitz egin daitekeela ederkien frustrazioez eta bakardadeaz? Adin hori ez baita kabitzen haurtzaroaren lurralde horretan, non ezin minduko gaituzten oren aurrean; ez da kabitzen helduaroan sarrera egiten dugun horretan ere, non erabaki dezakegun eta, beraz, erantzule izan gaitzkeen. Gutxi gorabeherako adin hori esan nahi dut: hamabi urte betexek direnean, geure kabuz ezin erabaki gabiltzanean, baina gure desiratzeko, irrikatzeko ahalmena bere goren graduan agertzen zaigunean. Denboraldi horretan desira alde batetik doa,

CARSON McCULLERS: BARNEKO GELA

HEGATS

eta erabakitzeke aukera bestetik. Uste dut Carson MacCullersek ondo asmatu zuela adin hori erakustearekin, adin guztiez hitz egiteko, bere bi pertsonaia ahanzi ezinezkoak ekarriz. Adin horrek erakusten ditu, izan ere, ezerk baino hobeto, giza kondizioak jasaten dituen frustrazioak.

Carson McCullersek jakin izan zuen ahotsa ematen ahots guztiari, Edward Hopperren pinturak oroitarazten didan eskenatokian. Bi pasio dira: pintatzaileak eragiten didana, eta idazleak dakarkidana, azkenena elkartu egin baitira gizatasunaren paisaje larrutua erakusteko; baina desolazio horretan iragankor denaren, hilkor denaren gozamen txikia ikus daiteke. Begirada malenkoniatsua da, lortzeko aukera ere izan gabe geureganatu ez dugunaren mina izatea posible balitz bezala, koadroei darien hiperrealismoa osatzen dituzten hitzei darien fantasiaren bat egiterik balego bezala. Carson McCullersi darien intuizioak esaten digu edozein gauza beste gauza bat izan daitekeela. Ekartzen digun paisajea, hitzen bidez amplifikatzen duen Georgia, gehiago da une bat gune bat baino, gauzak gertatzen diren unea da: gauzak datozten unea. Horregatik, agian, hain da garrantzitsua, irudian bada ere, bi erloju-egileen agerpena haren nobeletan, zehaztasunaren bila ibiltze hori, garrantzitsua ez balitz bezala zer gertatu den, baizik eta noiz gertatu den.

Carson McCullersen narratibak antz handia du zehaztapen handiko erloju batenkin. *Begi urre-kolore baten islak* liburuan, agian nobelarik perfektuenean, egiturari dagokienez, narrazioaren zehaztasuna nabaritzen da, beste obretan ikusten ez dena, emozioak jotako korrante erakargarri eta hipnotiko batek eramanda bezala, erabat naturalista. Hemen gertatutakoak pisu gutxiago du gainerako historietan baino, eta pertsonaiek, larrubiziagoak, sotilagoak, emozioz gutxituagoak –eta denak helduak– zehaztapen harrigarri batez funtzionatzen dute, hurbilago automatismotik giza kondiziotik baino. Horrek guztiak *Begi urre-kolore baten islak* izu-laborri gotikoko fabula bihurtzen du (egileak miretsi zuen Isak Dinensen historiak bezala), eleberria amesgaiztoaren girora ekarriz, eta errealtatetik urrunduz, McCullersek berak bizi izan-

dako esperientzian oinarritutakoa bada ere. Narrazio baliabideen erabilera hain da zabala non fabula modua eman diezaiokeen historiarik errealdarenari eta, horrela, errealtate ukigarri bihurtu. *Kafe tristearen balada* bezalako fabula, obrarik ezagunena seguru asko, eta, nire iritzian, McCullersen narratibagintza gutxien ordezkatzeko duena, edo, beste era batez esanda, gehien desentonatzeko duena haren unibertsoan, pertsonaien eta munduaren arteko interakzioan etengabe.

Bitxia da ohartzea McCullersen idazketan ez dela aurkitzen haren gaixoaldi luzeen arrastorik batere, oinazearekin bizi izandako gaixoaldia idazketatik aparte geratu balitz bezala, antzeko egoera sufritu duten beste autoreetan alderantziz gertatzen bada ere. Esan daiteke, ondorio gisa, McCullers, bere narratiban, agerikoen egiten den modua Mick eta Frankie pertsonaien bidez dela, haiengan jartzen baititu era garbien bere maitasun-gorabehera eta erorialdiak: ia beti frustraziora eta hutsera daramaten pasioen aldeko apustua.

“*Hain hutsik nengoela zirudien ezen ez nuen ez sentipenik ez pentsamendurik ere*”, esaten du *Bihotza ehiztari bakartia* da liburuan, non bi gela deskribatzen dituen: kanpoko bata, barnekoa bestea. “*Kanpokoan* –esaten du Mick Kellyk– *eskola, familia eta egunero gertatzen diren gauzak daude. Barnekoan atzerriko lurraldeak, proiektuak eta musika*”. Barneko gelan daude Mick Kellyk idazten zituen kantak. Eta sinfonia: *Poliki-poliki hazten zen sinfonia hori, lore bat irudimenean bezala* –amaitzen du pertsonaiak.

Zati polit horretan aitorten moduko zerbait aurkitu nahi nuke. Zerbaiten giltza ematen dit. Mick Kellyk aipatzen duen sinfonia hori, behin goizalde batean inoren etxetik sortuta entzun zuen musikarekin konposatzen ari dena, hutsaz eta antsiar, ilusioaz eta desiraz elikatzen den sinfonia hori da McCullersek bere historiak sortzeko erabiltzen duen lehengai. Musika askorekin egindako musika, isiltasunaren antza duen sinfonia: hitzez soilik bete daitezkeen bihotz-begi huts horietan luzaro jotzen duen isiltasuna baita.

Juan Kruz Igerabide
Labur txintan
(Pamiela)

Aforismoa beti ertzaren gainera erortzen da. Pentsatzeak badu halako rigor mortis bat.
74. orr.

Jon Inaki Lasa
Bidaiak
(Pamiela)

Lo egin behar dut, kontadazu ipuin bat.
73. orr

Alaine Agirre
Txoriak etortzen diren lekua
(Erein)

Ispiluak hemen ez dira ispilu
47. orr

Mixelko Uranga
Misentropia Kaosa eta ordena
(Erein)

Kontrara, badirudi inoiz baino menderakuntza-harreman ezberdin gehiago dagoela, menderatuen aurpegia inoiz baino anitzagoa dela: emakumeak, langileak, homosexualak, txiroak, barbaroak eta abar.
99. eta 100. orr

Virginie Despentes
King Kong teoria
(Eskafandra)

Prostitutat biktimak bilakatzen dituen erabaki politikoak ere badu bere betekizuna.
80. orr

Martxel Mariskal Balerdi
Azken zakatzak
(Susa)

zure sena gauza orori itsatsia oroimenak gogoari bezala
107. orr

Martin Bidaur
Itzulera
(Susa)

esperoan egotea egoteko dagoen modurik okerrrena dela otu zait
46. orr

Juan Luis Zabala
Ospa
(Susa)

Beste pare bat hilabete inguru geroago, lankide baten emazteak istripu larria izan zuen, Irunen.
132. orr

Uxue Alberdi
Jenis Joplin
(Susa)

Uretara sartu ginen azalberritzera. Plazer eman zidan murgiltzeak, aspaldi zen biluzik bainatzen ez nintzela.
200. orr

Juanjo Olsagarre
Poz aldrebesa
(Susa)

Begoregandik askatu da eta urrundirik so egin dio gorputz osoz ikusi ahal izan eta zuri-zuri zein ongi dagoen adierazteko.
341. orr

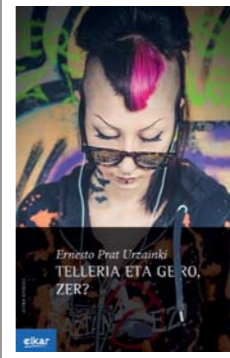
Kattalin Miner
Nola heldu naiz ni honaino
(Elkar)

Asaldatuta esnatu naiz, izerdi hotza gorputzaren beroarekin borrokan.
57. orr

Alaine Agirre
Bi aldiz erditu zinen nitaz, ama
(Elkar)

48 Haurrak ez daki bere sentimenduak adierazten.
97. orr

Ernesto Prat Urzainki
Telleria eta gero zer?
(Elkar)

Arizkunen, Erratzun bezala, inauteetako asteartea mantendu zen urteen joan-etorrian.
133. orr

Jon Ariza de Miguel
Haizeari begira
(Elkar)

Izorratu egiten zuen nik gehiago ez edateak, elkarrekin horrenbeste edan izan ondoren...
37. orr

Svetlana Aleksievich
Gerrak ez du emakume aurpegirik
(Elkar)

Barrura sartu eta emakume bat ikusi nuen. Lurrean etzanda zegoen, soinean trapu zahar batzuk zituela. Senarra segituan hasi zen leihoak estaltzen.
185. orr

Aritz Gorrotxategi Mujika
Zer egingo dugu orain opariekkin?
(Algaida)

Iraultzak eta aulkiak oso lotuak daudela etorri zitzaidan burura. Non esertzen zen Marat? Nola zituen eskuak mahai gainean?
103. orr

Anjel Lertxundi
Demagun ehun urte barru
(Eizie)

eta Gombrowiczek ziotson Miloszi, baina ia bere baitarako bezala: "hemendik ehun urtera, artean gure hizkuntza existitzen bada...".
20. orr

PATXI EZKIAGA

POESIA BIZITZAREN ARDATZ.

Legorretan jaioa. Literatura ikasketak egin zituen Cambridgeko eta Oxfordeko unibertsitateetan. Ondoren, Historiako lizentziatura eskuratu zuen Deustuko Unibertsitatean. Glotodidaktikako ikasketak ere egin zituen, eta Lasalleko anaia da. Bere eragina biziki anglosaxoia da. Natura oso presente dago idazten duen poesian eta garrantzi handia dauka beretzat. Baina hau guztia pertsonarengan arakatzeko egiten du eta gizakiaren kontraesanak bilatu eta azaleratzeko. Alderdi mistikoa ere bai, oso presente azaltzen da bere poesian: “(...) *Nolabaiteko esperientzia haraindi eramaten duzunean, gainditu eta iradokizun batean bihurtzean. Orduan errealitate hori irekitzen duzu, zabaldu eta garatu egiten da. Hori da niretzat mistika: errealitatetik ateratzea, eta errealitate hori iradokizun bihurtzea*”.

Berriki, Martxoaren 19an, bere herrian omenaldia egin zioten bere azken liburuaren aurkezpenean: *Urrutiko lur hauek...*

Patxi, nola iritsi zinen poesia mundura?

Istorio luzea da. Etxetik datorkit. Legorretako antzerki taldea gure amak eramaten zuen, aitaren laguntzarekin, eta gure etxean euskarazko literaturaren bildumatxo bat zegoen. Horien artean *Garoa* eta *Bihotz-begietan*. Eta horiekin hasi nintzen, ez gehiegi ulertuta, baina 18 urterekin Ingalaterrara literatura ikastera joan nintzenez, eta benetan literatura ikastea zer zen ikasi nuenean, hango eredu arabera, orduan hasi nintzen euskal poesian pixka bat sartzen, baina barrutik. Astero-astero etortzen zen nire irakaslea unibertsitatetik *college*-ra, eta astean bitan ematen zizkidan etxeko lanak, bost edo sei folioko saiakerak denak, poesiaren zenbait alor ukituz; eta horri erantzuten eta horretaz gozatzen ari nintzela, ze nik benetan gozatzen bainuen, sortu zitzaidan antzeko zerbait egiteko gogoia, eta hasi nintzen poemak idazten. Esan beharrik ez dago, eredu bezala *Bihotz-begietan* neukan. Eta Lizardiren arabera sortu zen nire poesiarako bokazioa. Ondoren, zorionez, literatura benetan ikasteko aukera izan nuenean Ingalaterran, poesiaren arlo ezberdinak nola landu zitezkeen ikasi nuen. Gerora poematxoak idazten hasi nintzen eta lagun batzuei erakusten nien. Baten batek esan zidan zergatik ez nituen lehiaketa batera aurkezten. Esan eta egin. Eta Felipe Arrese Beitia saria irabazi nuen. Eta horrek segitzeko animoa eman zidan. Eta hemen gaude.

-Baina funtsean, nola ulertzen duzu poesia literaturaren barruan?

-Iruditzen zait, Milton-ek esaten zuenaren arabera, eta gero George Steiner-ek azpimarratu duen bezala, munduan badaude putzu beltzak, eta gauza gehiegi erortzen dira putzu beltz horietan, eta poesia izango litzateke munduan putzu beltz horietara erori den guztia poliki-poliki aingura batekin putzutik atera eta berriro argi berri bat emateko aukera eskaintzea. Orduan poesia, niretzat terapeutikoa da. Eta bizitza eta mundua betetzeko sistema bat, gure rol-a betetzeko sistema bat, eta iruditzen zait nire rol-a hori izan daitekeela. Eta poeta bezala, humanizatze lan hauetan laguntzea, tartean noski, barrua hustu egiten dugularik, ze zintzoa izateko barrua hustu behar duzu, bestela jai dugu. Eta horretan saiatzen gara.

- Poesiak ze eragin izan du zure bizitzan?

- Ikaragarria. Hain zuzen ere, eta batik bat nire naturarekiko lotura egituratzen lagundu didalako, eta nire bizitza hau, bizitza handiago baten zatitxo bat dela ulertzen lagundu dit, eta merezi duela nire errespetua eta guztion errespetua. Nire poesian hori nabaritzen da, naturarekiko nire lotura estua. Naturarekiko lotura hori harik eta gehien estutzen saiatu naiz. Naturarekiko nire hurbiltasun eta kontaktu fisiko hori dago nire poesian, horretan zinez ahalegindu naiz, eta horretan Walt Whitman-en ikasle sentitzen naiz. Eta egia da, eta hori sentitzeko iritsi naiz haren esanak betetzera: zuhaitzak besarkatzera, euripean lainoa, hotza eta ura dastatzera, haizearen ulua, gaua eta tximistaren argia eta iluntasuna antzematera ilunabarrean. Izan ere, tximistaren ahotsa iluna baita, eta argia ere bai; une batez argitzen du ingurua eta gero desagertu egiten da, eta berriro iluntasuna bueltatzen da. Ba hurbiltasun eta kontaktu fisiko hori dago nire poesian. Eta erreferenteak, bai sinbolismorako eta bestelako estetiketarako, naturatik hartu ditut. Naturarekiko nire lotura estu hori etengabea da, bai, nik badakit nire poesia ez dela batere urbanoa, eta nahiago dut ez izatea gainera; nire izaerari zintzo izan behar baldin banatzaio, nahiago dut horrela lasai-lasai naturarekin lotuta bizitzea.

- Aipatzen didazun hau guztia nolabaiteko esperientzia mistiko bat da, eta zure poesian ere mistika oso nabaria da. Anaia zara baina horretaz aparte, badaukazu mistikarako joera poesian, eta zure bizitzako jarreran ere bai. Poesiak lagundu dizu mistikotasun horretan, ala mistikotasunak eraman zaitu poesiara, ala biak batera?

- Biak batera. Konparazio batetarako, tokitan gelditzen gara, bainoa San Juan Gurutzekoa eta bere poesia daude. Ni txundituta uzten nau, eta gero eta atrebimentu handiagoa behar dela iruditzen zait San Juan Gurutzekoaren poesia zintzotasunez irakurtzeko, hain da eskerga naturarekiko harremana eta hain da eskerga esperantzekiko fedea. Eta hori beharrezkoa izan zait azken aldi honetan batez ere. Momentu gogor hauetan, egunetik egunerako borroka honetan, garbiago sentitzen dut holako poesiaren presentzia. Eta mistikoa da, horixe mistikoa dela. Baina mistikoa Jainkotasunari ezer lapurtu gabe, aldrebes, Haren bideetan jarri eta aurrera segitzeko asmoarekin; eta onartzen ere ikasi dut. Mistikak hori erakusten du, onartzen, kontenplazioan onartzen. Eta lezio zailena hori izan da niretzat: onartzea.

-Beraz, dudarik gabe, zentzua aurkitzen diozu poesiari gaur egungo munduan. Nahiz eta Adorno-ren esaldiak aipatu ez duela zentzurik poesiak Auschwitz gertatu ondoren.

-Jakina baietz duela. Adornok hori esaten badu ere, hobe luke pixka bat Czeslaw Milosz edo Wislawa Szymborska-ren poesia irakurtzea ziurtatzeko eta frogatzeko horri ere buelta eman dakiokeela. Baina askotan filosofoek poeten lana egin nahi izaten dute, eta malo. Filosofoak badu bere bidea, bere esparrua, eta utzi poesiari berea. Eta poesiak, bere modura, salba gaitzake, bere salbamen neurri itiki horretan noski. Baina hemen ez dago ezer salbamen osoa ematen duenik, fedean ez bada, eta hor dago kontua. Eta hori ez da erosten.

-René Char-ek dio “La lucidité est la blessure la plus proche du soleil”, “Argitasuna eguzkitik gertuen dagoen zauria da”. Zure poesian ere zauria, eguzkia eta argitasuna maiz azaltzen dira.

-Hitz klabeak dira nire poesian, zauria batez ere.

-Jakina, Zauriaren salmoak poema liburu ederra argitaratu zenuen duela urte batzuk, eta Kritika Saria irabazi zenuen berarekin. Oharkabean pasa baldin bazen ere, liburu ona osatu zenuen.

-Argitasuna, eguzkiaren hurbiltasunaren zauria. Bai, erabat ados, baina nik lotuko nuke tximistarekin. Tximistaren ahotsa beti iluntasuna da, zigi-zaga zeruan, tiradizo bat, islamiar inskripzio bat izango balitz bezala, ikertu beharra eta transkribatu beharra dago horren esanahia, eta borroka hori hain da gogorra non beti zau-

rituta bukatzen dugun. Argitasuna eta eguzkia lotzen ditugunean hori lortzearen zauritu egiten gara, eta zauri hori salbagarria da. Zauri hori kontzeptu metafisikoa da. Eta hori René Char-ek, ziur aski, bere militantzia egunetan idatzitako poema izango da, erresistentzian lan egiten zueneko. Hor esanahi handiko semantika ezkutu dago.

-Beraz, poesiak aldatu dezake gizakia?

-Bai noski. Poesiak eta musikak. Nik uste dut elkarrekin doazela biak. Eta azkenean pentsatu behar da, guztia bizi ondoren, sirenak oraindik deika dauzkagula itsasotik, eta kasu egin beharra dagola, kasu egiten badiezu azkenean joan eta akabatu egiten zaituzte, eta aurretik hildakoen islara eramaten, eta prozesu hori onartu egin behar da, heriotzaren prozesua. Poesiak asko laguntzen du horretan. Niri asko laguntzen dit orain bizi dudan momentu honetan, erremediorik gabeko zauri honekin, eta poesiak hori eramaten lagundu egiten dit, eta adierazten ba tokatzen dena tokatzen dela, eta horregatik ez naizela pertsona berezia, eta noiz-bait bukatuko dela, eta onerako izango dela. Salbagarria. Nik uste poesia salbagarria dela, baita tonuera tristean idatzitako poesiak ere baduela indar salbatzaile hori, benetako musikak bezala.

-Baina goazen beste ildo batzuk jorratzera. Ingalaterratik bueltan, ze nolako giroa zegoen Euskal Herrian?

-Konfrontazioa, lehia eta borroka ziren kontzeptu nagusiak. Baina batez ere konfrontazioa, eta horrek akabatu gaitu. Hainbeste partidismo eta zatiketa.

-Guzti horrek zure poesian eragina izan du?

-Neurri batean bai. Gernikaren militantea egin nau. Eta Gernikaren militantea esaten dudanean esan nahi dut, nire aita zena gudari izan zen Gernikan, eta orduko izpiritua, Agirrerren garaiko izpiritua, neureganatzen saiatu nintzen, eta nola edo hala, Euskal Herria begirada poetiko batekin ikusten. Orduan konturatu naiz zatiketa guztien gainetik eta borroka guztien gainetik herri bat dagoela, baina Herri bat H nagusiarekin, eta herri kontzeptu horrek gainditu egiten dituela partidismo guztiak. Eta herritar sentitu naiz, eta sentitzen naiz; nahiz eta afiliatuta ez gaudenok oso zaila daukagun inon azaltzea, baina azaltzeko esperantzarik ere ez, eta gogorik ere ez. Ez daukat inongo loturarik, eta aske naiz. Eta horrela nahiago.

-Poesia munduan erabat sartuta aurkitu zinenean, korronte edo estilo jakin batean lerratua sentitu al zara?

-Ni beti erromantikoekin, ez beste inorekin. Erromantikoekin lotuta egon naiz denbora luzean luzaz eta oraindik erromantikoa naiz. Erromantikoa estetika alorrean. Coleridge, Wordsworth, Keats, Hölderlin. Eta Tennyson. Tennyson asko maite dut. Lan itzelak eman zizkidan bere poesiari buruzko saiakerak egiterako momentuan, baina Alfred Tennyson, a ze poeta puska!; erromantiko intelektuala. Erabiltzen dituen hiztegia eta abar, ez dira arruntak, eta irakurrita zaildu egiten dute. Baina behin hori jorratu eta gero ematen duen gozamen estetikoak bakarra da, aparta. Berdin gertatzen da Seamus Heaney-rekin eta Ted Hughes-ekin. Urteetan Ted Hughes izan da nire poeta erreferentea.

-Milton?

-Ah Milton. Badakizu zer zen Milton niretzat, metafisikoen arteko poetarik handiena. Milton, bai, lotu daiteke Shakespeare-ren azkeneko urteetako pertsonaiekin, *King Lear* eta horiekin. Oso ona da Milton. Teologoa zen. Teologiaren poeta.

-Azkenaldian jarraitzen duzu literatura ingelese?

-Bai noski, jarraitzen dut. Baina gaztetxoen generazioak ez ditut jarraitzen jadanik, ezin dut, oraingo nire egoeratik, baina aspaldi nire ohitura izan da urtean zehar aurrezkitxo batzuk egin eta udaran Londreseko lagun bati deitu eta esan “Hi baniak!” eta berak prestatzen zidan nire ustez libururik esanguratsuenak. Eta honen eta beste lagun batzuen iritzien arabera egiten nituen eroske-

tak, baina banekien uhinean nengoela. Orain, ordea, ziurtasun hori ez daukat, eta konturatzen naiz interneteko iritziak eta horiek guztiak komertzialak direla kasu gehienetan. Zarata asko dago interneten. Baina Milton irakurtzeko barne begirada zorrotza behar da eta begi garbiak, eta esperantzarako kapazitatea. Eta hori ez da erreza. Miltonengan nabari da hori guztia. A ze fenomeno!

-Euskal Herrira bueltatuz, ze nolako kideak zeniten poesian, zeintzuengandik hurbil sentitzen zara edo zinen, edo zeinekin izan duzu harremana.

-Hiru gizon aipatuko dizkizut, nigan eragina izan dutenak: Juan Mari Lekuona, Bittoriano Gandiaga eta Xabier Lete. Oraindik ere baxualdiak sentitzen ditudanean, Xabier Leteren musika jartzen dut eta begiak itxita entzun egiten dut, besterik gabe. Orain ezin dut ongi kantatu, ahotsa galdu dut, baina lehen berarekin kantatzen nituen kantuak. Eta Juan Mari lekuonak ba beste magisteritza bat zeukan baina estilokoa, eta Gandik ere bai.

-Nonbait irakurri dut Elorri goraiapatu duzula, askotan.

-Askotan, bai. Orain, galdetzen badidazu bere libururik maiteena zein dudan esango dizut *Hiru gizon bakarka* eta *Elorri*. Beste guztiak ere bai zoragarriak dira, eta Lete eta Lekuonaren antzera, sinplezian perfektzioa. Hiru poeta horiek dira niretzat miretsiak eta estimatuena. Oraingo poetak irakurtzen ditudanean, lehiaketetan eta abar epaimahaikide naizelako, hitz politik azaltzen dira baina barrutik ez dago hari bat, hari gori bat, eta hari hori etikoa da. Eta Lete leitu eta hari gori bat dago, eta *gori gori gori* dago. Beldurra ematen du batzuetan eskua jartzea ze erretzeko arriskua ere sentitzen duzu. Lete aparta da, eta hori ez da gaur eguneko gazteen poesian nabaritzen.

Entzun duzu azkenekoa, seguru baietz, hil aurretik egin duen azkeneko entrega, gure Leonard Cohen-ena, *You want it darker*, zoragarria. Poeta handia ere Leonard Cohen. Puntualki irakurtzen dut Cohen eta asko gustatzen zait.

-Eskerrik asko, Patxi eskainitako denboragatik. Plazera izan da zuri entzutea.

-Eskerrik asko zuri Pello.

GERNIKAKO BONBARDAKETAREN HONDAR POETIKOAK

Testua: Iratxe Retolaza / Argazkiak: Gernikako Bonbardaketari buruzko Dokumentazio Zentrua. Gernikako Bakearen Museoa Fundazioa.

Urteurrenak mugarri izan ohi dira, eta hautsak astintzeko gonbidapena egin ohi digute. Aurtengo udaberria zeharkatu du Gernikako bonbardaketaren 80. urteurrenak, besteren artean. Bonbardaketaren errautsetatik memoria-hondarrak eta arrasto sinbolikoak eraikitzeko saioak ugari izan dira. Gaurkoan, poesia-aleetan irudikaturiko oroitzak bilduko ditugu, oharturik, hamarkadaz hamarkada, poemaz poema, oroitzen zentzu zein zantzuak eraldatuz joan direla.

Jose Maria Iparragirre

GERNIKAKO ARBOLA, HONDAKINETAN ARNASGUNE

Bonbardaketaren hondakinetan Gernikako arbolak osorik iraun zuen. XIX. mendearen erditik 1930eko hamarkadara arte, Gernikako haritza ikur maiztua izan zen poesiagintzan (J.M. Iparragirre, J.B. Larralde, F. Arrese Beitia, K. Sagarzazu *Satarka*, L. Jaurregi *Jautarkol...*). 1940ko hamarkadan, gertakari historikoaren zauriak bizi-bizi zirela, bonbardaketaz jarduterakoan Gernikako arbolari gorazarre egin zion Telesforo Monzonek erbestetik: «*Baiña arrotzak alperrik dabilzta! Zutik, besoak zabal, Zugaitza!*» (*Gudarien egiñak. Olerkietan*, Graf. Moderne, 1947).

Epikotasunaren bidetik, bi arnasmune zabaldu nahi zituen sugar artetik: batetik, arbola gogora ekarrita, tradizio poetiko baten arnasari eusten zion; bestetik, hondakinetan irmo eutsiriko haritza herri-identitatearen arnabide bihurtu nahi zuen.

1930eko-1940ko hamarkadako gerra-sugarrek eta gerra-aldaraldiak irudikatzen ditu *Pindar eta lano* (1941) bilduman Jean Diharce *Iratzederrek*. Gerra-oihu horietariko bat eskaintzen dio bonbardaketari, «Gernika» poeman: euskalduntasunaren ikurtzat du: «*Jazko Euskaldun-iril haren gorputz hila*», baina, batik bat ale poetikoek sarraskiaren oroimena iraunaraziko dutela hanpatzen dute:

*Mendek jakinen dute
haren zorigaitza...
Numanze ta Kartagoz
ez gaitzke mintza,
Goraki erran gabe
Euskadin, han, datza:
GERNIKA!».*

BONBARDAKETA, FRANKISMOAREN ERRO

1960ko hamarkadan errautsetatik biziberritzeko mugimendu sozial zein kulturalak eratu ziren, eta haize berri horiek lagun zituela etorri zen 1967. urtea, 30. urteurrena. Kultur sorkuntza-aren bidez, ez baitzen kasik beste biderik, gertaera historikoaren erroetara jotzeko ahalegina egin zen, frankismoaz besteko memoria zein historia eraikitze ahaleginean. Ordukoa dugu Jose Luis Zumetaren margolana, Picassoren omenezko arte-lan gisa aurkezturikoa. Jose Anton Artze poetak, Zumetarekin lankidetzan aritzen zenak, *Isturitzetik Tolosan barru* (1969) poema-liburuko «Gernika» orrialdean esku-trazuz osaturiko poema bisuala kokatu zuen. Bonbardaketaren, sarraskiaren zein garunaren itxura hartzen du poemak, buru-harresiak hausteko deia dena. Aldi berean, iragana ez ahazteko deia:

*Gero
izar horren argiak
iraunez dirdiratsu
gogorat dizaidala beti
garai batean
non sartua
eduki ninduten.*

Kutsu abangoardistatik gabeko poesia sozialak ere larrutu zuen bonbardaketa, eta hormatze frankistaren errotzat hartu. Gabriel Arestiren «Lizardi» poema (*Poesia argitaragabea*, Susa, 1981) poesia sozialaren erroez aritzen da: Arestiri ezinezko zaio Lizardiren hats sinbolikoari eustea, hats soziala premiazko zaio, injustizia zaparradari aurre egiteko. Injustizia olde horretan kokatzen du bonbardaketa. Antzeko arrastoak utzi zituzten poesia sozialean jardun zuten beste poeta batzuek. Kasu, Mikel Azurmendik *Eta orain borrokarenean* (Lur, 1972) bilduman Gernikako sarraskia gogora dakar, garaiko botere politiko zein militarra arrakalatzeko.

PICASSOREN GUERNICA, ONDARE UNIBERTSAL

Bonbardaketaren arrasto artistikoen artean Pablo Picassoren *Guernica* (1937) da entzutetsuena. Margolanaren ospeak itzal egin die beste arrasto batzuei, eta itzal horrekin solas eta jolas egin dute kultur sorkuntza askok. Bernardo Atxagak *Markak. Gernika 1937* (Pamiela, 2007) saiakeran *Guernicaren* inguruan sorturiko interpretazio-talkak eta asimilazio-saioak ditu kontagai. *Guernicaren* oihartzuna eteterik ez zutenek, frankistek margolanaren interpretazioan eragiteko lehia abiatu zuten, eta *Guernica* adiskidetzaren ikur bihurtu nahi izan zuten. Atxagak, ordea, margolanak bonbardaketa «gizadiaren aurkako krimenaren sinbolo bihurtu» zuela adierazten du.

Ikur sinboliko izateaz gain, objektua bera borroka-eremu bihurtu da: *Guernica* Gernikaratzeko ekinaldiak egin dira, margolanaren zaintza parekatu egin baita zauriaren zaintzarekin zein memoriaren jabetzarekin. Lekualdaketek, bada, ezinegonak eragin dituzte sarri. 1981. urtean Estatu Batuetatik Madrilera aldatu zuten, eta lekualdatze horretaz mintzo da Omar Nabarro (Edorta Jimenez) «Itsastxorien bindikapena» poeman (*Itsastxorien bindikapena*, Susa, 1985): «Guernica ere kaiolatu egin dizute/Madrilen». Memoria kaiolatzeko saiotzat du lekualdatzea, eta frankismoaren zuritze-ariketatzat: «*koadro bat pintatuz ez baita/inoiz/ gerrarik amaitu*». Areago doa, eta Gernikaren memoria idazteko premia dihardu, *Guernicak* biltzerik izan ez dituen trazuei, ñabardurei zein gorputzei hitza emateko:

*Orain koadroa amaitzen ari gara
beste Picasso asko
Gernika bat egiten
bakoitza Picasso bat bagina bezala.*

Picasso talde bat elkarlanean aritu zen *Susa* aldizkarian 1987ko udaberrian, 50. urteurrenaren harira: euskal idazleen aleak bildu zituzten (Iñigo Aranbarri, Mikel Antza, Edorta Jimenez, Josu Landa, Xabier Montoia, Jose Luis Otamendi...), baina, beste ale batzuk ere euskaratu zituzten (Paul Éluard, César Vallejo...). Trantsizio politikoaren ondoko lehen urteurren bete izanik, eta frankismo garaiko marmar gezurtiez beste egiteko, lekukotzaren zein memoria historiko-politikoaren hautsak harrotu zituzten *Susako* ale hartan. Hamar urtera marmarrak isilarazi zituen ekitaldi batek: 60. urteurrenean Alemaniaren aitortza eta barkamen-eskea etorri zen, Roman Herzog presidentearen ahotan.

ABANGOARDIA-ARRASTOAK: PUSKAK, OIHUAK ETA METAK

XX. mende hasierako gerrek munduaren zentzua eta logika oro lehertu zuten, eta haustura zein eztanda horietaz jardun zuten sormen abangoardistek, besteak beste. *Guernicak* zentzu-leherketa hori irudikatze gune bihurtu zuen bonbardaketa, eta margolanaren itzalak abangoardiaren gaien artean kokatu du bonbardaketa. Ukitu abangoardista hori antzematen da Gernikako bonbardaketa irudikatu duten euskal artisten artean ere: Jose Luis Zumetaren *Homenaje al Gernika de Picasso* margolana (1967); Mikel Laboaren *Gernika (Lekeitioak 4)* kantua (*Bat-Hiru*, 1972); Nestor Basterretxearen *Gernika* eskultura-sorta (1980ko hamarkada); Tanttaka-Kukai taldeak *1937, gogoaren bidezidorretik* (2002) ikuskizunean eginiko keinuak, edo Aukeran dantza taldearen *Gernika, mihi se gainean dantzan* (2009) ikuskizuna; eta abar.

Ale poetikoetan kutsu abangoardista hori nabari da, eta 1980ko hamarkadatik aurrera, baita *Guernicaren* imajinarioaren eragina ere: oihuak, *collagea* eta pilaketak, arrakalak, gorputz-puskak, irudi-metak... Besteak beste, Paul Éluard poeta frantsesaren «La victoire de Guernica» (Gernikako garaitza) poema ezagunak estetika zatikatu horren oihartzuna dakar.

LAUAXETA, POESIA-ALE GALDUAK

Izan badira guneitsuak euskal kulturaz kanpoko arrastoetan, bonbardaketaren oihartzun unibertsalak bertako memoriaren hari zenbait eten egin dituelako. Esteban Urkiaga *Lauaxetaren* fusilatzea dugu gune itsuetariko bat. Lauaxetari gorazarre egin zaion poemetan, ezinbestean, Gernikako bonbardaketaren oihartzunak

gorputzen dira. Besteak beste, Eusebio Erkiagak idatzi zion omenezko poema Lauaxeta adiskideari *Idatz & Mintz* aldizkarian, 1989. urtean: «*Ez zaitez Gernikara joan, Lauaxeta*».

Koldo Izagirrek *Balitzko errotan erresuma* (Susa, 1989) bildumako *Lauaxetaren betaurrekoak* atalean, Paul Éluardek «poema inperfektu jator bat» osatu zuela dio: «*Baina poeta frantsesak ezin du ulertu/ Picassoren oihalari poeta bat falta zaiola/ Euskarazko oihu bat duela eskas/ Lauaxetaren betaurrekoak*». *Guernica* margolana ispilu bakar izatearen arriskuaz dihardu, ispilu horrek ez baitu euskal kulturaren islarik hedatzen; ispilu horrek ez digu argitzen kultur soka Gernikak sorturiko etena. Ezinbestean, oldarraldi hark kultur bideak ere lehertu zituen. Kultur haustura horren kezka agertzen du Ignazio Aiestaranek «Poesia Auschwitz eta Gernikan» (*Munstro abertzalea*, Elkar, 2003) poeman, eta zehazki, poesiaren hausturaz arranguratzen da:

*Poesian
gure kultur haustura
sortu zen
erreketeez eta nazionalkatolikez
Lauaxeta atxilotu zutenean,
Gernikako bonbardaketa salatzearen.
Olerkaria fusilatuz
Lauaxetaren poesiaren etorkizuna galdu zen,
herriaren geroa txikitu zen eran
Gernikako bonbardaketan.
Poesiaren zati bat,
hizkuntzaren leku bat,
galdu zen betirako
Auschwitzetik,
Gernikatik.*

Poema horiek, beraz, oroitarazten digute fusilatze hark, sarraski hark, euskal poesiaren eta hizkuntza literarioaren arnas berriak ito zituztela.

Lauaxeta gogora ekartzearekin batera, elkartasun poetikoa ere abian jartzen du Koldo Izagirrek: «Nik ere banuke nahi izanez gero / —Federico, Miguel— / Poeta baten izena ahotan hartzeko». Federico García Lorca eta Miguel Hernández poeta fusila-

tuekin solasean jartzen du Lauaxeta, frankismoak bestelako kultur bideak ere lehertu zituela hanpatzeko. Elkartasun poetiko hori maiz gorpuztu da kulturgintzan, askotariko moldeetan. Besteak beste, aurtengo udaberrian *Ele! Lorca-Lauaxeta* diziplinarteko ikuskizuna zuzendu zuen Josu Camarak, Jon Maia gidoigile izan zela.

GUERNICAREN ÑABARDURA POETIKOAK

XXI. mendean, Gernika nork bonbardatu zuen aitorturik eta frankistak zein faxistak eragile izan zirela zabaldurik, bestelako ñabardurak harrotzera jo dute poetek *Guernicara*. Ankerkeriaren hutsaltasunaz dihardu Ixiar Rozasek, «Zumetaren Gernika» (*Patio bat bi itsasoaren artean*, Arabako Foru Aldundia, 2001) poeman: «zerutik zintzilik diraute! mina! heriotza! gorrotoa! nora doaz! odolaren ezteandaz zipritindurik! koloreetan amiltzen dira! heriotz hutsalez nekaturik dagoen! esku ahurrera». Zentzugabekeria horri aurre egiteko, artea bihurtzen du zentzua sortzeko bide.

Guernicaren oihartzunak zeharkatzen du Asier Serranoren *Picassoren zaldia* (Elkar, 2007) bilduma. Zaldi ezagunaren irudia du gogoetagai poemetan, Euskal Herriko gatazka armatuaren zein gerraren imajinarioak pitzatzeko. «Zaldiaren adoratzailerak» poeman, esaterako, komunitatearen hersturak aipatzearekin batera, errituetan zein mitoetan gatibatzeko joeraz dihardu:

*Iheserako marraztu zuen Picassok
zaldiaren irrintzia eta tribu garelako
ez du inork koadrotik aldegin.*

Begira (Maiatz, 2012) bilduman Gernikako bonbardaketaren inguruko aipamen ugari egiten ditu Lucien Etxezaharretak, eta *Guernicaz* ari dela, indiferentziara eta mitomaniara hurbiltzen gaitu: «badira deiadarrak/ itotzen direnak/ eta itotzen ez direnak/ burua galarazten duten sistemak/ beren burua urkatu dutenak/ alkolean lerratzuz perrekatu direnak/ etxea beren garun xokoan utziz leihor urrunetaratuak/ Picassoren Gernika postal batean zintzilikatuz/ etxeko sukaldean». *Guernica* postal bihurturik, zentzuz husturik.

DOLU-HITZAK ETA IZEN-HONDARRAK

Doluminaren ahotsak ere gorpuztu dira memoria-oihuen artean. Itxaro Bordak «Luisa Villalta llorando» (*Noiztenka*, Maiatz, 2007) poema osatu zuen Luisa Villalta poeta galegoaren heriotzaren dolo-egunak gogoan. Madrileko 2004ko martxoaren 11ko sarraskia baino lauzpabost egun lehenago hil zen Villalta: «Ez duzu Madrile ikusi./ Gernika bat gehiago./ Nunca mais oihukatuko zenuen». Gernikako bonbardaketa du ispilu Bordak, herritarren aurkako eraso izan zelako. Izan ere, margolana ondare unibertsal bihurtu ahala, bonbardaketa zibilen aurkako erasoaren ikurtzat hartu da: «Ez duzu Madrile ikusi./ Odolez estali arpegio haien/ Izua eta etsia./ Hilotzak burdinbideetan./ Milaka errugabe sabelak airean./ Lurrean hedailo». Beste behin puskak, metak zein lehertzeak hausturaren ikur.

Pilatzea eta zatikatzea du oinarri Joseba Sarrionandiaren «Gernikan» poemak ere, Ken Zazpi talde gernikarrak *Argiak* (2007) diskoan kantu eginikoa: «Javier Gardoqui/ Josefina Solozabal/ Aurelio Legarreta/ Catalina Arrieta/ Maria Luz Fierro/ Aguirre (12 urte)/ Francisco Aralucea/ Neskato erre bat./ Gernikan!/[...] Asto behi gorpuzt zati/ neskato erre bat/ ume identifika ezina/ Gernikan!». Animalia-puska, erredura, leherketa zein oihu artean, poemak hildakoen izenak gogora dakartza, leherturiko bizitza-ibilbide pertsonalengan arreta jarrita. Pertsonak ahantz ez daitezten, irudi-metaren zurrunbiloan.

Ezbairik gabe, urteurrenek eta poeta-belaunaldi berriek segituko dute Gernikako bonbardaketaren errautsetan arakatzen, arrasto sinboliko berrien bidez memoria kulturala ñabarduraz ñabardura gaurkotzeko.

ITXARO BORDA

Odolak su gabe diraki

Itxaro Bordak bere lehen antzerkia argitaratu du, nahiz eta aspalditik antzerkiaren alorra jorratzen duen. Eleberria eta poesia idatzirik Odolak su gabe diraki antzerkian Euskal Herri mailan bizi dugun egoera plazaratu nahi izan du ETaren armagabetzearen ostean.

Testua: Amaia Garcia / Argazkiak: Iñigo Ibañez

Odolak irakitzeko jarraitzen du Euskal Herrian?

Bai, uste dut baietz, eta seguraski jarraituko du sua itzalirik ere. Urratsak alderantziz egiten gabiltzala, sua itzaltzen dugu lehenik eta gero bihotza erretzen uzten dugu eta gauza bereziak gertatu dira azken urteotan.

Liburuaren titulua Oihenarten erran zahar batetik hartu nuen, lehengo zuhurtziak gaurko ere balio duelako.

Antzerkia argiratu duzu lehen aldiz. Zergatik aukeratu duzu antzerkia?

Antzerkiak beti apasionatu nau. Erran behar dut gazteago nintzelarik antzerkiak idazten nituela publikatzera ausartu gabe. Gogoia etorri zait zinez antzerkiarekin tematzeko *Gerezien denbora* pastoralaren ondotik. Ikusi dut orduan testu bat, paperean pausatua, nola gorpuzten den eta zer bilakatzen den ahots goraz erranik edo kantaturik.

Antzerkia fisikoagoa da, pertsonaien barruan sartzeko aukera dagoelako. Beste hizkuntzetan idatzitako antzerki batzuk gustatzen zaizkit, eman dezagun Chejovenak eta Shakespeareren obra zenbait askotan irakurtzen ditut, azkenak ingelesen zuzenean. *Odolak su gabe diraki* antzezlanaren gaia nola harilka nezakeen hausnartzen ari nintzelarik, faszinatzen ninduen Avignoneko festibalean Ivo Van Hove zuzendariak Viscontiren *Damnatuak* filmean oinarritu antzerkia nola ematen zuen ikusteak. Batez ere zer neurritaraino behartzen zituen testua, gorpuzak, ahotsak eta isiltasunak ere. Gainerat nire antzerkiaren zati batean erabiltzen da kamera mugikorra antzerki horretan bezala.

Egia erran, ez dut pentsatu idazten ari nintzelarik, baina Iruñeako lagun batek erranik daukat, antzerki honek oroitarazten diola nik hainbeste miresten dudana Thomas Bernharden *Heldenplatz* antzerkia: uste dut sublimalki influentziatu ninduela. Den-denek influentziatu ninduten, antzerki horiek ez direlako irri egiteko, badute umorea, badute ironia, baina ez dira irri egitekoak, politikoak dira, esaterako Shakespeareren *Julio Cesar*. Garaian garaiko tematikak jorratzen dituzte, idazle horiek deus

galtzekorik ez balute bezala. Nik ere iragan urtean ideia horrekin eraman dut bururaino antzerki horren izkiritzea eta gero publikatzea. Ongi egiten ez dudana antzerki horren promozioa da.

Zure antzezlanean hiru emakume agertzen dira, ETaren indarkeriaren biktima baten alaba, presoan senide bat eta borrokatik urrunduz emakume bat. Emakumeen papera nolako izan da ETaren borrokan?

Orain ari dira ikerlari zenbait emakumeen papera borrokaren denboran aztertzen. Jakinagatik gauza horiek gertatu zirelarik emazteak leku urria baizik ez zuela. Nahiz eta Yoyesen adibidea hor dugun, baina bakarra izan da gizonezkoen kupularaino iristen eta badakigu zenbat kostatu zitzaion erakundetik ateratzeko momentuan. Duda bat nuen, emazteen bizkar uzten nuen borroka horren kontakizuna edo gizonen gain. Uste dut borroka hori guztia maskulinista izan dela.

Emakumeek ere sortu dute diskurtso maskulinista bat borrokaren ardatzean. Beraz, nire joerarik bat izan da, ez derrigorrezko feminista ikuspuntu batetik idaztea, baizik eta 50 urte horietako euskal gatazkan, ez bakarrik borroka armatuan, kulturaren ere, emazteak ukan duen leku hertsia horretatik abiatzea. Hala ere, hori diren hiru emazte horiek, leihoak bezala dira, besteen diskurtsoetatik piska bat desbideratzen dira eta gaurko irakurlea beste norabait eramaten ahal dute.

Liburuaren hasieran aipatzen da Euskal Herriko edozein hiriko karrika batean, ostatu batean edota plaza batean gertatu daitekeela.

Hala da, edozein lekutan, edozein klase sozialetan, baserritan edo hiritan gerta daiteke. Urrunetik edo hurbiletik euskaldunak ginela erran dugun unetik beretik bizi izan ditugun gertakizunak dira, batzuetan jasan ditugunak. Beraz, normalean ez luke indiferentziarik sortu behar. Gure autobiografia intimoak dira liburu horretan agertzen, pertsonaien ahotsetatik.

Antzerkia fisikoagoa da, pertsonaien barruan sartzeko aukera dagoelako.

Euskal Herriko txokoetan gerta daitekeenez, kasu honetan euskararen erabileran ere eragina izan du?

Nafarro-lapurtarrez idazten dut normalean, aditza batua dut, baina idazten dudalarik batuaren sarea erabiltzen dut gehien bat. Agian arrotasuna sor daiteke nire lexikoagatik. Liburu hau estilo zuzenagoan idatzi dut, sarea nafarro-lapurterra da, aditza batua, baina zuzena da eta antzerkia idaztearekin konturatu naiz paisaiak, jendearen psikologiak idaztearen ekonomia egin dudala eta horrek beharbada errazten du irakurketa. Irakurketa fisikoagoa ere suertatzen ahal da.

Hegoaldetik Iparraldera zihoazen ETA kideak asko aipatzen dira liburuan, nola bizi izan zen garai hori Iparraldean?

Belaunaldi anitzek besoak zabalik errezibitu dituzte, lehendik ere gure aitizinekoek aterpetu zituzten 36ko errefuxiatuak, gero Enbata mugimendua sortu geroztik edo doi bat lehentxeago ETako lehen ekintzaileak hartu ziren gogo onez eta betidanik horrela izan da. Borroka luzeak eraman dira estradizioen kontra 80. hamarkadan.

Hori erranik, zenbait kasutan egongo da erabiliak izan ginelako sentimendua. Oraindik ez da hori erraiten, baina pentsatzen dut gure ondorengo belaunaldiak ikerketak egiten badituzte sentimendu hori aurkituko dutela zenbait lekukoengan.

Zenbait gauza baliatuak izan dira Iparraldean eragiteko, Hegoaldeko borroka politikoak, beti ETaren ingurukoak. Elkarte batzuetan oihartzuna ukan dute eta pataska larriak garatu ziren. Mereziko lukete azterketa sakonago bat egiazki, kazetari lan bat, aurreiritzirik gabe, ikusteko zer ondorio izan duten. Hegoaldeko jendeek eta presoan eta errefuxiatuen familiek Iparraldean belarri enpatikoa aurkitu dute istorio horrek irau duen 30 urte luzeetan.

Irakurtzerakoan argi geratzen da zein den liburuan Iñigo Abaitua ezizena duen pertsonaia, baina ez duzu esaten nor den.

Ez dut erran nahi ere. Bera pertsonaia literario bat da, politiko bat baino. Ez da beharrezkoa jakitea nor den, bere iritzia ematen du eta antzerkiko pertsonaia piska bat karikaturala da, nahiz eta haren Donostiako mintzaldia hemen den, laburtua.

Nahi nuen ere sartu pertsonaia egiazko baten figura izena aldatu eta ez dakit ohartu zaren baina bere izena Saizarbitoriaren *Martutene* eleberriko Iñaki Abaitua medikuarena da. Beste filiazio hari bat sartzen dut, *Martutene* nobelan galdekatzan baita Hegoaldean erakunde armatuak ukan duen rola funtsa. Juliaren kezka zen nola geldiarazi eromen hori. Nola egiten dugu zauri hauek guztiak gure haurrei ez transmititzeko. Genealogia horretan sarturik, baimenik gabe hartu dut Iñaki Abaituaren izena nire antzerkirako.

Odolak su gabe dirakiren pertsonai erdiak ezker abertzalearekiko oso kritikoak dira. Zure ustez, autokritika egin da jada ezker abertzalean?

Ez, benetako tokitik ez da egin. Lan asko badago egiteko oraindik eta ez da egin.

Autokritikaren erranahia ezagutzen bagenu, aspaldian istorio hau bukatua litzake. Azitia izan nahi nuke; bost urte baino gehiago eman dute desarma egiteko eta ikusi dugu zer antzerkia zen hori ere Baionan. Beste pieza batean egiteko mamia bazen. Bost urte gehiago emanen du beharbada erakundearen azken agiria plazaratzeraino, gutxiago, berdin dio, orduko hau guztia ahanztzia ukanen dugu. Agian helburua hori da, ahanztza, orrialdea inguratzea eta liburua ixtea ahal bezain laster, jakinez denborak dituela minak oro ezabatzen.

Liburuaren amaierako esaldi bat nabarmendu nahiko nuke “Denbora galdu dugu eta galduko dugu” dio off ahotsak antzezlanean.

Gure lehia denboraren aurka doa, denbora uzten badugu bukaera egiazatu arte, gure memoriak ezabatuko dira. Tarte horretan, iragan dugun garai horri buruz gogoetatzeko ahalmena ez da librea izango. Leizearen hegian gara: ez badigute ETakoek eta honen abarretakoek erraten bukatu dela, ez dugu sekula jakingo urrats bat aintzina edo gibelera egin behar dugunez. Momentu zaila bitzitzen dugu Euskal Herri mailan eta nahi nuen antzerki batean momentu hori islatu. Fikzioak zauriak sendatuko dituela erran dut askotan. Sendatze bide batean distantzia jartzen da, artelan bati esker, gertatu zaigunaren eta beste egoera posible baten artean. Traumatizatuak izan gara eta antzerkian hori agertzen da. Euskaldun arrunt bakoitzak euskaldun zela erran duen ordutik beretik jasan du traumatismo hori eta kolektiboki estres post-traumatiko batean gabilta oraindik: ez gara gauzak erratera heltzen.

Testu hau taularatzeko gogorik izango duzu, ez? Non gustatuko litzazuke taularatzea antzezlan hau?

Bai, bistan da, antzerki idazle guztiek bezala. Amets hori beharbada ez da egiaztatuko berehalakoan. Antzerkia hor dago eta irakurleengana iristen ahal da denborarekin. Ikusgarri handi bat liteke taula gainera eraman ezker.

Bilboko Arriagan gustatuko litzaidake taularatzea, uste dut Euskal Herriko jende gehiena han bizi dela eta bestetik leku ederra dela gure barneak harrotuko litzuzken antzerki bat emateko, espazio handia behar baitu.

%100 Basque liburua Bilboko Klasikoen Irakurketa Jarraituan irakurri zen ekainean Arriagan ere. Klasiko batean bihurtu da liburua?

Klasikoa ez, baina batzuentzat kultura bai, nahiz eta liburua *trash* den. Generoaren gaia, emakumearen lekua eta langilegoaren zeregina euskal sozietatean jorratzen ditu *trash* moduan. Irakurketan edozein jende motak parte hartu zuen, oso seriooki eta berea balitz bezala.

Amaia Ezpeldoi izan da zure ondoan gehien egon den pertsonaia, zer eman dizu pertsonaia honek?

Eman dit bost nobela luzetan, beste bi laburragoetan eta ipuin batzuetan ere ingurune batez, garai batez, gertakari batzuez hitz egiteko aukera. Nobela klasikoan baino molde errazago batean idazteko. Nahiz eta Amaia Ezpeldoi ez den *trash*, badu izaera libre bat eta gauzak erraiten ditu, ikusten ditu eta ikertzen ditu. Eman dit ere posibilitate bat hizkuntzaren inguruan bidaia bat egiteko. Lehen nobela zuberotarrez zen, bigarrena baxenafarlapurtarrak Amikuzeko aire batekin eta hirugarrenetik aintzina joan da batuago bilakatzen. Ez dut erran nahi azkenekoetan ez dela sentitzen idazlea iparraldekoa denik, baina joan da batzen

Autokritikaren erranahia ezagutzen bagenu, aspaldian istorio hau bukatua litzake

eta hizkuntzaren historiaren laburpen bat egiten da nobela guztietan. Gero beste istorio maila bat bada, homosexualitatearena Iparraldean eta Euskal Herrian. Ezpeldoi armairutik plazarako bide hori egin du nobela horietan guztietan barna, orain ezkontzea falta zaio!

Ezpeldoiaren azken liburuaren edizioa oso berezia da, euskaraz eta frantsesez batera argitaratu delako. Nolatan formatu hau?

Duela hamar bat ere urte plazaratu nituen hiru lau ipuin euskaraz eta frantsesez.

Badut aukera gauza batzuk bi hizkuntzetan egiteko eta saltzen dira Iparraldean. *Ultimes Déchets* horretan, Hazparne ondoko Hazketa zabortege baten borrokaren lekukotasuna agertzen da. Ene informatzaileak, gauzen jakinean jarri nindutenak, ez ziren denak euskaldunak. Horregatik egin nuen bi hizkuntzetan eta elkarte horretako jendeek eskertu naute, derrigorrezko euskaldunek aldiz ez. Eta ulertzen ditut euskararen kalterako ere izan daitekeelako.

Formatu hau hobetsi dut, beharbada hori delako Frantziako tradizioetatik bat. Baina batzuek erran dute diglosia baten erakusle dela, zeren eta jendeak automatikoki irakurriko du lehenik frantsesez. Euskal irakurle goari konfiantzarik ez egitea da hori, pentsatzea alegia, euskaraz irakurtzen duela bortxaz eta beharturik, bestela naturalki frantsesez irakurriko lukeela. Ez naiz ados, uste baitut euskaraz irakurtzen duenak bere libertatea duela eta irakurtzen duen ber, hondarrean, nahi badu euskaratik frantseserako joan etorria egin dezakeela.

Ultimes déchetsen ostein, Ezpeldoiaren azken abentura gehiago izango ditugu?

Bai, zergatik ez, ez da istripu batean hil, ez dute pozoitu, ez da

ihesi joan Euskal Herriatik. Bere ordua itxaroten du, izan liteke beste bat. Oraindik ez dut finkatu, baina eztei eder bat falta da Amaia Ezpeldoiaren sailean eta ongi liteke eztei eder batekin bukatzea. Nahiz eta, eztei hori izan litekeen bere bukaera.

Poesiak funtsezkoenera eramaten zaituela esan zenuen Durangoko azokan 2014.urtean. Zergatik da hain garrantzitsua poesia zuretzat?

Funtsezkoenera eramaten nau, debaldeko hitzik gabe, poema isiltasunetik ateratzen dudala iruditzen zait eta maite dut isiltasuna. Gainera konturatzen naiz poesia oinez ibiltzeari lotuta daukadala. Askotan poesia bat etortzen zait ibiltzen naizean. Gauza prezios bat da niretzat eta anitz ibiltzen naiz.

Nolakoa da zure prozesu sortzailea? Zerk inspiratzen zaitu?

Poesiarako ibiltzea, oso fisikoa da. Egunero idazten dut eta badira noski botatzeko gauzak eta badira beste elementu batzuk, erro batzuk, gero lantzen ahal ditudanak, beste norabait eramaten nau tenak. Ainitz gustatzen zait idazte prozesua, eta uste dut ez banu publikatzen ere, idazten jarraituko nukeela.

Postaria izan zinen Baionan, horrek lagundu dizu zure sorkuntzan?

Ekarri dit eguneroko bizitzaren lakarrarekin konfrontatzeko posibilitatea, egiazki munduaren barnean tematu naiz hainbat eta hainbat urtez leku ezberdinetan, Parisen, Maulen eta Baionan. Azken urteetan estimatu dudana izan da, nahiz eta lana gogortzen joan den, munduaren aniztasunarekin neukan harremana. Egia da lan horretan ezagututako pertsonaia batzuk aipatu ditudala gero, bai ene artikuluetan, baita liburuetan ere. Berezi distiratsua zirelako eta ez ahazteko. Lana utzi dudana lehen hilabeteen jendearekiko harreman salbai hori eskas nuen. Baina egokitu naiz.

PRIMO LEVIREN POESIAREN ZAMA ARINA

Testua: Txema Arinas

Posible al da Primo Levi irakurtzea Holokaustoa behin eta berriro gogora ekartzeke? Ez, ez da posible Holokaustoaren nondik norakoak Primo Levirengan lurralde literario bilakatu baitziren. Areago, badago aparteko ezaugarri bat Primo Levi Holokaustoaren literaturaren gainerako idazleengandik bereizgarri egiten duena, hau da, Imre Kertész, Marceline Loridan-Ivens, Edith Bruck eta enparatuengandik, ezberdintzen duena: optimismoa, alegia. Eta optimismoarekin batera, oinaze eta laborriaren erdian edertasuna topatzeko gaitasuna ere bai; izan ere, nahitanahiez irakurlea atsekabetzea lortzen duen edertasunaren ekarle baita. Horretaz gainera, irakurlea etengabe harrizko gaitasuna du. Primo Levik bere prosazko liburuetan irakurleari, alde zurririk hedabideek, literaturak, zineak edo dena-delakoak Holokaustoaren inguruan eragindako aurreiritzi guztien mende dagoenari, gutxien espero lirakeen zertzeladak eskaintzen baitizkio ia beti ustekabeen: hau da, berak bizi izandako dramaren gordintasun arrunta, ozta-ozta xaloa, agerian utziz:

“Soldadu alemaniar bat, armaz josia: ez dugu ikusten, ilunpea erabatekoa delako, baina ibilgailuaren astinaldiren batek, denok multzoan, eskuin edo ezker egozten gaituen bakoitzean, haren ukitu zurruna nabari dugu. Sakelako eskuargi bat piztu du, eta, Koitaduak zuek, arima ustelduok! oiuhu egin beharrean, adeitsu eta banan-banan galdetu digu, alemanez eta lingua francaz, ba ote dugun dirurik edo erlojurik berarentzat: nolana ere, honetzero ez zaizkigu deusetarako balioko. Ez da agindu bat, araudiak ez dio halakorik: ongi ezagun du gure karonteren ekimen pribatu ttiki bat dela. Haserrea eta barrea eragin dizkigu gai honek, eta sentipen aringarri bitxi bat”. (Hau gizon bat bada: Mikel Iturriaren itzulpena, Alberdania, 2011).

Gauzak horrela, nik uste dut, eta beti ere gainerako idazleen aldean behintzat, Primo Levik irakurle goari Holokaustoaren

inguruko literatura irensgarriagoa egin diola, beharbada arinagoa, haren berezko gordintasun horri uko egin gabe. Nolatan? Holokaustoaren nondik norakoei buruz gogoeta luze eta sakonak eginez krimenen izugarrietatik harago joanez; gizakia holokaustoaren munstrokeria-pilaketaren erditik ateraz, gizakia bera, eta ez nazien krimenak, narrazioaren protagonista bihurtzeko asmoz edo. Hortaz, ez da batere harrizkoa Primo Leviren libururik famatuena *Se questo e un uomo* (Hau gizon bat bada) izatea, baita bere poesia ezagunetarikoa bati jarritako izenburua ere, duda zipitzik gabe berak prosaren bidez azaldu nahi zuen oro ezin hobeto laburbildu zuen poema:

*Voi che vivete sicuri
Nelle vostre tiepide case,
Voi che trovate tornando a sera
Il cibo caldo e visi amici
Considerate se questo e un uomo
Che lavora nel fango
Che non conosce pace
Che lotta per mezzo pane
Che muore pero un sè o per un no...*

Zuen etxe epeletan
Arriskurik gabe bizi zaretenok,
Arratseko itzuleran jateko beroa
Eta begitarte atseginak aurkitzen dituzuenok:
Kontsidera ezazue gizon bat ote den lohietan lan egiten duena
Bakerik ezagutzen ez duena
Opil baten erdiagatik borrokatzen dena.
Bai edo ez batengatik hiltzen dena.
(Hau gizon bat bada: Mikel Iturriaren itzulpena, Alberdania, 2011).

Hori izan omen zen Primo Levi bere II Mundu Gerra osteko bizian liburuen bidez zein jendaurreko hitzaldietan aditzera ematen saiatu zena, gogoz eta bihotzez: gizakia gauza ororen neurria zaigu; onerako zein txarrerako, berreroa ala biktima izan, zirkunstanzien mendean edota, batik bat, hartzen dituen erabakien arabera da.

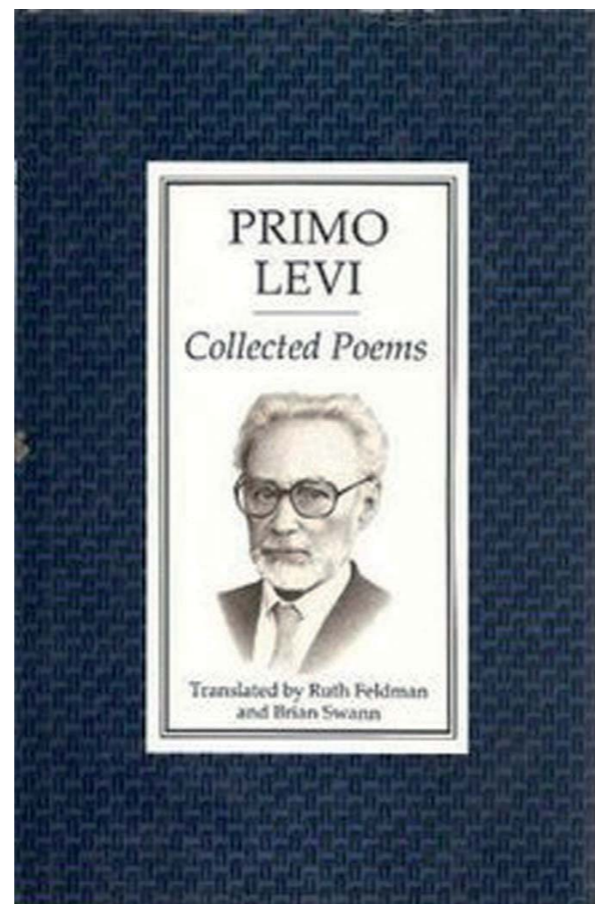
Gizakia ulertu, disezcionatu, aztertu nahi izan zuen Primo Levik bere prosazko liburuetan zein hitzaldietan, betiere Holokaustoaren nondik norako guztiak ulertze aldera; baina, tamalez, ezin dugu asmatu benetan lortu ote zuen, bere buruaz beste egin baitzuen inork espero ez zuenean, eta inork egiazko zergatia asmatu ezin du, ezta egiazko suizidioa izan ote zen ala ez.

Hamahiru liburu idatzi zituen Primo Levik bere egin zuen lurralde literario hori hainbat ikuspuntutik jorratu nahian. Badira liburu batzuk lekukotza hutsak direnak, oroitzapen liburuak: *Se questo è un uomo* (*Hau gizon bat bada*, 1947), *La Tregua* (1963). Badago nobela bat, bere *La Tregua* liburuaren ildotik, bere bizipenetan oinarritutakoa: *Se non ora, quando?* (*Ez bada orain, noiz?*), *La chiave a stella* (*Izar giltza*, 1978). Hainbat ipuin, hitzaldi edota saiakera bilduma: *Storie Naturali* (*Istoria arruntak*, 1966); *I Sommersi e i salvati* (*Garaituak eta salbatuak*, 1986), *Il Sistema Periodico* (*Sistema periodikoa*, 1975), *Vizio de Forma* (*Formazko Akatsa*, 1971), *Il fabbricante di specchi. Racconti e saggi* (*Ispilugilea. Ipuinak eta Saiakerak*, 1997), *L'Ultimo natale di guerra* (*Gerrako azken eguberria*, 2000), *L'asimmetria e la vita. Articoli e saggi* (*Bizitzaren asimmetria, Artikuluak eta saiakerak*, 2001). Eta egon badago poema bilduma bat benetan esanguratsua eta ezer baino lehen ederra; *Ad Ora incerta* (*Ordu ezjakinean*, 1984).

Badugu, beraz, Leviren prosa, gehienbat Holokaustoaren eskarmen-tua, bai oroitzapenen kontakizunaren bidez, bai fikzioaren bidez, idaz-pidera ekarri egin zuena, bere bizi osoan eman zituen hitzaldi edo idatzi zituen saiakera guztiekin batera. Prosa honetan Primo Levi nabarmendu da Holokaustoren narratzaile nagusi bezala. Hori da behintzat nire aburua, bai: Primo Levi da Holokaustoari buruz errotik ederki zein sakonki idatzi duena. Izan ere, Levik maisu lana egin zuen bere II Mundu Gerraren osteko bizi osoan Holokaustoaren nondik norako zehatzak edo latzenak jendaurrean liburuen bidez zein hitzaldien bidez ezagutarazte aldera. Horretarako Primo Levik ahotsa eman zien Holokaustoaren protagonistei, euren pena eta saminari, euren gatibualdiaren bitarteko zein ondoko estualdi eta nahigabe guztiei. Horrenbestez, esan genezake Primo Levik bere gain hartu zuela holokaustoaren ahotsa izatea, nolabaiteko irakaslan bat, bere buru zein gainerako biktimekiko betekizun nahitaezko bat. Edonola ere, zama benetan astuna, larria, nekagarria; auskalo, beraz, nolako zein norainoko eragina izan zuen zama horren pisuak bere ustezko suizidioan, ezinen dugu inoiz jakin.

Baina izan badugu ere Leviren poesia, non bere burua nahitaezko betekizun duen irakaslan horretatik aske ikusten duen. Leviren poemak ez dihardute Holokaustoaz espresuki, badituzte hainbat aipamen, detaile edo keinu gogora ekartzen digutenak; baina hori da neurri handi batean Primo Levi nor izan zen dakigulako, zeren eta, bere izena ez bagenek, edozein poetaren arimaz ari diren bertsoak baizik ez zitzaizkigukeen begitanduko.

A vous parle, compaigns de galle:
Zuoi diotsuet, parranda lagunoi
ni bezala hitzez mozkortuoi,
ezpata-hitz eta pozoi-hitzez,
giltza- eta mako-hitzez,
gatz-, mozorro- eta nepente-hitzez.
Gu goazen lekua isila da
edo gorra. Bakarti eta gorren linboa da.
Azken txanpa gorrik ibili behar duzu,
azken txanpa bakarrak ibili behar duzu.
(Ahotsak: Xavier Bovedaren itzulpena, Labayru, 61.zbk, 2017).

Sumatzen dugu zertaz ari den Primo Levi, jakina. Baina haren poema guztiek eramango al gaituzte Holokaustora? Ez du zertan horrela izan behar, alajaina. Hala ere, nola libratu bere egin duen lurralde literarioaren itzaletik? Kondenatua al dago Primo Leviren poesia gai bakar edo nagusi baten ingurukoa izatera? Ez al zuen Primo Levik Holokaustoarekin zerikusirik ez zuen beste ezertaz idatzi? Bai noski, prosan behintzat ogibide zuen kimikaz eta beste: *Il sistema periodico*, kasuko. Eta poesian?

*Abbi pazienza, mia donna affaticata,
Abbi pazienza per le cose del mondo,
Per i tuoi compagni di viaggio, me compreso,
Dal momento che ti sono toccato in sorte.
Accetta, dopo tanti anni, pochi versi scorbutici
Per questo tuo compleanno rotondo.*

Ez al da amodiozko poema huts bat, maitaleari egiten dion otoi berarekin egonarritsu izan dadin? Eta hala eta guztiz ere, *dopo tanti anni, pochi versi scorbutici* horrek berriro iradokitzen digu Primo Leviren gatibualdia nazien kontzentrazio-esparruetan.

*Neskatxa izan nintzen, dantzarako uzkurra;
geometra, zirkuluaren sekretua ikertu nuen
eta hodei eta haizeen bide zalantzakorrak:
negarra barrea eta artizar ugari ezagutu nituen.
Hortaz, ez zaitezte nitaz trufa, Agrigentoko jendeok,
baldin eta gorputz zahar hau marka arraroz beteta badago.*

Autobiografia izeneko poema dugu. Ez du Leviren bizitzaren berri zehatzik ematen. Izan liteke beste inorena ere. Esan liteke inoiz izan ez den norbaitena. Alabaina, eta beste behin ere: *baldin eta gorputz zahar hau marka arraroz beteta badago*.

Eta alde zurretiaz Primo Leviren ezer irakurri ez bagenu? Baiterik edozein olerkariaren poemak izatea, bai. Poeta korapilatu eta ilun bat? Ez dut uste, zaila, oso zaila, zeren, bizpahiru poema kenduta, gainerako guztiek berehalaxe susmoaren itzala gainean jartzen zaituzte, hau da, honakoa bezalako bertso batzuk irakurri berehalaxe asmatzen duzu ildo sakon, goibel eta larri batek Primo Leviren poesia osoa zeharkatzen/kutsatzen duela.

*Guretzat, jaustean, ez dago salbaziorik.
Itsu ausart batek lantzaren puntarekin
bilatu zidan bihotza luzaroan.
Ilunabarreko gailur ubel hauei
jaurti diet nire alferrikako
orro hiltzorikoa: "Absurdoa, absurdoa.*

"Elefantea" du poemak izena. Primo Leviren poesian dena da Holokaustoaren iradokizunik, beharbada bere prosaren aldean, non munduari azaldu nahi zizkion Holokaustoaren nondik norakoak ahalik eta gordinen, zintzoen, zehatzen, bere poesian, aitzitik, bere eskarmen latzak iradokitzen ziona baino ez zuen bertsoetan islatu nahi. Edo bestela esanda, Primo Levik kontzentrazio-esparruetatik zekarren zama astuna, urteetan ere gordetako, arindu egin zuen. Alde horretatik, Primo Leviren poesiak Holokaustoaren laztasuna zein munstrokeria bere prosak baino milaka aldiz hobeto iradokitzen dituelakoan nago. Zergatik? Poesian Primo Levik didaktikoa edo ezereen bozeramailea izateko inolako premia edo eginkizunik ez duelako. Poesian Primo Levi libre da bere buruaz hitz egiteko, gordintasunean arin-arina izateko. Hona hemen "Shema" izeneko poema.

*Begira hau gizona ote den,
lupetzan lan dagiena
bakerik ez duena
ogi puska batengatik borrokatzen dena
baietz edo ezetz batengatik hiltzen dena.
Begira hau emakumea ote den,
ilerik gabe eta izenik gabe
gogoratzeko indarrak gabe
hutsik begiak eta hotzik altzoa
neguko igel bat iduri.*

JULE GOIKOETXEA

Jule Goikoetxea Filosofian doktorea da eta Tractatus da argitaratu duen lan bakarra. Buru belarri dago Susa argitaletxeko Lisipe bildumarekin eta bere proiektu literarioak ez ditu alde batera utzi.

Testua: Amaia Garcia / Argazkiak: Iñigo Ibañez

Tractatus izan da argiratu duzun lan literario bakarra eta poesia da. Zergatik poesia?

Poesia, berez, nahi gabe ateratzen zait; eleberrri batekin alderatuta oso erraz egiten dudan zerbait da. Bestetik, idazten hasi nintzeanean poesiarekin hasi nintzen. Horrek adierazten du espontaneotasun hori, edo nahigabe ateratzen zaizun hori, formatu horretan ateratzen dela. Pentsatzen duzun formatu horrek askoz ere antz gehiago dauka poesiarekin, eleberrri batekin baino. Bestetik, nik dudan lanarekin, zailagoa ikusten dut eleberrri bat idaztea, poesia baino. Nire kasuan, behintzat, poesia azkar egiten dut; gainera motzagoak izan daitezke eta ez dituzu pertsonaiak osatu behar, nobelan bezala. Niri oso erraz ateratzen zaidan pentsatzeko era bat da poesia.

Liburu horretan hainbat gai jorratzen dituzu: plazera, politika, disidentzia, gorputza, droga, maitasuna eta abar. Gai horiek guztiak hiru ataletan antolatatu zenituen: *civicus, magnanimus eta innavigabilis*. Nola antolatu zenuen hori guztia?

Hiru zatitan banatzearena, liburua nahiko garatuta zegoenean erabaki nuen. Hainbeste poema daudenez, gauzak erdibitzeak eta zatitzeak asko erraztu zidan lan egiterakoan. Baina ez dago gai aldaketarik zatiketa honetan, hiru ataletan gai guztiak ukitzen dira. Egia da azken atalean desioaren eta errealtatearen poemak abstraktuagoak direla, lehenak baino, nahiz eta denak nahiko abstraktuak izan. Baina printzipioz liburua ez dago gaika zatitua, poemak ordenatzeko modu bat baizik ez da.

Atalak antolatzerakoan, kontuan izan nuen poemen intentsitatea eta abstrakzio maila edo zailtasun maila. Modu horretan atal guztiek dute zailtasun edo abstrakzio maila berdina.

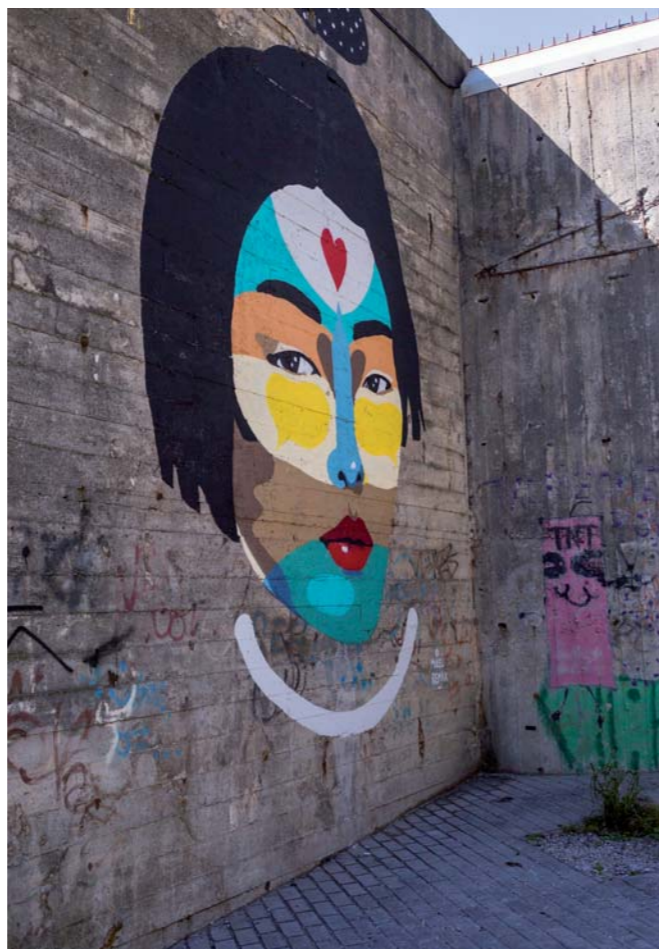
Tractatus liburua zure aita Tomas Goikoetxeari eskainia da eta liburuko azken poema bere inguruan hitz egiten du. Zer nolako erlazioa izan zenuen berarekin?

Nik gehien maite nuen pertsona izan zen nire aita eta oso erlazio berezia eduki nuen.

Bera oso berezia zen, nirekin zinemas hitz egin ordez KGBri buruz hitz egiten zuen, esaterako. Bera idazlea zen, politikaria, ostalaria, eta literatoa ere bazen. Idazten hasi nintzenetik, beti ondoan eduki nuen, dena irakurtzen zidan, tesia ere irakurri zuen. Berari esker poesia egitetik eleberria egitera pasa nintzen, berak esan zidalako. Nire poesia oso abstraktua zela esaten zidan eta testuari arnasa utzi behar niola ere esan zidan. Horretarako eleberrri bat egitea egokiagoa zela aipatu zuen. Beraz, hamabi urterekin nire lehenengo narrazioa egin nuen; gero poesiara itzuli nintzen eta oso dentsua izaten jarraitu zuen. Hamazazpi urte nituela, aitak eta biok *Jantzi* liburua idatzi genuen, baina ez genuen argitaratu.

Zergatik ez dago argitaratuta?

Ez dugu inoiz ezer ere bidali argitaratzera; eta galdera ona da. Nire aitak beti esaten zidan presarik ez izateko argitaratzeko orduan. Produzitzen dudanarekin ez dut hainbeste presa hartzen, oso zorrotza naizelako eta ez dudalako edozer gauza argitaratu nahi. Bestetik, idazterakoan, nik ez nuen inoiz irakurlea buruan. Beraz, publikatzearena ez nuen pentsatzen, nik idazten nuen behar nuelako eta nire aitarekin solasteko modu bat zelako. Aldizkarietan eta abar idazten hasi naizenean, hor hasi naiz irakurlea kontuan hartzen. Era berean, konturatu naiz produzitzen dudanarekin zerbait egin behar dudala eta motibazio handi bat izan da jendeak nire testuak jaso eta horrekin zerbait egiten duela jakitea. Horretaz konturatu naiz egunkarietan idatzi dudanean, jendeak nik idatzitakoarekin gauzak egin edo esan dituenen. Horri esker, poesia liburuan piska bat gehiago hartu dut kontuan irakurlea, nahiz eta oraindik seguraski gehiegi ez, badakidalako jende askorentzat zaila izan dela, baina nik ere ez dakit iritsiko ote naizen

noizbait zerbait ulergarria idaztera, gehiengoarentzat. Saiatu izan naiz errazagoa egiten, baina ezin dut nire estiloa aldatu.

Nire estiloa oso trinkoa da, eta badakit irakurlea gehiago eduki behar dudala buruan, batez ere Elkarrekin aterako dudan liburuarekin. Baina badakit ere non dauden nire limitazioak, ez naizelako erraza ulertzen eta hori ez da nahita egindako zerbait. Nik gauza hauek pentsatzeko eta idazteko, horrela egin behar dut; argitasunari kalte egiten diot, baina hor oreka bat mantendu behar da. Jendeak ni ulertzea ere nahi dudalako. Azken finean, guztion helburua elkar ulertzea da, baina erreproduzitu gabe betiko diskurtso komuna; bestela betiko kontzeptuak erreproduzitzen dituzu.

Tractatus egin ostean Erractus proiektua eraman zenuen aurrera Danele Sarriugarte eta Kattalin Minerrekin. Nolako esperientzia izan zen?

EAKo poesia jardunaldietan 2014. urtean sortu genuen. Bertan Danele Sarriugarte, Kattalin Miner eta hirurok oso lagunak egin

ginen. Danele Sarriugartek *Erraiak* liburua zuen eta nik *Tractatus*. Bi liburuak aurkezteko aukera izan zen Kattalin Minerren laguntzarekin.

Hor erabaki genuen aurkezpena elkarrekin egitea, baina ez aurkezpen normal bat, baizik eta gero *Erractus* izango zena.

Elkarrizketa bat izan zen Daneleren obraren eta nirearen artean, hiruron artean egin genuen solasaldi hori, ahots desberdinak erabiliz eta pasarte desberdinak aukeratuz. Uste genuen potentzia amankomun bat zegoela bi obra horien artean.

Bata oso abstraktua da: eta bestea, oso zehatza; baina bietan badago haserre filosofiko eta politiko bat, eta intentsitate antzeko bat; geu ere antzekoak gara. *Erractus* ez zen espektakulu bat; liburua aurkezteko modu bat zen. Gertatzen da gero *tour* txiki bat egin genuela, baina ezin da konparatu obra performatibo batekin edo antzerki batekin.

Erractusen antzezteka toki txikietan egin zenuten. Zergatik? Zerikusi handia dauka tokiak, eta hor nola egiten duzun inpaktua.

Literatura beti daukat buruan, baina ez dakit noiz amaituko dudan idazten ari naizena.

Leku txikietan arrakasta handia izan zuen, toki handietan batzuetan gutxiago, oso hotza eta zaila delako transmititzeko. Jendearen inpresioarekin jokatzeko guren, nahiz eta jende askok dena ez zuen barneratzen, pare bat esaldirekin geratzen zen; baina gero nahi zuenak obra irakurtzeko aukera zuen. Esan dudan bezala, ez zen antzezlan bat, baizik eta idatzitakoa zabaltzeko era bat eta umore pixka batekin.

Aipatu duzu entseiu bat idatziko duzula, hori da esku artean daukazun lana?

Bai, ni berez filosofiak nator, eta gero ikerketa desberdinak egin ditut, baina beti idazten dut posizio filosofiko teoriko batetik.

Orain Oxforden azkeneko lau urtean egindako ikerketa bildu dut. Liburua ingelesez idatzi dut, nik ingelesez egiten dudalako lan eta bera oso akademikoa da, demokraziaren eta globalizazioaren ingurukoa, eta euskal lurraldearen ingurukoa ere bai. Lan honetako galdera nagusia honako hau da, zer behar duen demokrazia aro global honetan garatzeko. Hor ukitzen da pixka bat Euskal Herriaren egitura politiko federala eta sartzen dira hainbat eta hainbat proposamen teoriko: demokrazia eta estatuen teoria duen maila patriarkala eraldatzeko eta garatzeko. Hala ere, ez da patriarkatuari buruzko lan bat, baizik demokraziaren eta estatuen ingurukoa.

Liburua Oxforden atera dut ingelesez, eta nik euskaraz liburu bat atera nahi dut. Liburu honen itzulpena egingo banu, bakarrik nire ikasleek irakurriko lukete eta hori ez da helburua, ingelesezko bertsioa dutelako.

Elkarrekoekin hitz egin nuen honen inguruan eta nire lan akademikoaren itzulpen bat egin dugu, baina modu errazago batean. Danele Sarrigarterekin batera lan egin dut uztailean nire lana itzultzen. Danelek gainera euskara asko errazten du, nik menpeko esaldi oso luzeak idazten ditut eta Danelek oso ondo zatitzen ditu esaldiak. Lan honen helburua da interesa duen edonorentzat modu errazago batean nire lan akademikoa plazaratzea eta, horretarako, irakurlea kontuan hartzen saiatu gara.

Gaur egun, ba al duzu lan literarioerik esku artean?

Literatura beti daukat buruan, baina ez dakit noiz amaituko dudan idazten ari naizena.

Printzipioz ez da poesia liburua izango, filosofia literarioa baizik. Literatura nahastu nahi dut, eta pertsonaiek oso izaera filosofikoa izango dute. Printzipioz oso motza izango da; lanean nagoenez, ez dut hainbeste denbora literatura jorrazteko. Berlinean idatzi nuen eleberrian oinarritutako lana idazten ari naiz. Bertan bi jainkosa dira protagonistak, filosofia beti izan dudalako nire buruan; eta liburuan, gainera, genealogia bat dago. Uste dut lan ambizioa dela, eta jada 50-60 orri idatziak dauzkat.

Paraleloki, beti ari naiz zerbait idazten, literatura, poesia edo egunerokoa; baina dena oso filosofiko-teorikoa izaten da. Idazten dut behar dudalako, horregatik askotan ez dut publikatu.

Ba al duzu argitaratu gabeko lanak publikatzeko ideiarik?

Printzipioz ez, ez daukat intentziorik publikatzeko. Adibidez, *Jantzi*, aitak eta biok egin genuena, norbaitek eskatuko balu ar-

giratatuko nuke. Batez ere Tomasengatik; polita izango litzateke argitaratzea.

Berlinen idatzi nuena atera nahi dut eta garatu, baina ez daukat presarik, ni jada ateratzen naiz prentsan dezente. Nire diskurtsoa, batez ere politikoa, iristen ari da; edo, behintzat, ni esaten ari naiz esan beharrekoa, eta horrek lasaitzen nau. Hori da nire beste alde, gauza asko dauzkatz esateko. Horregatik hasi naiz lehenago prentsan idazten, literatura publikatzen baino.

Prensa zuzenagoa da, eta oso inzidentzia handia du. Nire poesia liburua zazpi ehun edo zortzi ehun lagunek irakurriko zuten, prentsan idatzitako artikulu batek, hamar mila edo hamabost mila pertsonak irakurtzen dituzte.

Seguraski, prentsan idazten ari naizenez, ez dut horrenbeste presarik eduki nire produkzio literarioa ateratzeko, beste bide batzuetatik esaten ari naiz esan nahi dudana. Ez dut hainbesteko urgentziarik literatura publikatzeko; baina iritsiko da uea.

Nik hogeita bost urte eman ditut formatzen eta nahiago dut idatzi, diskurtsoa oso jorratua dudanean. Uste dut momentu horretan funtzionatzen duela. Urtebete egin dut *Berrian* idazten, inzidentzia izan du, formakuntza egon delako, baino ez dut neure burua ikusten idazten idaztegitik urte askotan zehar. Niri hori ez zait gustatzen, urtebete egon naiz eta utzi egin dut sentitzen dudalako ez daukadala esateko gauza gehiago. Hori bakoitzaren perspektiba da; egia da nire perspektiba ez datorrela bat kanpoko perspektibarekin, jende askorentzat seguraski gauza asko ditut argitzeko.

Lisipe, Liburu Bilduma Feministaren editore zara eta jada hiru liburu argitaratu dituzue 2016.urteko urritik. Abiadura onean zoazte.

Bai, agian gehiegi. Lisiperekin gertatu da hamar autoreri proposatu niela proiektua eta lehena argiratu baino lehen hamar liburu itxiak nituela. Jada badakit bakoitzat zer liburu aterako duen hurrengo urteetan.

Liburuak motzak dira, eta lehenengo urtean hiru liburu atera ditugu. Egia da batak bestea zapaldu dezakeela eta, agian, datorren urtean bi aterako ditugula soilik, udaberrian eta udazkenean, batak bestea ez zapaltzeko. Baina erritmoa eraman dezakegu, emakume piloa dagoelako gauzak sortzen.

Euskal Herriko mugimendu feministaren barruan euskal pentsamenduaren eskola sortu nahi dugu. Eskola hori ez da erai-kin bat, horretarako diskurtso amankomun bat sortu behar da, jende desberdina erreferente izanik. Etortzen diren belaunaldi berrietatik hasi, eta hemen dugun pentsamendu distintibo hori garatzen joan behar da. Horretarako erreferenteak behar ditugu. Erreferenteak sortzeko gauzak atera eta publikatu behar dira.

Niretzako oso garrantzitsua zen pentsamendu bilduma bat ateratzea, eta batez ere identifikatzea badaudela baldintzak hori egiteko. Zeren orain dela hamabost urte, agian ez zen erraza hori lortzea. Arantza Urkaregi eta Mariluz Estebanen belaunaldia hartzen badugu, gutxi dira; baina orain gehiago dira idazten dutenak eta ez bakarrik unibertsitatean. Mugimenduan ere badira idazten ari diren emakumeak. Egoera hori ikusita, erabaki nuen Lisipe ateratzea. Gainera horrek animatzen du beste batzuek ere idaztera, gehiago sortuko da.

Printzipioz, gustura gaude atera dugunarekin, arrakasta handia izan dute salmentei dagokienez. Nik uste gaiak ere nahiko potentek direla. Oso pozik nago nire gaiak direlako, feminismo erradikala delako, eta ni horrekin eroso nagoelako. Horrek ez du esan nahi lekuri ez dutenik feminista liberalek eta abarrek. Lisipen lekua dauka jende guztiak, gure ideia da bertan argitaratzea Euskal Herriaren feminismoaren inguruan idazten ari garen guztiok. Esaterako: Tere Maldonado, Arantza Urkaregi eta Mari Luz Estebanen belaunaldia eta gero belaunaldi berria, Zuriñe Rodriguez eta beste hauek guztiak.

Nahiko pozik nago, eta pasada bat da oso efizienteak direlako emakumeak ikerketan jartzen direnean. Oro har, emakumeoi izugarri exigitzen zaigu bizitzan. Ikerkuntza arloan berdina gerta-

Ez dut hainbesteko urgentziarik literatura publikatzeko.

tzen da, eta lan oso txukunak aurkezten dituzte eta oso kalitate onekoak. Horrek, asko errazten du Lisiperen erritmoa; bestela imajinatu pentsamendu bilduma batean epeak errespetatuko ez balira. Oso esigientea naiz eta autoreak oso ondo betetzen ari dira. Oso onak dira Lisipen argitaratu duten emakume guztiak, adibidez Wittigen liburuan itzultzaileak paregabeak dira. Nik liburu horren itzulpena oso erraz eta oso azkar irakurri nuen lan oso ona egin dutelako eta

Wittigen pentsamendurekin oso ados daudelako. Lisipen idatzi dutenen artean nahastuta dago bakoitzaren produkzio akademikoa eta politikarekiko pasioa.

Euskaraz sortutako saiakera argitaratzeko helburua du Lisipek, baina Monique Wittigen Pentsamendu heterozuzena itzulpena da.

Bai, eta hala gertatu da Wittig, gaiarengatik, nahi genuelako bilduman, eta liburu motza denez formatuan sartzen zen. Bildumako liburuak aktibistak dira eta Wittig oso ondo zetorren horregatik. Printzipioz ez da itzulpen gehiago egongo, euskaraz sortutako lanen bilduma delako Lisipe.

Zer ekarriko digu Lisipek?

Aurtengo udazkenean Itziar Mugikak aterako du bere liburua. Ikertzaile bat da eta tesia segurtasun dispositiboaren inguruan egin zuen. Zuriñe Rodriguezekin eta Nora Mirallosekin batera

kooperatiba bat sortua dute, bizitza, elkarbizitza eta gatazka politikoaren ingurukoa, eta gatazka politiko kontuetan adituak dira. Itziar Mugikak bere ikerketa, batez ere, Kosovori eta nazioarteko beste gatazka politikoei buruz egin zuen, eta Lisiperen bidez hona, Euskal Herrira, ekarriko dugu segurtasun dispositiboaren analisia, patriarkala izan ala ez. Mugikak aztertu du nola aplikatu den segurtasunaren diskurtsoa eta diskurtso horren pean zer nolako eskubideak kentzen diren eta abar...

2018. urtea Iratxe Retolazarekin irekiko dugu, ondoren Lorea Agirre eta Idurre Eskisabel etorriko dira Feminismoa eta euskara gaiarekin.

2019. urtetik aurrera gai eta idazle asko izango ditugu baina oraindik ez dut ordena zehaztua. Bilgune Feministatik, Miren Aranguren, Edur Epelde eta Iratxe Retolazak egindako *Gure Genealogia Feministak* liburua, modu motzago batean jarriko dugu. Tere Maldonadok, Arantza Urkaregik eta Yolanda Jubetok ere idatziko dute. Medeak-etik seguru asko Josebe Iturriotzek biolentziaren inguruan idatziko du zerbait. Katalin Minerrek urtero aldatzen dit proiektua, baina berea ere zerrendan dago. Geroago ere gauza gehiago aterako dira, *doctorando* askoren proiektuak argitaratzeko aukera izango delako: batez ere patriarkatuaren inguruan egiten ari diren lanak izango dira. Lisipe bilduman idatzeko ez da soilik patriarkatuaren inguruan idatzi behar; edozein gairen inguruan idatzi daiteke ikuspuntu feminista batetik.

Dylan Swansea

KANONAZ HARAINDI BADA POESIARIK

Testua: Hasier Rekondo

Asko hitz egin da kanonaz literaturan. Harold Bloom bezalako kritikari mediatikoeak jarri dituzten apetzako irizpideen eraginez, bakoitzaren esparru kultural eta soziologikoak ezartzearen kariaz, ematen du kanona ezinbestekoa dela literaturaren nondik norakoa endelegatzeko, batez ere lan akademikoetan. Horrela bada, kanonaren ezarpenak eztabaida antzuak eta ez hain antzuak eragin ditzake. Eta, maiz, eztabaidok literatura sustraitzen den zuhaitza ikustea oztopatu dezakete, literaturaren kalitatea. Italo Calvinok esan zuena klasikoen gainean esan liteke kanonaren gainean ere: “Klasikoak diskurtso kritikoen hauts etengabe bat sortzen du, baina obra horrek etengabe kentzen ditu gainetik”. Poesiaren kasuan, non eztabaidak etereoagoak baitira, gauzak askoz ere gehiago konplikatzen zaizkigu, kanona ezartzeko irizpideak arras subjektiboak baitira.

Susa argitaletxeak abiarazi Munduko Poesia Kaierak (MPK hemendik aurrera) bildumaren hastapenetik sortu zaizkit galdera errepikakor berberak garunean: Zergatik autoreok beste batzuk baino lehenago? Zein da aukeraketa egiteko erabilitako irizpidea? Esan liteke itzultzailearen nahiak gidatu dituela nagusiki bildumaren aukeraketak? Bilduma zuzentzaile Beñat Sarasolari irakurri nion behin sare sozialetan XX. mendeko poeta guzti-guztiek izango dutela lekua argitalpenetan, lehenago edo beranduago, bilduma batean ordenak garrantzirik izango ez balu gisa. Apika, ezintasun teknikoek baldintzatu dute orain arteko aukeraketa. Alta bada, oraindik orain iragan mendeko poetarik kanonikoenak edo esanguratsuenak ez zaizkigu agertu, hala nola, T. S. Elliot, W.A. Auden, Joseph Brodsky edo Luis Cernuda, J.L. Borges-en poema sortak ahantzi gabe. Espero dezagun, bada, Sarasolaren berbak egia bihurtzea eta iragan mendeko poetarik onenak ahal bezain pronto euskarara ekarriak izatea, itzultzaile bakoitzaren gogo bat edo beste gorabehera.

IRUDIEN BOTERE SALBATZAILEA

Eta, hala ere, iritziak iritzi, poeta handiak egon badira iruzkintzera goazen bilduma honetan, 2017ko urteari dagozkion hiru argitalpenetan, hain zuzen ere. Horietako bat Dylan Thomas dugu (Swansea, Gales, 1914ko urriaren 27a – New York, 1953ko azaroaren 9a). Lehen inpresio batean, Thomasen aurak atzera bota dezake literaturaren erroetara bakarrik jo nahi duen edonor. Izan ere, haren gainean eraiki malditismoaren lainoak erabat baldin-

tzatu du haren poesiarengana begirada zuzena luzatzea. Gales-tarraren poesiaren indarrak eta botere telurikoak, mitoa hauts bihurtzen baitu, aurreiritzi guztiak zokoratuz. “*Munduaren eguraldiko prozesu batek / Mamua mamu bihurtzen du; amaren ume bakoitza / Bere itzal bikoitzean datza. / Prozesu batek ilargia eguzkiaren kontra bidaltzen du, / Azalaren gortina urratuak itxi; / Eta bihotzak laga du bere hilotza.*”, dio “Bihotzaren eguraldiko prozesu batek” poema sinbolistaren azken ahapaldian, Iker Alvarez dugu itzultzaile. Halere, Alex Gurrutxagak bere *Berriako* iruzkinean (Berria, 2017-06-25) aipatu zuen legez, Thomasek harago eramaten du sinbolismo hori, “Thomasek mugara eramaten du tropoen lanketa, eta horretan bereziki gertu legoke W. Blaken eta A. Rimbauden irudi-mozkorraldietatik”.

Thomasen ustez, poema on batek ekarpena egiten zion erreallitateari: mundua ez baita gehiago gauza bera izango poema on bat eransten zaionetik. Poema on batek lagundu egiten du, haren iritzi, unibertsoaren moldea moldatzean, are gehiago, “*helps to extend everyone's knowledge of himself and the world around him*”, hau da, norberaren gaineko eta inguruko munduaren gaineko ezagutza hedatzen laguntzen du. Dagoeneko ohartu gara, Thomasentzat poema onek bakarrik lor dezaketeka hori guztia. Dena den, puntu honetan, W.H. Audenen esaldi ospetsu hura gogoratu beharra dago. “Poesiak ez du ezer aldatzen”. Arestikoa aipatu arren, Thomasek berak bazituen bestelako iritzirik ere, poeta on guztiek bezala kontraesanak bere baitan baitzeuden, Thomasentzat poesia ez zen bizitzako gauzarik inportanteena. “Nahiago dut bainu-bero batean etzanda egotea Agatha Christie irakurtzen eta karameluak miatzatzen”, esan zuen.

*Nire artisautzan edo arte bakartian,
Gau isiletan egina,
Ilargia bakarrik ozen denean
Eta maitaleak ohean dautzanean
Samin guztiak beso artean,
Argi kantari baten ondoan lan dagit
Anbizioz ez dut, ez dut ogirik helburu,
Ez harrokeria, ez xarma-trukerik ere
Bolzko eszenatokietan,
Haien bihotzik sekretuenaren
Ordainsari xumea baizik.*

Berriro ideia bera, poetak ez du anbizioirik ez harrokeriarik saminak uxatzea baino. “Nire artisautzan edo arte bakartian poema neurtuari” horretan poesia xumearen pope izan nahi duela aldarrikatzen du, besterik ezean.

Aditu askok aipatu dute Thomas ez dela inondik inora poeta hermetikoa; esaterako, T.S. Eliotekin alderatuz gero horrela da. Baina haren poesian bada hizkuntzaren lanketarik eta ahalegina intelektuala eskatuko dio irakurleari batez ere poetaren ekarpen bereziak integratu ditzan, berezko dohaina du urregin baten gisara ehuntzea naturaren eta gizakiaren arteko harremana.

*Husten ari da eguna
Jainkoak bizkortu duen uda bukaeran
Uharka dabil izokin koloreko eguzkia
Itsasoak astintzen duen nire etxean
Harri bizkorren gainean
Txio-fruituez nahasita
Bits, flauta, arrain-hegal eta luma
Baso baten apo dantzarian
Itsas-izardun hondar zikinaren ondoan
Arrain-saltzaile gurutzeaz
Kaio, gaita-jole, berberetxo, eta belak,
Hor, kanpoan, bele beltz, gizonak
Hodeien aurkari, eta hodeiak
Ilunabar-sareetan abaildurik.*

Susang Sontagek gogoratu zigun irismen handiko kontzientzia, eta batez ere kontzientzia literarioa, ez dela solipsista, hau da, ez da auto-laguntza liburuek jorratu ohi duten pentsamendu isurketetan itozten¹. Xehetasunak eta ekarpenak emateko maisutasunean jartzen du sorkuntzaren iturria idazle amerikarrak. Thomasen kasuan, argiro nabarmentzen da aipatutakoa maisuki emateko trebezia. Ez da kasualitatea, hortaz, “*Cwmndonkin Driveko Rimbaud*” poeta gisa bere burua definitzea galestarrak. Sorkuntzari dagokionez, Galesko literatura tradizionalaren aingurak erabiltzeaz gain, mito eternalak eta unibertsalak jorratuko zituen, hala nola, bizitzaren isla emateko “Lehergarri berdean zehar lorea gidatzen duen indarrak”, edota heriotzaren berri emateko “denboraren ezpainek iturburutik xurgatzen dute”. Bada, etengabeko galera hori izango da Thomasen lanean errepikatzen den gai totemikoa, eta galera hori, denboraren iraganaz borrokatze-ko modu bakarra testigu izatea den modura, zentzumen guztiak ezabatzearekin bat etorriko da. Thomasek Naturan eta Jainkoan sinesten baitzuen, haren poemak sinestuen horren gehigarri gisa uler litezke, nolabaiteko begi oro-begirale bilakatzea zen bere lan osoaren xedea, ondorengo laudorio zale errepikakorrek (haren izena hartu zuen Zimmerman berriki izendatu Bob Dylan Nobel Sariduna barne) saldu nahi izan diguten auto-eraipearen gorazarre horrek (heriotzaren gainean ere mozkortien gorazarerako beste mito bat eraiki baitzen: 18 whisky jarraian edan ondoren hil omen zen, erabat gezurra zena) ez du zerikusirik galestarraren xede nagusiarekin.

*Itsaso hauei kolorea eta forma eman zienak
Itxuratu zituen nire lohi-kideak, eta zeruaren kutxa
Bere koloredun bikiez bete uholde garaian;
Oi, mapa itxuragabeetan gailen dena,
Egin nitaz mundua, nik egin dudana bezala
Zure uztai ibiltariaz giza itxura zoriontsu bat.*

Thomasen poesiak badu, halaber, izaera mitiko galdu baten az-tarnarik. Jainko-mitikoak poetarekin borrokan hasteko prest dira

eta honen ezintasunaren aurrean bere poesia erlijioa galtzearen ondorengo naufragio pertsonalaren kronika ere bada. Nobel Saridun Seamus Heaney poeta irlandarrak Oxforden Galesko idazlearen gaineko hitzaldi bat eman zuenean honela ireki zuen bere azalpena: “Dylan Thomas egun historia kasu bat da, poesiaren historian atal bat den gisara”, eta bere buruari galdetzen zion nolatan ahaztu dugun “Thomas Poeta”. Bere aitaren gaineko *Eresia* poeman, Thomasek zera idazten du:

*Mugitu ziren esku gaixoan, heltzen nintzela ari,
Eta begi itzalieta ikusi nituen itsasoaren sustraiak.
Lasai zoaz zeure muino kruzifikatura, esan nion
Bere gorputza utzi zuen aireari.*

Hortaz, Thomas poeta ahaztea gure aita ahaztea moduko bekatua da.

RICH, ISILIK EGOTEAREN AURKAKO AHOTSA

“Poesiak jokatzeko al du paperik gizarte aldakuntzan? Galderari erantzunez, honako hau adierazi zuen behin Adrienne Rich-ek (Baltimore, Maryland, Ameriketako Estatu Batuak, 1929ko maiatzaren 16a - Santa Monica, Kalifornia, 2012ko martxoaren 27a): “Bai, poesia hizkuntza askatzailea denean, gure baitako zatiak konektatuz, gu bezalako eta gu ez bezalako beste batzuekin konektatuz, gure desioa berreraikiz...”. Hortaz, Richen ustean, poesia beti dago konektatuta, eta “konexio” hitza oso sustraituta haren lanean, gure eta besteen arteko erlazioekin. “*Lehenago bezala behera begira nabil kalearen erdialdera, ibaira / etorbideen ibaietan barna ibilian / leizeen dardara sentituz asfaltoaren azpian / dorreetako argiak pizten ikusiz / lehenago bezala ibilian / gizon baten gisan, emakume baten gisan, hirian / nire amorru bisionarioak ikuspegia garbitzen didala / eta errukiaren pertzepzio xeheak / amorru horretatik loratuz doazela*”, idazten du Richek, Maialen Berasategik itzulita, *Arrotza* izenburuko poeman.

Kanon patriarkalaren poeten artean egon ez arren, nahiz Estatu Batuetan ia sari guztiak (Yale Younger Poets Award, National Book Award for Poetry, Poets’ Prize, Robert Frost Medal, Wallace Stevens Award) irabazi, Richek badu gaitasun berezi bat: mundua ulertzeko dugun modua eraldatzeko boterea. Eta aldaketa hori beti datorkigu hizkuntza poetiko askatzaile baten eskutik. Hizkuntza poetikoak asmatu egingo baitu izateko eta ikusteko moduak, Richen mundu poetikoan murgilduz gero.

*Erokeria. Suizidioa. Hilketak.
Ez al da beste biderik?
Etsaia, begi-bistatik kanpo beti
elur-erraketetan
hurrengo basoan, gorderik
elur-nahaspila batean, elur-papina gorrotagarri,
behin izakirik /suntsitzaile
eta iheskorrena izan zena
My Lai-n haurtxoei goitik tiroka
liskar bete-betea desagertzen.
Airearen eta ilunaren printzea
gorpuak zenbat diren zenbatzen, masturbatzen egitateen
egindegian.*

“Amorruaren fenomenologia” horretan Richen hizkuntza askatzaile horren presentziak jabetzen gara. “Denak hiltzen zarete 15 urtetan”, esan zuen Diderotek, / eta bihurtu erdi kondaira, erdi konbentzio...”. Richen poesia erabat feministak bihurtuko zen 1963an argitaratu *Snapshots of a Daughter-in-Law. Poems 1954-1962* (Errain baten argazkiak)

Beñat Sarasola

liburu eta izen bereko poemari esker. Aurretiaz idatzitako *Izeba Jenniferren tigreak* eta *Bekatuan bizitzen* poemetan nolabaiteko kutsu feminista agertu zuen arren, argazki horietan Richek ez ditu bakarrik hizpide emakumearen xedeak eta horiek eskuratze bideak zuzenean, baizik eta gizarte eta kultura proiektuen barnean emakumea kokatzea. Askotan elkartu izan dira Rich eta Silvia Plath-en lanak emakumeen paperez eta esperientziez hitz egin baitzuten biek ala biek, baina azkenak bere sumina auto-suntsiketaren bidetik ekin zion bitartean, Richek kritika soziala eta gizartearen gaineko ikuspegi berri bat izan zituen jomuga. “*Mundu ziurgabe honetan lekuren bat edukitzea / inork suntsitu ezin duena: hori /guztiz da garrantzitsua. / Hala idatzi zuen / emakume erdi ausart eta erdi on hark / erdi ulertzen zuen hura / borrokatu zuenak. / Inguruko gizon gutxi egin nahi edo ahal zuen gehiago, / eta horregatik deitu zioten harpia, sorgin zahar eta puta*”.

Alta bada, poeta feminista izatea emakumez jardutea bakarrik al da? Nola eraiki dezake poetak hizkuntza poetiko propioa eta poesiaren erraia eraiki bere unibertsoa poesiaren itsaso ezin hautematezkoetan barna? Nolatan jarri ditzake barne zatiak kontaktuan talenturik gabe? Richek bere garaiko beste poeta handi batzuen iturrietatik edan bazuen ere, arras nabarmenak dira “Errain baten argazkiak” aipatu horretan. “*Bi emakume eder, eztabaida batean, /biak harro, bizkor, sotil, aditzen ditut oihuka /*

beira landuan eta maiolikan barna / harrapariak zokoratutako furiak bezala: / eztabaida bat ad feminam, bizkarrean herdoildu zaizkidan / aitzo zahar guztiak sartzen dizkizut zuri, /ma semblable, ma soeur!”. Emakumeaz jarduteaz harago, Richek poesia askatzailea idatzi zuen, haren poesiak askatu egiten gaitu, betiere hizkuntzaren bidez askatu ere.

EDOZERTARAKO PREST DAGOENA

Ezin daiteke esan, halaber, Alfonsina Storni poeta kanonikoa denik. MPK bere bildumaren 20. egiteko Susak aukeratu zuenean, Uxue Alberdiren itzulpenaren estetik, harritu egin nintzen hasiera batean. Denok ezagutzen genuen Mercedes Sosaren kanta famatua, “Alfonsina y el mar”. Bere buruaz beste egiteko itsasoa besarkatu zuela idatzi eta musikatu zuten Felix Luna idazleak eta Ariel Ramirez pianistak, mito erromantikoa plagiatuz. Behar bada, kantak sortu idealizazioaz harago ez zegoen poetarik, haren obra lar ezagutzen ez genuenontzat. Baina MPKri esker Alfonsina deskubritu dugunoi eskerrak ematea besterik ez zaigu geratzen. Storniren poesiari *naifkeria* leporatu izan zaio, eta estilo zehatz gabe bat halaber.

“*Ezinegonez loratuz doan arrosondoa / elikatzen duen izerdia errez doa. / Erreparatu arrosodontik erortzen diren arrosei: / hainbeste dira, gaitz horrek hilko du! / Arrosondoa, gaztea, eta loreak azkarregi ematen hasia, / agortuz doa arrapaladan bizia*”,

1 - <http://www.coldbacon.com/writing/sontag-sebald.html>

Adrienne Rich

*/ zatikaturik, zuhaitza ukitu nahian, / largizko etxea lurra erretze-
ra jolasten”, idatzi zuen “Zentzutasunera itzulera”ren lehen aha-
paldian. Apika, poema ilun horiek zaizkit Storniren gogokoena,
baina ezin izango nuke esan zergatik.*

Bere garairako arras feministak ziren gaiak jorratu zituen Stornik, hala nola, emakumearen sexualitatea, genero rolak eta ezinbestekoa zen gizonarekiko menpekotasuna.

*“Zer esango luke jendeak, mozdadez eta eskasiaz,
halako egun batez, ultrafantasiaz,
ilea tindatuko banu zilarrez eta morez,
tunika greziarra jantzi eta apain-orraziaren orde-
z zinta loratua paratuko banu: miosotiak edo jasmínak,
eta joango banintz kalean kantari, eta nirekin, biolinak;
edo nire bertsoak esango banitu plazetan,
moza! oiesetatik askaturiko pozetan?
Saldoka letozke niri begiratzera?
egingo nindukete, sorginen antzera?
Mezetara deituz lebilzjike ezkilak errepika?
Egiaz, barregarria da, pentsatzen jarrita.”*

Halaber, poeta argentinarraren muinean askatasun egarria nabar-
mendu daiteke. Stornik duen gauzarik erakargarriena, zalantza
izpirik gabe, haren sentimenduekin identifikatzeko erabiltzen
duen soiltasuna arketipikoa da. Esan genezake, indibidualta-
sunetik hitz egin arren, arketipoen isla gardena bilakatzen dela,
oharkabea. Argiro nabarmendu daiteke trebezia hori “Mina”
transzendentziaz beteriko poeman.

*Oharkabea, begirada galdu
eta sekula berri ez topatu:
eta, zutik, zeruaren eta hondartzaren artean,
itsasoaren ahanztura eternal bilakatu.*

Denok izan dugu noizbait gure buruaz ahazteko gogoia baina gu-
txik lortzen dute edozein urrian agertu litekeen sentipen lazgar-
ri hori eternal bihurtzea. Gizakiaz duen ikuspegi zintzo horrek
erakartzen gaitu, molde estetikoak gorabehera, eta haren poesia
kanonaren barruan izan ez arren, haren bertsoak berrirakurtzera
bultzatzen gaituen zerbaitek kateatzen gaitu, kantu batek sortu
mitoa ahaztua legez. “A, mandatu bat: / hark telefonoz berri-
zintzen badu, / esaion ez tematzeke, kanpoan naizela...”.

2017 urteko MPK bildumaren argitalpenak irakurri ondoren,
dudarik ez da poeta kanonikoen haraindi badela poesia eralda-
tzailerik eta esanguratsurik. Alta bada, ni neu bederen, poeta “nagu-
siak”, hobeto esanda niretzat nagusiak direnak, arestian aipatu-
takoak, nire kanona osatzen dutenak, euskaraz irakurtzeko auke-
rak emango didan plazer estetikoaren zain nago. Post-egiaren ga-
raiotan, gozamina aingura gisa erabiltzea bezalakorik ez baitago,
errealitatea aldatu edo ez hori beste kontu bat da.

Arrasondoaren ezinegona bildumako lehen ale horretan nabar-
men ikus daiteke bide berriak jorratzeko grina hori, bizitza sutsu-
ki edateko indar aseezina, bizitzatik poesiaren bidez ihes egiteko
lasterketa. Erromantizismotik ekin arren, egitura berriak bilatu
zituen etengabe edota egitura bako lanak, haren estiloa zatikakoa
dela esan liteke, ez baita batera lineala.

Haren gaiak maitasuna eta emakumearen errealitatea dira,
nagusiki; askotan neurosiak jotako pertsonalitate baten barruan
giltzapetutako poeta baten aurrean gaudela ematen du. Horren
lekuko dira “Hitz lepomoztuak” bezalako harribitxiak:

*Odolustua ni zuengan
—anartean sortu gabeak—
mundu honetako eta besteko sareak,
ilargierdiak,
arrain mamiz soilduak,
hegobako txoriak,
suge hezugabetuak...
Ez barkatu,
bihotz.*

1916 eta 1938 urteen artean argitaratu zituen bere liburuak, eta
hasierako erromantizismo garaietatik surrealismora arteko ibilbi-
dea burutu zuen, batez ere, bizitzako azken garaiko anti-sonetoak
ibilbide horren bokale konplexuena lirarteke. “Zuk eguzkia apurtu
zenidan: konstelazioen / erroteria horzdunetatik zintzilik zegoen,

ALFONSINA STORNI

Testua: Uxue Alberdi

Maitasun poemak, desesperazio poemak, zorion poemak, heriotza
poemak aipatu zituen Igor Estankonak kaiera honi buruz Argian
argitaratutako iruzkinean. Horiei gehituko nizkieke aldarrikape-
nezkoak, lirikoak, protestara hurbiltzen direnak.

Storniren poesia gorputzari eta naturari lotua da, bata da bestea-
ren ispilu. Sutsua da, pasionala. Itsasoari dion bekaizta aitortzen du
hasierako poemetan, haren izaera basa nahi luke atxiki. Indarraren
eta ahuleziaren artean dabil, dantza horretan idazten, ahultasunetik
indarraren alde eginez oinazea karraio. Itsasoak bere obra guztia
zeharkatzen du, bitsezkoa da batzuetan, braustaka dator hurrena,
harkaitza da, blaitu egiten du, eraman, ito, goratzen zaitu, honda-
rra nola xehatzen, poliki baretzen. Poetak berak nahiago izan zuen
bere burua itsasoari entregatu gaixotasunari, otzantasunari, maita-
sunari baino.

Heriotzarekiko elkarrizketa etengabea da, ia hasieratik: “Bizitza
laburra izanen dudana susmoa dut” lerroarekin hasten den “Bihoz-
kada” 26 urterekin idatzi zuen. Atzetik etorri ziren “Heriotzak nahi
balu”, “Hilerria itsasoari begira” eta “Nire hilerriko epitafioa”, bes-
teak beste.

Emakume egokiaren kontra amorrutik izkiriartzen du, ozen aditzen
zaio askatasun nahia, ezarritako bidetik ez joatearen kontzientzia,
otseme-arima:

*Otsemea bezalakoa naiz.
Artaldea birrinduta
mendira alde egin nuen
autadaz akituta.*

Otsemea, bere mantenuaren jabe dena, bere aukeren jakitun, bere
burua babestearen arduradun.

Emakume burutsutat du bere burua, eta horrek sortzen dizkion
lanak aletzen ditu: “Emakume burutsuetan porrota ziuerra da mai-
tasun tratuan”; “Burmuin bizkor orok arima hautsi bat darama, eta
gizonak festa nahi du andre-haragian”; “Etxea, emakume apalak
zaintzen du ondoen; hark ez du irudimenezko mundurik bere”.

Argi du emakume librea izateak zein prezio duen: irudimenezko
mundua, inteligentzia eta askatasuna ez dira bateragarriak gizonen
maitasunarekin.

Gizonekiko amodioak sorturiko ezinegona, kontraesanak, pa-
sioak eta mina ukitu egiten dira ia, hain da agerikoa askaminetik
eratorritako herra. “Zuri nahi nauk” edo “Gizon ttiki” poemetan
zuzenean interpelatzen du Gizona.

Uhandre izenez eta enbatazko abizenez sinatu zituen bere poe-
mak Alfonsina Stornik. Sotiltasun basaz eta edertasun bortitzez.
“Lapitza” poeman lehegailu batekin konparatzen du bere arkatza.
Bazekien jakin poltsan zeramala arma, eta errailetan itsasoa.

LUIS MARI MUJIKA.

Lizartzan jaio zen 1939ko urriaren 10ean. Aurtan hil da, apirilaren 3an. Gillermo Etxeberriak testu hau eman digu argitaratzeko:

Hurbil egon gara azken 30 urteotan Luis Mari eta biok. Lanean Unibertsitatean, despatxu berean, EGAN aldizkariaren arduruan, Adiskideen Elkarteko zereginetan, hainbat eta hainbat ibilaldietan.

Ez da erraza izan ohi hurbilegi dagoen edota egon den zerbaiti edo norbaiti buruz objektiboki hitz egitea.

Luismari, gure arteko gorabehera guztiak barne, lagun on bat izan da, euskaltzale porrokatua, erlijio arloan konbentzituua. Horrek ez zion eragozten kritika egiteko gaitasuna bai hainbat egungo euskaltzaletasun interesatuei, eta bai erlijio arloko hainbat eta hainbat arloei.

Baikorra zen Euskal Herriari buruzko balorazioetan, ete etorkizun ona irizten zion herriari, haren berrindartzeari, haren independentziari. Euskararen etorkizunari buruz, baikorra zen eta atsegin haundiz ikusten zuen euskarak Nafarroan hartu duen gorakada. Mintzaleak ugaltzen ez zirela behin eta berriro esan arren, lehenengo hizkuntza jakitea zela zioen, eta hori bermatuz gero, posible zela mintzoaren "chip" a aktibatzea.

Formazio klasiko sakoneko pertsona, giza balore tradizionalen sinisten zuena. Bere curriculumean bi doktoretza eginak, bata teologian, eta, bestea filologian latinak euskal lexikoan izan duen eraginaz. Bere garai sendoenean langile purrukatua eta ..., eta hainbat eta hainbat liburuen egile, edonolakoak, hiztegi bat barne.

Bere ezagutza sakonen artean jarri behar da Espainiako 27ko belaunaldia sakon sakonetik ezagutzen eta miraritzen zuela. Haren idatzi eta poesietan zehar lar ageri da 27ko idazleen presentzia. Euskal literatur zaharren ezagutzaila, XVI. Mendeko eta hurrengo baladak sakonetik ezagutzen zituen, horren argigarri Euskal Lirika tradizionala izenarekin argitara emandako lau liburuak. Eta gauza berbera literatura modernoaz; horren argigarri bere honako liburuak: Lizardiren lirika bideak, Miranderen poesiagintza (2 ale).

Bere lanerako neurrigabetasunak, esparru handia, handiegia agian, hartzera bultzarazi zuen: literaturaren historia, hiztegia, saiakerak, artikulatuak, gaztelaniaz zein euskaraz, nobelak, toponimia. Agian arlo gehiegitan sartze horrek eragin zizkion hainbat oztopo gaindiezinak.

Eta zer esan bere poesia sorkuntzari buruz? : bere hainbat liburutan, badiu poesia liburu ugari, hamaika, eta haien sarreran agertzen da hari buruzko iritzirik, eskuartearen dudana Juan Mari Lekuonak egina Zortziko hautsiak liburuaren sarreran. Zehatz eta mehatz aztertzen du Luismariren poesiagintza.

Bada idazle bat bere poesiaren gainean lan zabala egina: Maite Zulaika. Idazle honek bi tomotan eman du bere lana, Luismariren poesia garaialdi bat aztertuz. Bide Gioroak (1963) lanarekin hasi eta Aire neurtuak (1982) poemarekin bukatzen da poetarengana hurbilketa saioa.

"Azterketaren zehar garbi gelditzen da L.M. Mujikaren poemagintzak 1960 eta 1970eko hamarkadetan euskal poesian utzi duen seinale eta urrats nabaria. Bai forma eta bai edukiaren aldetik Mujikaren poetika aitzindari izan genuen eta gaurko euskal literaturgintzaren miraila ezin hobeba dugu".

Hagoen lekuan hagoela ere

Badiat hirekin zenbait galdera

Eta erreparo egiteko gogo.

Mezu hau iristen baldin zaik,

Deitu iezadak, eska ezak salbuespen labur bat,

Eta hitz egingo diagu.

Gillermo Etxeberria.

HASIER ETXEBERRIA.

Elgoibarren jaio zen 1957ko apirilaren 6an. Aurtan hil da, martxoaren 29an. "Kazetari, gidoilari, aurkezle eta idazlea izana zen Hasiar Etxeberria. Narrazio, nobela nahiz haur eta literaturako liburu ugari idatzi zituen, eta zenbait sari irabazi horiei esker, hala nola Bilintx haur eta gazte literatura saria (1987), Estatua baten historia lanari esker, Julene Azpeitia ipuingintza saria (1992), Aukera profesionala-gatik, Gabriel Aresti saria (1997), Ipuin postmoderno bat egin diot nere buruari liburuagatik, eta Irun Hiria saria (1999), Arrainak ura baino liburuagatik. Horiez gain, 1988an idatzi zuen bere lehen eleberria, Mugetan, eta 2003an, berriz, Eulien bazka. ETBn 1983az geroztik aritu zen. Zopa haundi, Arkupe, Fahrenheit, Beti eskamak kentzen, Babel eta Ez dago larrosarik saioetan aritu zen, baina telebistan eginiko ibilbidea Sautrela literatura saiora egon da bereziki lotuta. 1999. urtean estreinatu zuten programa, eta 2012ra arte aritu zen etengabe. Etxeberria zen zuzendari eta aurkezle. Urtebete programaziotik kanpo egon ostean, 2013an berrezarri zuten, eta 2016an, Etxeberria ordurako gaixo zegoela, Beñat Sarasolak ordezkatu zuen aurkezle gisa.

1993an, Rikardo Arregi kazetaritza saria irabazi zuen, eta 2012an, berriz, Sautrela saioari eman zioten sari horretako aipamen berezia. Euskaldunon Egunkaria-ren plazaratzea eragin zuen Egunkaria Sortzen taldeko kide izan zen, eta, 2009an, ZuZeuataria eratu zuen. Iazko irailean jakinarazi zuen minbizia zuela Zuzen atarian Minbizia dut izenburupean idatzitako sarreran, gogora ekarri zuen duela 25 urte ere izan zuela gaixotasun hori. Osatu zen orduan, baina kartzinoma "bortitzago, biziago, erasokorrago" birsortu zitzaion".

Berria egunkaritik hartutako pasarte.

MARIJANE MINABERRI.

Bankan jaio zen, Nafarroa Beherean, 1926ko irailaren 7an. Aurtan hil da, otsailaren 23an.

"Idazle gisa, aldizkarietako kolaborazioen bidez ekin zion poemak eta ipuinak plazaratzeari. 1960 urtean Gure Herrian kaleratu zituen bi poema: "Amañokantua" eta "Esku miresgarria". Urtebete beranduago Mari-gorri lana argitaratu zuen eta 1963an Itchulingo anderea...(Goiztiri) ipuin liburu plazaratzen da Baionan eta 1965ean Xoria kantari poesia liburu. Bi lan hauek mugarritzat hartu ditu Xabier Etxanizek haiekin hasten baita benetan euskal haur literatura. Lan xumeak baina, era berean, landuak dira. Itchulingo anderea... liburuan sei ipuin batzen dira, lehenak ematen dio izena liburuari eta bi erbiren istorioa kontatzen zaigu bertan, bata arra, bestea emea. Eta arrak bere bizi arriskatuko du emearena salbatzeko. Libururi amaiera ematen dion ipuina, "Erregina gaztea", berriz, antzinako herri ipuinen estiloko ipuina dugu".

Auñamendi Entziklopediatik hartua.

PIERRE XARRITON.

Hazpainen jaio zen, 1921eko urriaren 19an. Aurtan hil da Baionan, martxoaren 17an.

"Ahanztearen aurkako borroka horretan egin lan oparoaren artean, Jean Etxepare mediku idazlearen eta Piarres Lartzabal idazle eta antzerkilariren lanen biltzaile izan zen Xarriton. Beren idazlanak paratu zituen. Etxepareri zion «miresmena» Lafitteri zor ziola zioen: «Lafitteren ustez, euskararen aldetik gure maisua zen Etxepare». Nire ustez izan dugun intelektual bakarretarik izan da Etxepare», beti Muruz Uriari. Larzabalen kasuan, berriz, haren 40 antzezlanetik gora argitaratu ziren Xarritoni esker, gaur egun oraindik ematen direnak".

Nora Arbeldi. Berria egunkarian, 2107ko martxoaren 18an.

LUIS GARDE

Testua: Uxue Razkin / Argazkiak: Iñigo Ibañez

“Poesiak ez digu gurea den baino mundu ederrago edota eztsuago bat bermatuko, ez da gure minentzako opio-belarra”

Luis Gardek (Iruñea, 1961) ez du idazten mundutik ihes egiteko, ezta errealitatea edertzeko ere. Hala, egunkarietako albiste baten titularra, irratian entzundako kanta baten esaldia edo edozein ohiko kontu izan daitezke baliagarri poema bat abiatzeko. Ez du beldurrik inguratzen gaituen giza errealitate horretan bete-betean murgiltzeko eta, ondorioz, bere ikuspuntua azaltzeko. Askotan ironia zorrotzarekin josi egiten ditu hitzak eta gizarte kritika da nagusi bere poemetan. Gaur egungo poemagintzaren egoerak kezkatzen du; bere aburuz, badira hainbat eragile poesia hiltzen ari direnak. Egun kontsumitzen den 140 karaktereko poesiaz mintzo da eta euskal poesiaz ere hausnartzeko parada izan du gurean. Izan ere, olerkigintza lur emankorra da oraindik. Euskal poesiaren ibaiak ura daroa.

Elkarrizketa batean esan zenuen “gure mundua nolakoa den azaltzea” duela helburu zure poesiak baina, gehitu zenuen, “poesia bizitzaren osagarri da, eta ez ordezkari”. Hortaz, zer da poesia? Errealitatearen (edo errealtateen) errepresentazio soila?

Ez dut oroitzen esaldi horien testuingurua; baina ulertzen dudanez, esan nahi nuena da poesia ezin dela egia handi baten errepresentazio absolututzat edo berdaderotzat eman. Poesiaren lorpenak eta baieztapenak behin-behinekoak dira, agian existitzen ez diren egietaranzko hurbiltze saioak. Poesiak ez digu gurea den baino mundu ederrago edota eztsuago bat bermatuko, ez da gure minentzako opio-belarra. “Osagarri” bat dela esatean, tresna bat dela esan nahi dut; giza kondizioaz ikertzeko tresna, baita ere plazera edo egonezina sortzeko tresna, literatura den aldetik.

*Poeta espekulatuzailea da,
poeta eremuen birkalifikatuzailea da.
Zapaltzen dituen orubeen lurak,
arnasten dituen eraikinetako giroak
kalifikatu nahian
hainbeste iraultzen ditu
ezen bazterren iraultzailetzat jota
baztertua den.*

2014ean Eremuen birkalifikatzea argitara eman zenuen. Liburu horrek lehenago Xabier Lete Saria irabazi zuen. Poema zati horrek hausnartzeko aukera ematen du. Zertarako balio du poesiak? Zertarako poesia espekulazio eta iruzur garaian?

Ironiatsu samarra da zati hori, baina liburu horren mamia laburtzeaz gain, gaurko gizartean poesiak eta poetek duten lekuaz hausnartzen dut poema horretan. Zertarako balio du poesiak?

Batzuetan egin didaten galdera da; nik ere neure buruari sarri eginda. Susmatzen dut nahiko galdera modernoa dela hori, egiten dela gizarte batean non edozein jarduerak praktikoa eta funtzionala izan behar duen. Duela bi mendetatik atzerako poetek eta irakurleek edo entzuleek planteatzen zuten galdera hori? Baliteke ezetz.

Noizbait esan izan dut lirikarako garai txarrak, lirikarako garai one-nak direla. Etengabeko gatazkak mugitzen nau idaztera, hau da, errealtatea ulertzeko ahalegina; ez mundutik ihes egiteko nahia.

Liburu horretan krisiaz mintzo zara, baina ez soilik ekonomikoaz: gainerakoak ere aipatzen dituzu. Poesia egiten duzunean, errealtatea duzu soilik inspirazio-iturri edo fikziozko poesia –imaginaziotik edaten duena alegia– jorratzea ere gustuko duzu?

Aipatzen dituzun bi iturri moduko horiek beharrez lotzen diote elkarri, nire kasuan bederen. Ez dut poemarik idazten errealtatea edertzeko, ukatzeko, mozorrotzeko. Giza errealtatean sakontzeko grinak bulkatzen nau; horretarako edozein gertakari, baita ñimiñoena ere, usu oharkabe pasa daitekeen horietakoa, izan daiteke hari baliagarria, egunkari edo albistegi baten titularra bezainbertze. Horrekin batera, poesia fikziotzat jotzen dut, ez da idazlearen aitopen intimoa, ez poetaren gogoaren biluzte ariketa. Imaginazio aberatsenak ere errealtatetik edaten du, haren lehengaiak erabiltzen ditu hizkuntza poetikoaren bidez balizko errealtate paraleloak asmatzeko, baina asmakizun horiek, hurrenez hurren, gure errealtatea ikusteko eta aztertzeke ahaleginak baizik ez dira.

Liburu honen harira, zer nolako mundua eraikitzen ari gara? Zuk poema batean diozu: “Paisaia hau benetakoa da, ene laguna. Oinen azpian dugunetik abiatuak ezin izango

dute mitorik asmatu, etorkizuneko kondairetan ez gara ezereen konkistatzaile izango, ez inoren askatzaile”. Irudi horrek atsekabetzen du irakurlea ezinbestean. Nola ikusiko gaituzte hurrengo belaunaldikoek, baina?

Printzipioz, nire asmoa, halako irudiak eratzean, ez da irakurlea atsekabetzea edo are gutxiago kontsolatzea, baizik eta hari eraikitzen ari garen munduaren egiazko irudi edo ideia bat aurkitzea. Objektiboa, esan dezagun, poesian objektibotasunez solastea arrotz dirudien arren. Irudi “erreal” horrekin kontrastean sartzen da guk gutaz lantzen dugun auto-irudia, mendebaldarok orokorrean, euskaldunok zehazkiagoan. Hainbat urte daramazkigu geure buruari jende solidarioena, borrokatzaileena, askatzaileena, etab. garela esaten. Gure egunerokotasunaren arlo guztiak kutsatzen duen nartzisismo kontsolagarri horrek itotzen nau. Poema horretan ere ironiaz adierazi nahi dut egonezin hori. Ez dakit hurrengo belaunaldikoek nola ikusiko gaituzten, poeta arrunt batek ez baitauka preszientziaren dohaina, baina erkatzen dutenean nolako mundua uzten diegun eta nolako buruiritzia genuen gutaz, nekez helduko dira ondorio positiboetara.

Trenen abiadura poema liburua asko gustatu zitzaidan, eta atentzia eman zidan modu berean, hasierako esaldiak: “Gizakiak gaur ez zukeen poesia asmatuko”. Gaur egungo gizartearen isla izan daiteke.

Bai, baieztapen hori Paul Valéry poeta frantziarren diarioetan irakurri nuen eta txundituta utzi ninduen. Duela ia mende bat idatzitako esaldi hura ez zetorren oso testuinguru esplizitu batez lagunduta; horrek hausnarketa libre egiteko paradarik ematen zidan, hau da, interpretazio ezberdinak bilatzen ahal nituela ideia horretarako. Adibidez, apalenetako batetik hasteko: gaur egun, literatura eta liburua kontsumo-merkatu produktu den gizartean, ekoizko gendek mozkin ekonomikorik ez dakarren genero bat, iraganetik datorkigun inertiagatik ez balitz? Ez dakit. Ez ote da egungo poesia hildako planeta errari bat? Inertzia horrek mugitzen du oraindik poesia? Gai ginatete, inertzia hori gabe, *bestseller*ren prosa aspergarritik aldentzeko eta poesiak eskatzen duen hizkuntza berritze lanean murgiltzeko? Hori ere ez dakit. Onartuko gendek nazioarteko abeslarien *hit* aurrefabrikatuen hitzak aski direla gure perplejidadeei jantzi estetikorik emateko, poesia oinordetzan jaso ez bagenu? Batek daki.

Idea horri jarraiki, hilda dago poesia? Irakurleok gure eskakizunekin eta autore berriak berauen asmakizunekin hil al dugu poesia?

Ez nuke esanen poesiaren egile eta irakurleok hil dugula poesia, gero eta txikiago den gutxiengo bat izaki, ez bailitzaidake bidezko irudituko halako erruaren zama geure buruari leporatzea. Egileek sormenak eskaintzen duen askatasun osoa erabiltzeko eskubidea dute; irakurleek kalitatezko produktua eskatzekoa. Hilda ez badago (eta ezetz uste nahi nuke!) poesia hil dezaketen edo hiltzen ari diren hainbat eragile daude. Pare bat aipatzearen, lehenengo kulturaren guztizko merkantilizazioa litzateke. Lehendik gutxiengo bati interesa zitzaiona, gero eta minoritarioago bihurtzen da, gero eta mozkin gutxiago ematen duelako. Bertze faktore bat: gure gizartearen infantilizazio gorakorak literaturaren kontsumoan ere dakarren uniformetzeak ez du lekurik uzten irakurleari esfortzurik eskatzen dizkion obrak ekoizteko. Gero eta sarriago, irakurtzen ditudan nobelek haurrentzat edota nerabeentzat idatziak dirudite. Panorama horretan, zer leku geratzen zaio poesiari? Gero eta baztertuago bizirautea. Egia da, bertzalde, poesia ona argitaratzen dela, batez ere hainbat eta hainbat argitaletze txikiren eskutik.

Eta euskarazko poesia nola ikusten duzu?

Zintzo erantzuteagatik, sortzaileen aldetik nahiko ongi ikusten

dut. Gure txikitasunean (alde kuantitativoan behinik behin) denetarik dago; estilo, estetika, gai eta prozedura guztiz ezberdinak islatzen dituzten liburuak argitaratzen dira. Onuragarria da aniztasun hori. Badira euskal poeta askok ahots berezi eta nahasi ezin dutenak, eta kopuru horri pixkanaka gehitzen ari zaizkio ahots gazteagoak, gai zaharrak ikuspuntu berrietatik lantzen ari direnak. Hau esanda, irakurleen kontua modu ilunago batean ikusten dut. Poeta batek ez du zertan ale asko saldu behar; ez du halako eraginik edo osperik lortu behar; baina gutxieneko irakurle-kopuru batek mereziko luke ahalegin horren truke. Beti esan izan da poeten irakurleak gainerako poetak direla; aspaldi dudan sentipen bat da poeta askok poesia gutxi irakurtzen dutela.

“Pentsamenduaren poesia” deitzen den atalean sailkatu dute zure lana kritikariak. Pentsamendua eta poesia ez al dira beti uztartzen? Eta non daude bi horien arteko mugak?

Bai noski, edozein motatako poesiaren osagarri bat pentsamendua da. Etiketen eta klasifikazioen balioa erlatibo aski da literaturan. Talde horretako kideek agian hausnarketarako edota filosofiarako maitasun berezi bat azpimarratu nahiko zuten izer hori jartzean, hori ez dakit. Hainbat eta hainbat dira poesiarako lehengai baliagarriak: filosofia, norberaren bizipenetan oinarritutako hausnarketak, sentimenduak, irakurketak, zientziak, literatura bera... Edozein giza errealitatea, hitz bitan.

Non jar daitezke mugak? Definizio erredundante bat (traketsa, beraz) emanen nuke: poema bat hizkuntza poetikoarekin egindako konposizioa da. Hizkuntza jantziago edo biluziago, jasoago edo arruntago, hori egilearen esku. Nola jarri kriterio objektiborik? Poesiari erimaren gerruntzea kendu zioten aurreneko poetek esaten zitzaizkien idazten zuten hura ez zela poesia. Gaur poetari ez zaio eskatzen hatzekin silabak kontatuz ibiltzea...

Batzuetan intenzionalitate kontua dela pentsatzen dut. Non hasten da poesia? Egileak “poesia gisa” aurkezten badu testua, edo irakurleak “poesia gisa” jasotzen badu, badugu poesia. Hawkingen edo Feynmanen orrialderen bat poesia balitz bezala irakurtzea ez da ariketa makala.

Ehiztariaren isilaldia liburuarekin Euskadi Saria irabazi zenuen iaz. Nobela honi buruz esan zenuen: **“Gertakizunak eskatzen zidan formatuan idatzi dut”**. Hortaz, esan

daitezke istorioak erabakitzen duela ahotsa eta ez autoreak berak.

Ez, ez hainbeste. Egileak erabakitzen ditu idatzi nahi duen istorioaren parametroak: formatua, ikuspuntua, errekursoak, erritmoak eta abarrak. Kontu horiek guztiak autorearen erabaki konszienteak dira, baina ondoren batzuek berteak baldintzatzen dituzte, haren askatasuna nonbait mugatuz edo bideratuz. Aurretik landua nuen oroimen historikoaren gaia, eta baita Ezkabako ihesaldiaren erreferentziaren bat ere agertzen zen poema-liburu batean, baina gai horiek luzeago eta sakonago jorratzea erabaki nuenean, ikusi nuen garapen horrek nobela baten formatua eskatzen zuela. Askatasun osoz, bertzalde, erabaki nituen ahots narratzailearen ezaugarriak eta inguruabarrak.

Nobelan eta poesian jardun duzu, baina zuk poetatzat duzu zeure burua.

Bai, batzuetan esaten dut poema narratibo luzekoak idaztean istorio-kontalari sentitzen naizela; nobela hura idaztean, alta, poeta. Lan horretan badago poemarik, badago prosa poetikorik; narratzailea bera poeta da. Baina batez ere gaia lantzeko eran ikusten da, nik uste, poesiaren prozeduren eragina. Nobelagile arrakastatu eta atseginaren irudia estimatzen du gizarteak; nik literatura sistemaren bazterretan mugitzen den poetaren izena eta izana aldarrikatzen dut.

Bietatik zein da zailena?

Hain dira ezberdinak... Nobelak lan diziplina gehiago eskatzen du; egunero denbora tarte finko bat eman behar zaio, zerbait ateratzekotan. Bertzalde, narrazioa behin hasita, erritmoa hartuta eta eskua askatuz gero, aiseago garatzen dira hariaren gorabeherak. Poesia gehienezko doitasuneko lana da, narratibaren barneko logika ez du: lerro batek ez dizu hurrengoak emanen. Hitz bakoitza pentsatu, neurtu, pisatu, justifikatu behar da. Soberazko lerro batek poema zapuzten ahal du; poema txar pare batek liburu osoa honda dezake. Nobelarekin ez da halakoa; irakurle batek, esaterako, prosagatik salba dezake nobela, bertze batek pertsonaiengatik, bertze batek hizkuntzarengatik... Poesia, ordea, muturrekoagoa izaten da, edo gauza asko komunikatzen dizkio irakurleari edo deus ere ez.

Borgesek zioen: “La novela siempre me ha parecido un género estirado”. Egia da poesia eta ipuinak askoz ere zehatzagoak izan daitezkeela. Baina egia da ere poesia eta ipuinak beti

egon direla bigarren maila batean, nobelaren gibelean. Zergatik pertzepzio hori?

Poesiaren kasuan, pertzepzio hori duela zenbait hamarkadatik honat gauzatuz joan da. Artean hemeretzigarren mendean, nobela, egunkarietan emanaldika argitaratzen ohi zena, genero arruntzat ematen zen; klase ertainen kideen aisialdia betetzeko denbora-pasa baino gehixeago. Poesia idatzia genero jasoena eta prestigiotsuena zen, aldiz. Baina poesia inoiz ez zen ongi egokitu liburu merkatura, irakurle kopurua beti nobelarena baino higitzez txikiagoa izan baita. Egun, joera horiek karikaturaraino garatu dira: nobela arloan, gero eta garrantzitsuagoa da salmenta arrakasta, horrek dakarren sormenaren txirotzarekin. Poesiak, bere aldetik, antzinako prestigioa galdu du. Ehun edo hirurehun ale saltzen dituen poema-liburu bikain batek ez du zer egiterik *bestsellerr*en kulturaren kontra.

Poesiak badarama ere “genero zaila” izatearen aurreiritzia. “Engantxatuko” nauten suspentse istorioak bilatzen badituz, azaleko sentimentalkeria ustiatzen dituztenak, nekez hurbilduko naiz nire parte hartze aktiboa behar duen genero baterantz.

Zuk poesia irakurtzen duzu? Zein autore duzu gustukoaren?

Mota askotako poesia irakurtzen dut, nire eskuetara heltzen den guztia hain zuzen, bai euskaraz, bai gaztelaniaz, baita ingelesez ere. Zenbait liburu batera irakurtzea atsegin dut; egunero poema bat edo bi liburu bakoitzetik. Irakurketa laketgarriagoa eta aberatsagoa egiten zait modu horretan. Edozein autorearen emaitzaz gozatzen ahal dut, dela izen handikoa, dela nerabe baten estreinako konposizioak; beti ikasten ahal da zer edo zer. Ez dut idolo handirik, gehiegizko gurtzak imitaziora edo nekera darama. Horrat euskal poeta bikain baten izena, gustukoenetakoa dudana: Mikel Iburguren.

Zergatik hasi zinen poesia idazten?

Hainbertze nerabe bezala, aterabiderik aurkitzen ez zituzten sentimenduak gordetzen nituelako. Sentimen haiek espresatzeko eta ordenatzen saiatzeko era bat paperak zirriborrazten hastea izan zen. Gero poesia irakurtzen hasi eta hainbat eta hainbat egilek kontu horiek higitzez egokiago adieraziak zituztela ohartu nintzen. Poema horiek imitatu bitartean, zure zigilutxo landuz zoaz. Inoiz bukatzen ez den ikasketa prozesua da.

Gizarte kritika da nagusi zure poemetan, naturaren elementuak ere ezinbestekoak (irudiak egiteko) zure lanetan. Zein gai gehiago gustuko duzu jorratzea? Metapoesia ere ikusten da zurean.

Gizarte kritika gero eta garrantzia handiagoa hartuz joan da nire idazkietan. Topikoak diotenaren kontra, nik ezagutzen ditudan poetek oso irekita dituzte begiak inguruan gertatzen denaz jabetzeko. Ados nago literaturaren funtzioetako bat gizartearen baloreak auzian jartzean datzala, baina kritika hori egilearen inguruko gizarte txikitik hasi behar da, nire iritziz. Ez dut gogoko autoafirmazioaren poesia, komunitatearen baloreak lausengatzea bilatzen duena. Ezinegonak eta kontraesanek mugitzen naute idaztera.

Etiketei ihes eginda, egia da, bertzalde, naturaren elementuak agertzen direla nire poemetan, nire olerkien ohiko gertalekua hiria bada ere, hiria giza gatazkak azaltzen diren lekua baita. Baina, diozun bezala, ezinbertzekoak dira naturaren elementuak irudi poetikoak eratzekoan. Gehienetan hiritik ikusita daude horiek; hirietan, finean, ibaiak eta zuhaitzak ere badaude, nahiz eta haien pertzepzioa ezberdin izan. Beti dut gogoan nire haurtzaroaren zeru suburbanoaren kolore zikinak...

Hausnarketa metapoetikoaren bidez poesiaz ditudan zalantzak adierazten ditut. Poesiak, gure errealitate guztiei buruzko galderak egiteaz gain, bere baliagarritasunaz ere interpelatzen digu.

Zein da zuretzat poema batek izan behar duen helburua? (izan behar badu, jakina).

Komunikazio egintza gisa ikusten dut poema. Testuaren irakurketak efektu txiki bat sortu behar du irakurlearen baitan: emozio bat, hausnarketa bat... Poesiaren ohiko irakurleak badaki aitzinean daukan orrialdea egilearen proposamena besterik ez dela; irudi, metafora, hitz horietatik abiatuta berak birstortu behar duela bere poema. Narratiban baino hagitzez inportanteagoa da jasotzailearen subjektibotasuna, norberak olerkiari ematen dion interpretazioa. Emozioa eta hausnarketa komunikatzeko oso modu berezia da, beraz. Gaizki ezkontzen dira poesia eta irakurketa pasiboa.

Barbaroak baratzean poema-liburua argitaratu duzu udazkenean. Metafora baten inguruan eraiki duzu liburua; etorkinak ez etortzeko hartutako neurrien metafora da alanbrea eta horren inguruan garatzen da liburua. Konstantino Kavafisen poema, *Barbaroen esperoan*, izan duzu iturri?

Barbaro horiek ez dira Kavafisen poemakoak bakarrik; Coetzeeen *Barbaroen zain* edo Buzattiren *Tartaroen basamortua* nobelak edota Gabilondoren *Globalizazioak eta Erdi Aro berria* saiakera, bertzeak bertze, izan dira poema-liburu horren oinarriko hausnarketen inspirazio-iturri batzuk. Iturri oparoena, dena den, telebistan egunero dakuskigun tragediak izan dira. Liburu hori gure beldurrari buruzko ikerketa poetikoa dela esanen nuke. Badirudi bertzeari diogun beldurraren murruek itxitako komunitatearantz goazela. Zer edo nor da barbaroa? Etorkina, kanpoko etsaia, balore edo hizkuntza arrotzak dakartzana, us-tez zurea dena kentzeko datorkizuna, agian inoiz heltzen ez den etsai hori, zeinaren kontra zure bizimodua hesitu duzun. Guk sortutako mamuak ere gure barbaroak dira, gure beldurren eta gorrotoen pagaburuak... "Denok gara besteren barbaroa" diot poema batean. Arrotzenganako beldur horiek giza gogoaren sakonenean erroturik daude, eta haien manipulazioak gero eta gehiago baldintzatzen du bai gizartea bai gizabanakoa. Ideia horiekin lotuta metafora eta irudien saretxo bat landu dut azken liburu horretan: alanbrea, hesia, zeharkatu gabeko mortua non norberaren hizkuntza eta memoria agortzen diren, norberaren destinoa den itsas olatu handia.

NON HAGO MELQUIADES?

Testua: Begoña del Teso

Harrigarria. Arras harrigarria suerta daiteke egun *Cien años de soledad* irakurtzea. Gaur, Gabriel Garcia Marquezek 90 urte eta 9 hilabete izango zituen. Gaur, bere lanak 50 urte eta lau hilabete ditu. Gaur, institutu garaiak 42 urte pasa direla eta derrigorrezkoa izan zen irakurketa hura oro ahazturik, estreinakoz irakurri dut *Ehun urte bakardadean*.

Ohiz kanpoko irakurketa bitxia izan da. Denboraz kanpoko. Estrainoa. Arraroa. Egun, zientoka, milaka lerro izkribitu dira *Macondismoaren* kontra eta alde. Milioika lerro politiko/literario/linguistiko.

Baina irakurketa nirea inozoa bezain maltzurra izan da. Une, pasarte askotan somatu dut erraietan mundua hain berria izanik, ez gauzek, ez animaliek, ez jainkoek ez deabruak izenik ere ez zuten aro hartako suzko dardarazio izoztua. Beste askotan, aldiz, seku, antzu, lehor somatu dut bihotza arrapaladan sortuak eta trumilka nireganatzen ziren hitz eta irudien aurrean. Gehiegizkoa zirudien oraindik jaio berria zen mundu honen dirdira basak.

Irakurri ahala, ehundaka islak zorabiatu naute. Ondoan ikusi izan ditut Herzogen eta Kinskiren Lope de Aguirre eta Fritzcarraldo. Zergatik? Auskalo. Agian mundua hain zen berria orrialdeotan ezen dena bainuen, jada, ezagutua. Hezurretaraino barneratu zaizkit idazle askoren kezak. Aspaldikoak batzuk. Orainxe bertakoak beste hainbat: etxekalte ote Gaboren nobela munduak Amerikaz harrez geroztik izan duen irudia kontutan hartzen badugu? Arcadio guzti horien Arkadia hura non haurrak sugandila

saldaz elikatzen ziren ba al zen garai iraultzaile haietan, batzuk (Chek, Castrok, Santuchok, Sandinok, Tupamaroek...) aldarrikatzen zuten mundu libre haren ispilua? Ez zen alta, ispilatze soila? Ala okerrago, enbarazo, oztopo, traba? Zergatik askok oso magikoak diren *Ehun urte* horiek mirestu, irentsi, mastekatu zituzten gormandiza literarioaz eta lau urte lehenago plaza-raturiko Cortazarren *Rayuela* bertan behera urduri abandonatu? Litekeena da alfonbra hegalaria ontzat ematea erraza izatea eta ez hainbeste 'Hatxeak penizilina balitz bezala' erabiltzen zituen Oliveira pertsonaiaren beso arriskutsuetan erortzeko adina adore biltzea. Izan leike, bai.

Ez dakit, arraroa oso suertatu zait nire helduaro dudazko hone-tan egin dudan estreinako irakurketa kulpantea. Cortazarengana itzuliz, *Rayuelan* nagoelarik *jazzak* eta *bebopek* inguratzen naute. Macondora itzuli orduko 'Ñiki ñaka, riki raka, bor bor zapla' eta bezalako konjuruak, non hitzak existitzen ez diren ere, entzun izan ditut, paradisu galduan banintz bezala.

Baina ez dut jakiterik izan benetako paradisuua zen ala Macondismoak jota nintzen. Melquíades ijitoarengana joan nahi izan dut erantzun bila, jakin badakit eta (institutu garaietatik) gizon zintzoa zela. Baina ez dut aurkitu Melquiades gizaki jakintsu eta onesta aspaldian hil egin zelako. Singapurreko hondarpeetako sukarrek suntsitua. Bada mende bat Java itsasoko arrainek bere gorputza jan egin zutela. Beraz, nire kezka kasik zantarrak errepusta barik geratu dira. Betikotz. Akaso.

EUSKAL IDAZLEEN ELKARTEA

U B E R A N . E U S

Hitzen Uberan bada sormen lanetarako tartea

2015. urtean, Hitzen Uberan web orrialdeak atal berri bat jarri zuen martxan: Komunitatea. Euren sormen lanak partekatu nahi dituzten kideek osatzen dute. Berebiziko martxa hartu zuen zabaldu eta berehala. Argazkiak idatzi literarioekin osatuak, ipuinak, gogoetak... Atala, nola ez, kide berriei irekita dago. Komunitateak aurten eman duena laburbiltzen saiatuko gara.

“ETXEKO PIZTIEN SAILA”

2017an, Komunitateak uberan.eus web orriari egin dion ekarpena oparoa izan da. Urt Zubiaurre Otamendi urte hasieran hasi zen atal honetan parte hartzen eta denbora honetan bera izan da Komunitateari arnas gehien eman dion kideetako bat.

“Etxeko piztien saila” abiatu zuen martxoan. Geroztik hona, txoriak, behiak, zakurrak, ardiak eta euliak hartu ditu hizpide. Bost dira partekatu dituen ipuinak. Bitxia da modus operandi-a. Denetan, jada argitara emanda dauden ipuinak izan ditu inspirazio iturri.

Eulia izeneko ipuinean, adibidez, narrazio hauexek: *Dena ez dago gure esku*, Uxue Alberdik idatzia; eta *Euliak*, Iban Zalduak idatzia.

Komunitatea atalera igo dituen beste ipuinetan, Xalbador, Itxaro Borda, Jon Mirande, Eider Rodriguez, Jorge Luis Borges, Ana Malagon edota Aritz Gorrotxategiren idatziak hartu ditu abiapuntu.

EIDER PEREZEN IRUZKIN LITERARIOAK

Eider Perez martxoan hasi zen Komunitatean parte hartzen. Hitzak eta irudiak dira baliatzen dituen osagaiak. Ez dugu hitzik asmatu idatzia sareratu zuen lehen lehenik. Handik gutxira, beste iruzkin bat literario bat partekatu zuen Komunitatean: Cam 16. Reb 53. / C. Rue des Rosies - 15.37pm.

KIDE ASKOREN BILGUNE

Eskaintza, hala ere, zabalagoa da. Atal hau zabaldu zenetik hona, asko izan dira idatziren bat partekatu duten lagunak: Eneko Aizpurua, Miren Gorrotxategi, Urt Zubiaurre Otamendi, Eider Perez, Iban Laka, Jose Inazio Basterretxea, Edu Zelaieta, Aritz Gorrotxategi, Erisentxokoilunetik, Begoña Lasa, Martin Bidaur, Hasier Rekondo, Mikel Ibarguren, Jon Askasibar, Mikel Zumeta, Ian Sancho Linares, Ainara Maia, Ione Gorostartzu Etxebeste, Pello Otxoteko, Joseba Mikel Ugalde, Aritz Mutiozabal, Ernesto Prat Urzainki eta Juan Ramon Makuso.

Miren Gorrotxategiren ipuin laburra

Argazkia: idazleak.eus

Maiatzean, Iban Zaldua eta Miren Gorrotxategi Azkune idazleek “Literatura, ispilu ala leiho?” izeneko solasaldian hartu zuten parte. Literaturia jaialdiak batu zituen bi idazleak, Zarauzko Modelo aretoan. Ekitaldi horretan, ipuin bana irakurri zuten. Handik gutxira, Iban Zalduak Oharrak & Hondarrak blogean zabaldu zuen bere hausnarketaren emaitza.

Miren Gorrotxategi Azkunek, aldiz, Hitzen Uberan web orriko Komunitatea atalean partekatu zuen bere narrazio laburra: *Azken hatsen lapurra*. Argitarabea den aldetik, toki propioa gorde diogu Hegats aldizkariaren zenbaki honetan. Miren Gorrotxategiren baimenarekin, hemen duzue irakurgai:

AZKEN HATSEN LAPURRA

— Winslow doktorea heldu da — berri eman zuen mirabeak logela ilunera sartzean. — Etor dadila — agindu zion etxeoandreak, ohe ondotik mugitu gabe. Soilik medikua iristean urrundu zen ohean zetzan senarrarengandik, pultsua har ziezaiola.

— Ez dago ezer egiterik — mumurikatu zuen Winslow doktoreak, eta gaixoari eskua aldaka ondoan kokatu ondoren, lurrean utzia zuen maleta hartu eta aterantz abiatu zen.

— Ziur? — hautsi zion etxeoandreak bidea — Baina ez ditu berorrek eskularruak kendu ere egin... eta, gainera, berori etorri aurretioxan, kandela jarri diot senarrari sudurraren parean... eta garra mugitu egiten zen! Zin degiot!

— Zeure hatsak mugitu zezakeen, emakumea. Edo haize-korronteren batek: goiko haize zoroa dabil, hor kanpoan — eskularru finak nahasirik ile bakanetan pasa zituen medikuak, bere hipotesiari indarra eman asmoz — Tira, egingo diot azken proba bat; baina utz gaitzazue bakarrik, arren.

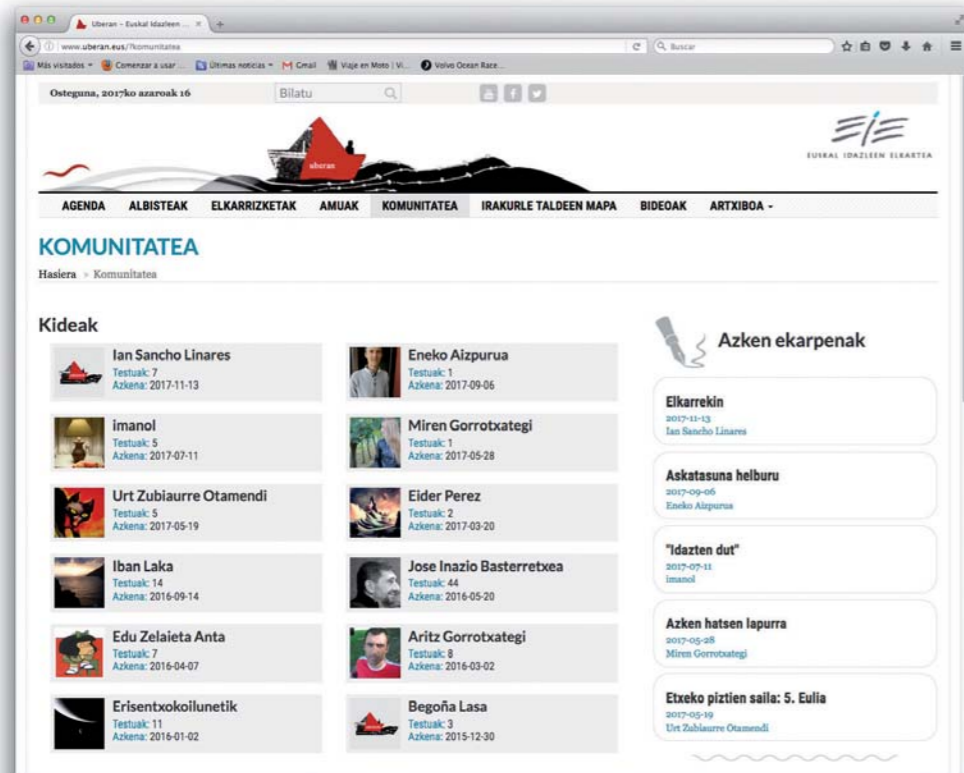
Emakumeek logelako atea irekitzean, gela doi-doi argiztatzen zuten argizarien garrek dantzan egin zuten aldi berean, hileta-martxa isil baten konpasen arabera. Atea ixteaz bat, medikuak ispilu bat atera zuen maletatik. Gaixoaren sudur parean jartzean, lurrundu egin zen. Ispilua albo batera utzi eta erriari burua altxatu ostean, burkoa kendu eta aurpegiaren kontra estutu zion. Jarraian, burkoa hasierako posizioan utzi, eta berriro gerturatu zuen ispilua ohean zetzan gorpuaren sudurraren parera.

— Ikus ezak heuk ere: hilda hago.

Hilotzari begiak itxi zizkion; maletan gorde zuen ispilua. Etxekoandre atseka-betuari doluminak eman, eta presaka agurtu zuen: larri zeuden beste bi gaixoren etxeak bisitatu behar zituen lanaldia bukatu aurretik. Haietan ere, ahaide nahigabetuei doluminak ematea tokatu zitzaion.

Etixeratzean, paperez beteriko idazmahaiaren aurrean eseri, eta eskularruak kendu zituen poliki, tintaz zikinduriko atzamarrak bistan utziz. Ondoren, maletatik ispilua atera zuen, guztiz gandutua, eta mahai gainean laga, eskuz idatziriko paper mordo baten ondoan. Belarria ispiluaren kontra jarrita eta tintaz belzutako behatzez lumari helduta, orri zuriak zirrimarratzeari ekin zion. Hala, azken hatsek bete gabe utziriko ametsak xuxurlatzen zizkieten Winslow doktoreari, hark, fantasiako letrez eta fikziozko izenez mozturrotuta, orri zurietan isla ziztan, irakurlearen batek nonbait, noizbait, amets haiek bizi zitzaion.

KOMUNITATEKO ATEAK ZABALIK

Komunitateko kide izateko ez da idazlea izan behar. Edonork ditu atek zabalik. Hausnarketak, idatziak, lan literarioak, sormen lanak... partekatuko gogoz dabilenak, txoko bat du Hitzen Uberan. Baldintza bakarra: euskaraz egitea.

“Nola egin naiteke Komunitateko kide?”. Galdera hori buruan duenak uberan.eus/komunitatea helbidean topatuko ditu xehetasun denak.

Zer da uberan.eus web orriko Komunitatea?

uberan.eus web orriaren euren sormen lanak partekatu nahi dituzten kideek osatuko dute Komunitatea.

uberan.eus web orriaren baitan propio sortu den atal honetan, beraz, sormen lan horiek denak batuko dira. Eta bertan egongo dira erakusgai.

Komunitateko kideez gain, uberan.eus web orrira hurbiltzen den edonork ere bisitatu ahal izango du uberan.eus web orriko Komunitatea.

Zeintzuk dira Komunitateko kideak?

- Norbanakoak. Norbanakoak dira izen-abizena duten erabiltzaileak. Komunitatea atalean, sormen lanak gehitzeko aukera izan-

go dute. Hitzak eta irudiak baliatuko ahal izango dituzte horretarako.

- Kolektibo literarioak, elkarteak. Komunitatea atalean, sormen lanak gehitzeko aukera izango dute. Hitzak eta irudiak baliatuko ahal izango dituzte horretarako.

Zer egin Komunitateko kide bihurtu eta edukia gehitzeko?

Kide izateko eskaera bideratuz: uberan.eus/komunitatea helbidean topatuko duzun formularioa bete eta igorri behar duzu. Bernetako datuak eman dituzula konprobatu ondoren, Komunitateko kide izateko eskaera onartuko zaizu.

Gida liburuxka bat bidaliko zaizu, eta gida horren bitartez zure sormen lanak uberan.eus orriko Komunitatera igotzeko xehetasunak jasoko dituzu.

Hortik aurrera, zure sormen lanak uberan.eus-era lotzeko aukera izango duzu.

OHARRA:

Ezingo da mezu iraingaririk argitaratu. Halakoetan, post hori ezabatzeko eskubidea izango du administratzaileak. Eta arazoa errepikatuko balitz, kidez eta etengo litzateke.

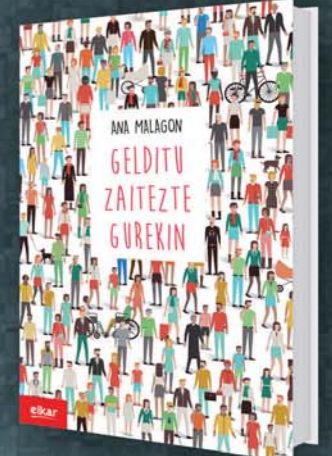
Letraz letra, liburuz liburu 2017

NOLA HELDU NAIZ NI HONAINO
Kattalin Miner

KOADERNOA ZURI
Arantxa Iturbe

GELDITU ZAITEZTE GUREKIN
Ana Malagon

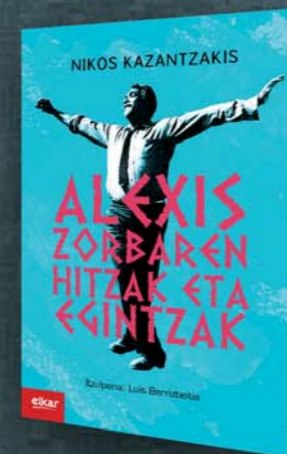
BI ALDIZ ERDITU ZINEN NITAZ, AMA
Alaine Agirre

MENDI-JOAK
Aingeru Epaltza

HAIZEARI BEGIRA
Jon Ariza de Miguel

ALEXIS ZORBAREN HITZAK ETA EGINTZAK
Nikos Kazantzakis

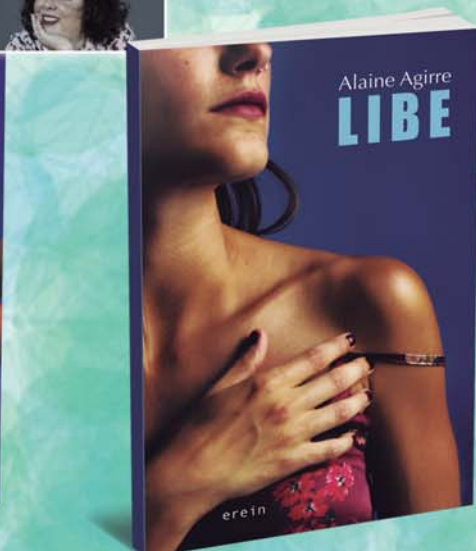

DESERRIA HAURTZARO
Maddi Zubeldia

JENDEAK
Daniel Landart

Alaine Agirre

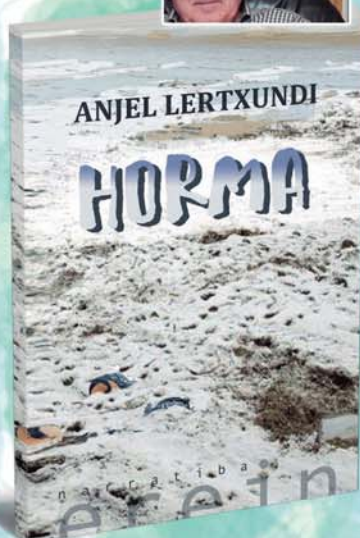
Jon Arretxe

Nerea Arrien

Anjel Lertxundi

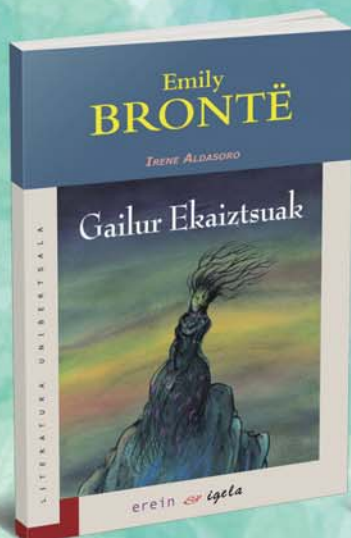

Toti Martínez de Lezea

Emily Brontë

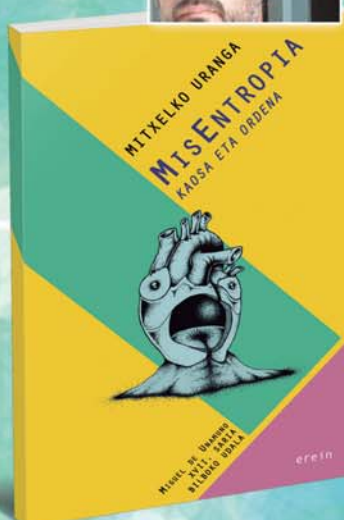
Itzultzailea: Irene Aldasoro

Beatriz Fernández

Mixelko Uranga

Beatriz Chivite

